

Kras

Sežana

0

KRAS
2009

908 (497.12-14)

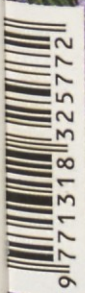

0135431,95/96

COBISS •

KOSOVEL DVA KALJAVICA SEŽANA

AVGUST 2009 št: 95/96 cena 8 €

9 771318 325772

ZAKAJ BI ČAKALI NA SIPE

SCHWARZ

Grafično podjetje Schwarz, d.o.o.
Koprska 106/d, 1000 Ljubljana
Tel.: 01/423-88-00
Fax: 01/423-88-95
E-mail: info@schwarz.si

Kobilarna Lipica

Lipica - tradicija, ki živi

Ogledi kobilarne,
predstave in vožnja s kočijo

Hotel Maestoso & Klub
Poslovna srečanja, poroke

Tipična kraška kuhinja

Kobilarna Lipica / Lipica turizem d. o. o.
Lipica 5, SI-6210 Sežana
t: 05/739-1580 • info@lipica.org • www.lipica.org

Prireditve v jesenskem času:

- 2.9. do 6.9.: Mednarodni literarni festival Vilenica
- 1.10. do 4.10.: Mednarodno tekmovanje v vožnji vpreg in tradicionalni dnevi Kobilarne Lipica
- 8.10. do 11.10.: Državno prvenstvo v preskakovanju ovir
- 6.11. do 8.11.: Državno prvenstvo v dresurnem jahanju

Park Škocjanske jame, Slovenija

UNESCO
1986

OBISKI / VISITS / BESICHTIGUNG VISITE / VISITES:

Jan. - March	10h	13h	*15h
April, May	10h	13h	15.30h
June - Sep.	10h	11h	12h 13h
	14h	15h	16h 17h
Oct.	10h	13h	15.30h
Nov., Dec.	10h	13h	*15h

* Ob nedeljah in praznikih / Sundays and festive days / Sonntags und an Feiertagen / Solo domeniche e giorni festivi / Dimanche et jours fériés

DOBRODOŠLI ~ WELCOME
WILLKOMMEN ~ BENVENUTI
BIENVENUE

- 10 %

- za turistične agencije
- for tourist agencies
- für Reisebüros
- per agenzie turistiche
- pour agences de tourisme

INFORMACIJE IN REZERVACIJE / INFORMATION AND RESERVATIONS:

Park Škocjanske jame, Slovenija

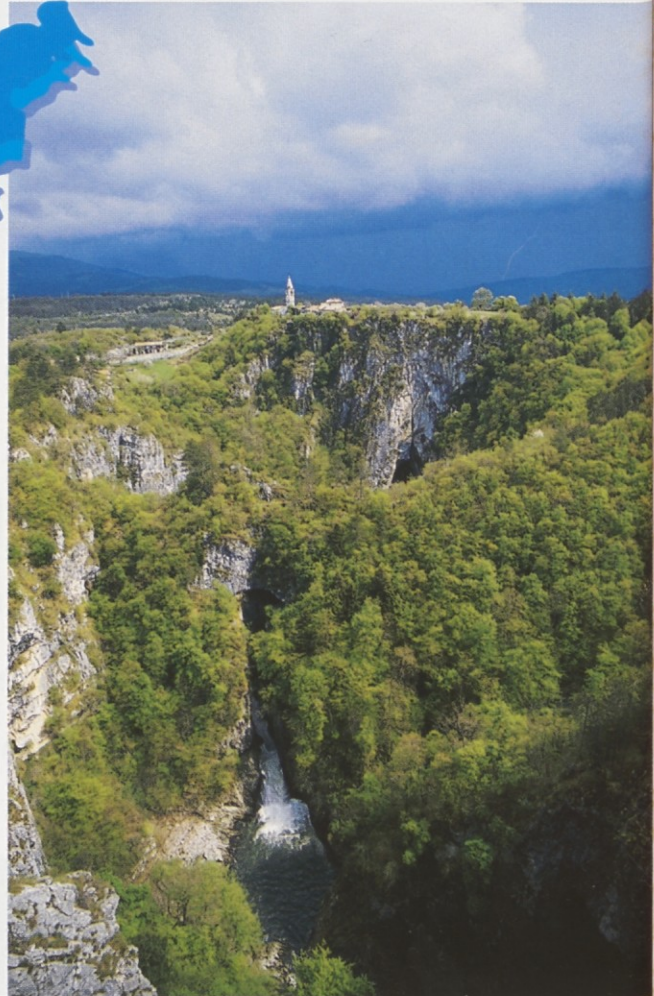
Škocjan 2, SI-6215 Divača

Tel.: 00386 (0)5 70 82 110

Fax: 00386 (0)5 70 82 111

e-mail: psj.info@psj.gov.si

www.park-skocjanske-jame.si

Kras

AVGUST 2009 št. 95-96

Slika na naslovnici: V navečjem nasadu sivke na Krasu so imeli lastniki Bučeve domačije v Ivanjem Gradu skupaj s prijatelji uspešno žetev. To domačijo so odkupili potomci Kraševca, ki je bil med 1. svetovno vojno izseljen v okolico Domžal, a se ni nikoli vrnil na Kras. Je pa to storila njegova vnukinja.
Fotografija: Lev Lisjak

VSEBINA AVGUST 2009, št.95-96

Dragica Bratanič, Lucija Marovt, Mateja Simčič	
ZELENI KRAS - ZAMISLI PRIHODNOSTI	4
Dr. Gordana Beltram, Vanja Debevec Gerjevič	
MLADIM MORAMO NUDITI IZOBRAŽEVANJE, POLITIČNO PODPORO, VIRE, VEŠČINE IN UPANJE	8
Stane Sušnik	
NAJBOLJŠI MALI VRT JE USTVARIL SLOVENEK, NE ANGLEŽ	12
Dr. Rafko Dolhar	
ODŠEL JE PROFESOR BOJAN PAVLETIČ	15
Sergeja Kariž	
190 LET ORGANIZIRANEGA TURIZMA V POSTOJNI	16
Pogovor Silvestra Gaberščka z msgr. dr. Bojanom Ravbarjem	
"VSAKO JUTRO SI PONOVI: DANES NE BOM ŽIVEL ZASE, AMPAK BOM ŽIVEL ZA DRUGE!"	20
Jože A. Hočevnar	
NEKDANJI ŽUPAN ŠTANJELA SI ZASLUŽI SVOJ SPOMENIK	26
Uroš Slamič	
"... NAJ VAS NIČ NE USTAVI PRI ZBIRANJU LJUDSKEGA BLAGA..!"	28
ZRC SAZU	
MIRKO RAMOVŠ - ŠTREKLJEV NAGRAJENEC ZA LETO 2009	29
Dr. Marjetka Golež-Kaucič	
"ŠTREKLJEVA NAGRADA MIRKU RAMOVŠU IMA TUDI SIMBOLNO RAZSEŽNOST..."	30
Uredništvo v pogovoru z Marjanom Coljo	
"... ZADOVOLJSTVO MI PREDSTAVLJA VSAK USPEH, KI GA DOSEŽEMO SKUPAJ S SODELAVCI!"	32
Olga Knez	
VINAKRAS SEŽANA NA SLOVENSKEM TRŽIŠČU Z NOVIM VINOM ROSÈ	36
Olga Knez	
ŽE PETA PREDSTAVITEV KONZORCIJA PRIDELOVALCEV TERANA	38
Dr. Friderik Vodopivec	
POLITIKI, VI STE SEDAJ NA VRSTI!	40
Občinski svet Divača	
ALBIN DEBEVEC - ČASTNI OBČAN OBČINE DIVAČA	42
Iztok Felicijan	
PRIZNANJA OBČINE DIVAČA ZA LETO 2009	44
Alenka Pečar	
PO SLEDEH NEKDANJE ŽELEZNIŠKE PROGE HRPELJE-KOZINA - TRST IN MOŽNOSTI ZA OŽIVLJANJE NJENE TRASE	46
Ines Cergol	
"NA/MIGI IN MOLČANJA" TRŽAŠKEGA PESNIKA ENZA SANTESEJA	52
Nadia Roncelli	
O UMBERTU SABI MED TRSTOM, LJUBLJANO IN KONTOVELOM	54
Mag. Nelida Nemeč	
ZAPUSTIL NAS JE ZVEST APOLLONIO	57
Mag. Gojko Tujan	
ZORAN MUŠIČ V PIRANU: KRAŠKA KRAJINA S ŠTEVILNIMI POMENI	58
Olga Knez	
BELI KONJI IZ PAPIRJA V ATRIJU HOTELA KLUB	60
Andreja Brec Šenk	
BELI KONJI V LIPICI DANES IN V ČASU ILIRSKIH PROVINC	62
Dr. Marijan Slabe	
ARHITEKT IN KONSERVATOR - VZOR MNOGIM GENERACIJAM - II. del	64
Nada Trebec	
KRAJEVNI GOVOR OSTROŽNEGA BRDA	70
Dr. Andrej Gogala	
OD ČEBEL IN DRUGIH OPRAŠEVALCEV SMO ODVISNI TUDI LJUDJE	76
Dušan Kalc	
PREGLED STOLETNE ZGODOVINE OPENSKEGA ZADRUŽNEGA BANČNEGA ZAVODA	78
Claudio Brajnik	
ZAČELO SE JE 5. JANUARJA 1909 NA OPČINAH	79

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:

05/766 02 90

Fax:

05/766 02 91

E-mail: revijakras@siol.net

Kras, revija o Krasu, o ohranjanju njegove kulturne in naravne dediščine, zgodovini, kulturi, gospodarstvu in dejavnostih ljudi tega prostora. Revija Kras izdaja Mediacarso, d.o.o., sveto 39, p.p. 17, 6223 Komen. Telefon: (+386) 05(766-02-90); fax: (+386) 05/766-02-91; e-mail: revijakras@siol.net
Glavni urednik: Lev Lisjak
Dolgovorna urednica: Ida V. Rebolj
Oblikovanje: Lev Lisjak
Naslov uredništva: sveto 39, p.p. 17, 6223 Komen
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV: enojne številke 4 €, dvojne številke 8 €. Naročnina za šest zaporednih številk po poštno dostavo na naročnikov naslov Sloveniji 32 €, na naročnikov naslov tujini 45 €. Transakcijski račun pri Novi ljubljanski banki, podružnici Ljubljana Center, trg republike 2, Ljubljana: 201-0008-9675-302; IBAN Mediacarso, d.o.o.: SI560201000098675302
Devizni račun pri Novi ljubljanski banki: 110-27620-89675302
SWIFT coda: LJBA SI 2X
V nenaročenih rokopisov in fotografij ter slikovnega gradiva uredništvo ne vrača. Ponatis ali kakršno koli povzemanje, kopiranje in preslikavanje objavljenih prispevkov iz revije Kras je dovoljeno le z urednikovim pisnim soglasjem in z navedbo uporabljenega vira.
Mednarodna standardna serijska številka: ISSN 1318-3257.
Naklada 4.500 izvodov.

Nova razvojna vizija Notranjsko-kraške regije

ZELENI KRAS - ZAMISLI PRIHODNOSTI

Dragica Bratanič, Lucija Marovt, Mateja Simčič

Občine Bloke, Cerknica, Ilirska Bistrica, Logatec, Loška dolina, Pivka in Postojna so se pred približno tremi leti odločile za skupen pristop k oblikovanju nove razvojne vizije Notranjsko-kraške regije. Območje, ki se razprostira na 1.456 km² površine, se ponaša z edinstveno naravno in kulturno krajino. Zato je bila sprejeta odločitev za novo razvojno vizijo, ki temelji na trajnostnem razvoju ter na sožitju narave in človeka. V okviru aktivnosti, ki so bile zasnovane za celovito usmeritev regije po načelih trajnostnega razvoja, je nastala tudi nova blagovna znamka ter ime s celostno grafično podobo. Z novo blagovno znamko se je regijo repositioniralo in se ji dalo tudi novo ime, s katerim se bo predstavljala - Zeleni kras. Cilj regije je uveljavljanje imena in uresničevanje zastavljene vizije, kar bo Zeleni kras dosegel z aktivnim sodelovanjem različnih organizacij in posameznikov v regiji ter s povezovanjem zunaj njenih meja.

Prvi v Sloveniji - razvojna vizija na temeljih naravnih danosti

Na območju Zelenega krasa živi 51.000 prebivalcev oziroma 35 prebivalcev na km², kar ga uvršča med najredkeje poseljena območja v Sloveniji. Ponaša se z izjemno dobro ohranjenim naravnim okoljem ter z bogastvom naravnih in kulturnih danosti. Neokrnjeni prostor daje zavetje številnim ogroženim živalskim in rastlinskim vrstam, zato omrežje Natura 2000 zavzema kar 54 % območja, kar je največ v Sloveniji. Za območje so značilni tipični kraški pojavi: presihajoča jezera, kraška polja, doline, ponori, vrtače in mnogi drugi. Po drugi strani je območje izjemno 'zeleno', saj ga zaznamujejo prostrani gozdovi, ki predstavljajo velik energetski potencial. Na tem območju je tudi malo okoljsko sporne industrije.

Dejstva o Zelenem krasu so torej vrednosti, ki jih je regija uspela ohraniti, a ji v razvojnem pogledu doslej niso prinašale večjih koristi. Prav zato predstavljajo posebno priložnost, saj v Sloveniji še ni območja, kjer bi bile vse gospodarske, družbene in okoljske dejavnosti v celoti usmerjene v okolju prijazen ter zdrav način bivanja in življenja. Edinstvene značilnosti območja predstavljajo priložnost za razvoj gospodarstva po načelih trajnostnega razvoja, izkoriščanje energetskega potenciala z izrabo obnovljivih virov energije in nadaljnji razvoj turizma, ki spoštuje in ohranja naravne danosti.

Nastanek znamke Zeleni kras...

Od junija lani do septembra letos poteka projekt »Priprava strateških in izvedbenih dokumentov razvoja Notranjsko-kraške ekoregije«, ki je del širšega projekta Uprav-

ljanje z ekoregijo. S projektom Notranjsko-kraške ekoregije, ki ga vodi RRA Notranjsko-kraške regije, bo izdelan vsebinsko povezan, širše razvojno usklajen in tržno uspešen strateški načrt razvoja Zelenega krasa. Pripravljen bo krovni program, ki bo kot temelj razvojnim projektom in usmeritvam omogočil boljšo prepoznavnost regije na slovenski in mednarodni ravni ter omogočal povezovanje in sodelovanje različnih deležnikov v regiji in zunaj nje. Poglavitni cilji projekta so zahtevni, saj je treba uskladiti vsebino koncepta in razvojnega pomena celotne regije med glavnimi nosilci razvoja, povezati vsa perspektivna področja razvoja v regiji, oblikovati dolgoročni sistem upravljanja regije in doseči podporo ter razumevanje projekta med prebivalci regije, poleg tega pa organizirati in začeti tudi prve promocijske aktivnosti.

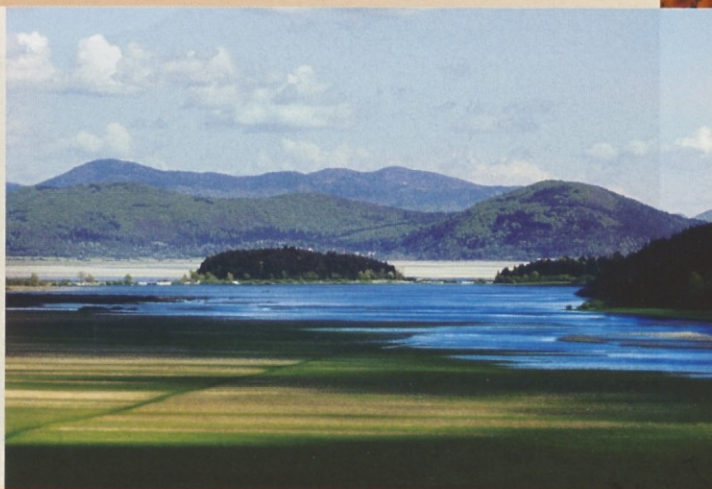
Prvi korak pri oblikovanju skupne strategije in vizije regije je določanje blagovne znamke, ki predstavlja identiteto regije - kaj je, kaj želi biti, kakšne so njene lastnosti in prednosti v primerjavi z drugimi. Pri snovanju blagovne znamke se je med pogovori s predstavniki organizacij z različnih področij izkazalo tudi, da poimenovanje »Notranjsko-kraška regija« ni najbolj ustrezno, saj preveč izpostavlja delitev na dva dela, kar ni skladno s cilji o povezovanju. Prav tako tudi ne izraža vizije. Zato je bilo potrebno novo poimenovanje.

Postopek določanja in oblikovanja imena regije je bil sistematičen, dolgotrajen, vanj pa so bili vključeni predstavniki organizacij in posamezniki z različnih področij delovanja. Po usklajevanju številnih predlogov in različic imena so sodelujoči v razpravah menili, da je najbolj ustrezno poimenovanje »Zeleni kras«. Izraz »zeleni« ponazarja en del

Neokrnjeni prostor daje zavetje številnim ogroženim živalskim in rastlinskim vrstam, zato kar 54 % območja zavzema omrežje Natura 2000 - Fotografija: S. Polak.

Edinstvena naravna dediščina v obliki kraških pojavov, kot je npr. naravni most v Rakovem Škocjanu, zagotavlja pozicioniranje in prepoznavnost Zelenega krasa Fotografija: arhiv Notranjskega regijskega parka.

Gozd je poleg krasa ključni element krajine, saj predstavlja pomemben življenjski prostor rastlin in živali, hkrati pa je vir, iz katerega Zeleni kras generira svoj razvoj na področju lesarstva in lesne biomase. - Fotografija: arhiv Notranjskega parka

območja - gozdnatost, hkrati pa tudi usmeritev regije v zeleno, okolju prijazno delovanje. Beseda »kras«, ki sicer res ni značilna v enaki meri za vse občine, pa označuje drugi, kraški del območja, ki oblikuje naravo in hkrati predstavlja razvojni potencial. Ime Zeleni kras torej neposredno poudarja ključno značilnost pokrajine - zeleni kraški svet. Gre torej za kras, ki je zelen (gozdnat) in zato edinstven v Sloveniji.

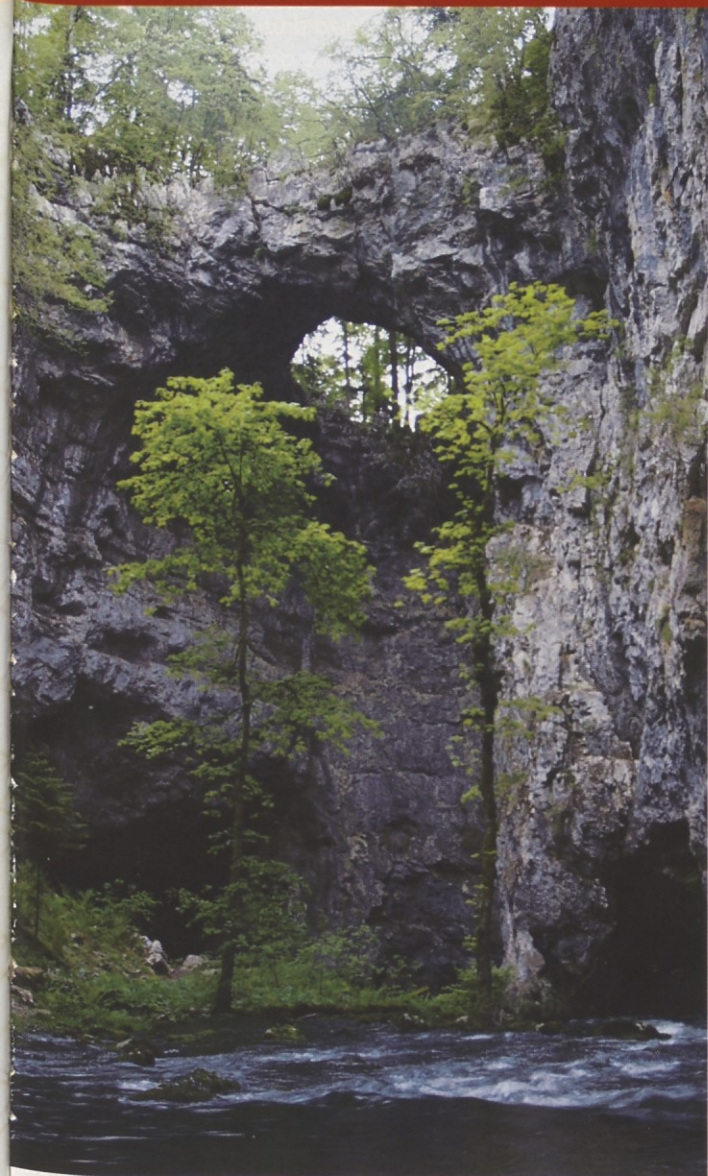
Na osnovi novo določene blagovne znamke in imena Zeleni kras je nastala tudi nova vizualna podoba regije.

Stebri razvoja: gospodarstvo, podeželje, turizem, znanje

Zeleni kras predstavlja prvo regijo v Sloveniji, ki spodbuja razvoj celotnega območja na temeljih tradicije in načelih trajnostnega razvoja. To je njena prednost, po kateri se razlikuje od ostalih regij v Sloveniji. Za postopno in uspešno udejanjanje strategije Zelenega krasa so določena štiri prednostna področja.

Turizem, ki je prepoznan kot ena najbolj perspektivnih razvojnih usmeritev regije. Za razvoj kakovostnega turizma ima regija vrsto naravnih in kulturnih potencialov. K temu dodatno prispeva tudi dejstvo, da je bil turizem v preteklosti poleg industrije že uveljavljena in aktivna dejavnost regije. Zadnji trendi vlaganj kažejo na novo oživljanje turistične infrastrukture na Zelenem krasu.

Podeželje oziroma kmetijske dejavnosti in dopolnilne dejavnosti na kmetijah je v zadnjem času že pridobilo na pomenu. Na celotnem območju Zelenega krasa delujeta dve lokalni akcijski skupini, ki načrtujeta in predlagata izvedbo številnih projektov v podporo Zelenemu krasu, hkrati pa omogočata povezovanje z zainteresiranimi organizacijami in posamezniki prek mejâ regije. Sodelovanje namreč omogoča

Zeleni kras nudi številna izhodišča za družinsko kolesarjenje
Fotografija: Arhiv Regionalne razvojne agencije
Notranjsko-kraške regije, d.o.o.

oblikovanje povezane ponudbe, s čimer bo mogoče spodbujati celovito in tržno zanimivo povpraševanje po produktih in storitvah v regiji. Hkrati pa je skladno z vizijo regije pomembno tudi, da se na takšen način ohranja poseljenost in kakovost bivanja na podeželju ter širitev tradicionalnih dejavnosti.

Gospodarstvo je tisti steber, ki bo bistveno prispeval k izboljšanju dodane vrednosti na enoto proizvoda in dodano vrednost na zaposlenega. Kljub temu, da je za Zeleni kras značilna nizka stopnja brezposelnosti, se po drugi strani sooča z nizko dodano vrednostjo. Zato bo v prihodnje več pozornosti namenjene spodbujanju razvoja majhnih in srednje velikih podjetij ter njihovih zaposlenih predvsem na področju razvoja produktov in storitvenih dejavnosti. Poleg tega želi Zeleni kras povečati inovacijski potencial podjetij predvsem pri razvoju novih tehnologij, ki prispevajo k varovanju okolja. Za to področje bo Zeleni kras še posebej intenzivno iskal finančne spodbude.

Znanje predstavlja skupni imenovalac trem navedenim področjem. Razvoj Zelenega krasa je nedvomno v največji meri odvisen od razvoja človeških virov, saj brez znanja ne bo mogoče ustvariti novih, sodobnih produktov in storitev. Znanje bo treba jasno usmeriti na splošne izobraževalne projekte za družbo kot celoto, kar bo zagotovilo prijaznejše življenjsko okolje ter odgovoren odnos do okolja in razvoja. Poleg splošnega znanja bo treba spodbujati tudi specializirana znanja in specializirane razvojne projekte, ki bodo regiji prinesli prepoznavnost, več ljudi z višjo izobrazbo in nova delovna mesta.

Cilji novih razvojnih usmeritev

Zeleni kras s strateškimi usmeritvami dobiva nov razvojni zagon, da bo dosegel večjo prepoznavnost in motiviranje različnih organizacij in posameznikov za sodelovanje znotraj regije in zunaj nje. Zato si je regija zastavila ambiciozne, a uresničljive cilje:

1. Zeleni kras bo ohranil naravne danosti in zdravo okolje, kar predstavlja podlago celotnemu razvoju. S spodbujanjem doseganja višjih standardov na področju varovanja okolja in s povečanjem ozaveščenosti bo ohranil svoje okoljske potenciale.
2. Regija bo poskrbela za hiter razvoj razvojno-raziskovalnih organizacij, ki bodo pripomogle k razvoju novih produktov in storitev. Te organizacije bodo poleg širjenja trga za svoje produkte prispevale nova delovna mesta in ustvarjala razvojni potencial.
3. Povezana turistična ponudba bo spremenila turistično povpraševanje. Zeleni kras bo zagotovil razvoj turističnih produktov na lokalni ravni, nato pa jih povezal v integrirane regijske produkte. To je tisto področje, v katerega bosta aktivno vključeni tudi področji kmetijstva in storitvenih dejavnosti.
4. Zeleni kras bo družbeno odgovorna regija. Nekoč dominantna ekonomska usmerjenost pogleda na družbeno odgovornost kot odgovornost lastnikov kapitala se zamenjuje s splošno potrebo po širšem družbeno odgovornem delovanju. Ključno vlogo pri tem imajo tako podjetja kot javne ustanove, interesna združenja in posamezniki.

Mag. Boštjan Požar, direktor RRA Notranjsko-kraške regije, pravi:

»Razvojno stanje v regiji ni obetavno, saj se regija že dolga leta sooča z istimi ali zelo podobnimi razvojnimi težavami. V regiji smo priča prenzki kritični masi ljudi, znanja, kapitala, gospodarskih subjektov, finančnih institucij, institucij podpornega okolja itn. Gospodarstvo je tradicionalno, nizkotehnološko in ima eno izmed najnižjih dodanih vrednosti v državi, akutno primanjkuje tudi delovnih mest - predvsem tistih za visoko izobražen kader.

Zeleni kras je eden izmed odgovorov na to situacijo. Ideja te razvojne paradigme izhaja iz ugotovitve, da je ena izmed primerjalnih prednosti Notranjsko-kraške regije prav ohranjeno okolje ter naravna in kulturna dediščina, ki smo jo ohranili dobri gospodarji, nismo pa znali iz nje ustvarjati ekonomskih koristi. Ključno vprašanje je bilo, kako izkoristiti potencialne, s katerimi to okolje razpolaga. Odgovorov je prav gotovo več. Z usmerjanjem regije v trajnostni razvoj, z uveljavljanjem blagovne znamke Zeleni kras, ki bo prispevala k prepoznavnosti regije ter posledično k prepoznavnosti ponudbe regije. S krepitvijo ponudbe regije (spodbujanje novih izdelkov in storitev), z boljšo promocijo in trženjem, s krepitvijo vlaganj v znanje za razvoj, s sistematičnim delom s ciljnim skupinami, s povezovanjem in podobno. Zeleni kras ni le projekt; je razvojni proces, ki bo trajal leta in leta in bo zahteval veliko razvojnih naporov in povezovanje vseh sfer v regiji. Če bomo pri uveljavljanju Zelenega krasa uspešni - in verjamemo, da bomo - pričakujemo, da se bo to odrazilo tudi na ekonomskih kazalnikih regije in dalo regiji določen razvojni impulz, ki ga nujno potrebuje.«

Priložnosti za povezovanje v regiji in zunaj nje

Temeljni stebri razvoja Zelenega krasa predstavljajo vrsto priložnosti za nove investicije in postopno oblikovanje ponudbe. Pri tem lahko sodelujejo in jih soustvarjajo podjetja in organizacije iz javnega in zasebnega sektorja ter posamezniki - ne le tisti, ki živijo in delujejo na Zelenem krasu, temveč tudi drugi iz sosednjih regij:

- priložnost za krepitev gospodarske dejavnosti in povezovanje z drugimi področji in dejavnostmi predstavljajo naložbe v razvoj izdelkov in storitvenih dejavnosti za večji inovacijski potencial podjetij in še posebej tehnologij, ki prispevajo k varstvu okolja in energetski učinkovitosti, ter obnovljivih virov energije;
- vzpostavitev modelov za trajnostno rabo energije in varstva okolja, po katerih se povezujejo javni in zasebni sektor ter gospodinjstva v regiji in zunaj nje, predstavlja postopen razvoj primerov dobre prakse;
- z različnimi oblikami turizma, kot so kampiranje, popotništvo, družinski turizem in drugi, se bodo postopoma povečale nove prenočitvene zmogljivosti;
- gozd je pomemben vir, ki omogoča naložbe in razvoj lesarstva, lesnih izdelkov, lesne biomase in drugih povezanih področij;
- ponudniki kmetijskih izdelkov lahko s sočasnim nastopom na trgu in s skupno promocijo ustvarjajo dodano vrednost ter povečujejo svojo prepoznavnost in ugled;
- kraški pojavi, naravne znamenitosti, biotska pestrost in raznovrstni dogodki omogočajo povezovanje gospodarskih, strokovnih, raziskovalnih in drugih organizacij s področja krasoslovja - s tem je mogoče preseči dosedanje klasične oblike izletništva, turizma in s tem povezane ponudbe, kar velja tako za območje Zelenega krasa kot sosednjih regij;
- razvoj turizma in povezanih dejavnosti omogočajo tudi opuščeni vojaški objekti na območju Zelenega krasa.

Ker je znanje stična točka Zelenega krasa, so vse dejavnosti v regiji usmerjene k izobraževanju in nadgrajevanju znanja. Prav zato Zeleni kras odpira vrata vsem, ki prepoznavajo priložnosti v sodelovanju in povezovanju na temeljih okolju prijaznega razvoja.

Dragica Bratanič, - univ. dipl. soc., koordinatorka projekta,
RRA Notranjsko-kraške regije, d.o.o., Pivka
Lucija Marovt, univ. dipl. kom., Consensus,
komunikacije za odgovorno družbo d.o.o. svetovalka
Mateja Simčič - univ. dipl. nov., vodja projekta,
RRA Notranjsko-kraške regije, d.o.o., Pivka

Turistična ponudba na območju celotne regije je koncentrirana na glavne turistične znamenitosti, ostale naravne in kulturne priložnosti ostajajo neizkoriščene in niso povezane v turistične produkte. Najprej bo v regiji treba zagotoviti razvoj turističnih produktov na lokalni ravni, nato pa le-te povezati v integrirane regijske produkte.

Fotografija A. Zidar

MLADIM MORAMO NUDITI IZOBRAŽEVANJE, POLITIČNO PODPORO

Gordana Beltram, Vanja Debevec Gerjevič

»What force should future times represent in present times?«

(Hans Jonas, The Principle of Responsibility, cit. po vir.: Matsuura, 2002)

»Kakšen vpliv naj prihodnji časi predstavljajo v sedanjosti?«

(Hans Jonas, Princip odgovornosti, cit. po vir.: Matsuura, 2002, prev.:V.D.G.)

Čas, ki nam danes kroji usodo, je izjemen ne le zaradi nepredstavljenih dosežkov v znanosti in tehniki, političnih dogajanjih in ekonomskih trendov, pač pa predvsem zaradi generacije mladih, ki je danes najštevilčnejša v zgodovini. Skoraj polovica svetovnega prebivalstva, ali kar trije milijoni ljudi, je starih manj kot petindvajset let (United Nations, 2005). Strokovna javnost se že dolgo zaveda odgovornosti, ki jo imamo do svojega življenjskega okolja in bivanja, do svojih otrok in njihove prihodnosti. Poleg tega izziva pa ima družba obenem tudi mogočno priložnost. Z odgovornim ravnanjem do svojega okolja in narave lahko vključi mlade v vse vidike trajnostnega razvoja. Da bi to sodelovanje bilo pozitivno, pa moramo mladim nuditi izobraževanje, politično podporo, vire, veščine in upanje.

Ob svetovnem dnevu Zemlje je letos pri založbi Wageningen Academic Publishers izšla knjiga, ki združuje teorijo, načela in perspektive ter praktične izkušnje pri izobraževanju in ozaveščanju mladih o smislu in pomenu trajnostnega razvoja z naslovom »Mladi, izobraževanje in trajnostni razvoj«. Knjiga je nastajala dve leti in njena vrednost je predvsem v tem, da poudarja pomen izobraževanja in učenja ne glede na človekovo raso, vero, družbeni položaj, politično pripadnost ali ekonomski standard. Če hočemo, da bodo naši otroci lahko cenili življenje, se morajo zavedati vrednosti narave in posledic človekovega vpliva nanjo. Med 38. prispevki 68 (so)avtorjev iz 25 držav svetâ so predstavljene tudi izkušnje iz Slovenije s projektom o izobraževanju in delovanju mreže šol Parka Škocjanske jame in prenosu znanja v NRP (Notranjski regijski park) predvsem v sklopu dejavnosti, ki jih opravljamo v kontekstu preudarne rabe mokrišč, ohranjanja naravnih vrednot in kulturne dediščine ter upravljanja s temi ekosistemi.

Avtorji prispevka Gordana Beltram, Vanja Debevec Gerjevič in Leon Kebe se dotikamo osnovnih načel trajnostnega razvoja in odnosa človeka do narave in rabe naravnih virov na kraških mokriščih ter vloge, ki jo imajo pri oblikovanju tega odnosa ozaveščanje, izobraževanje, sodelovanje in komunikacija CEPA (Communication, Education, Participation and Awareness - komuniciranje, izobraževanje, sodelovanje in obveščanje) pri upravljanju dveh Ramsarskih mokrišč v Sloveniji, ki sta na seznamu mokrišč mednarodnega pomena.

Ramsarska konvencija je med najstarejšimi mednarodnimi okoljskimi sporazumi. Sprejeta je bila leta 1971

zaradi spoznanja o človekovem negativnem vplivu na naravne ekosisteme in zaradi nuje, da zagotovimo njihovo ohranitev ter trajnostno rabo njihovih virov. Bila je prvi in je še vedno edini mednarodni sporazum, ki govori o ohranjanju in preudarni (trajnostni) rabi ekosistema - mokrišča. Ramsarska konvencija je tako že pred Stockholmsko konferenco leta 1972 (Konferenca Združenih narodov o človekovem okolju) opozorila na degradacijo ali propadanje, zmanjševanje vrednosti okolja in na uničevanje ekosistemov kot posledica človekovega ravnanja. Boljše poznavanje delovanja in funkcij teh ekosistemov je bilo vseskozi vodilo za sprejemanje odločitev. V prvem strateškem programu, ki ga je konvencija sprejela za obdobje 1997-2003, sta bila izrecno izpostavljena tudi pomen izobraževanja in potreba po izobraževanju in ozaveščanju. Leta 1999 je tudi sprejela prvi program CEPA 1999-2002. Posebno vlogo ima pri tem Svetovni dan mokrišč (WWD – World Wetlands Day), ki ga praznujemo vsako leto 2. februarja. Označuje obletnico podpisa Konvencije o mokriščih (Ramsarska konvencija) v iranskem mestu Ramsar 2. februarja 1971 in ki smo ga prvič obeležili leta 1997. S širjenjem aktivnosti, ki so bile najprej namenjene svetovnemu dnevu mokrišč (2. februar), sta se tudi širila koncept in namen ozaveščanja o pomenu mokrišč. V letu 2008 se je poudarek osredotočil na »sodelovanje« kot nujen aktivni del izobraževanja in pomena delovanja na ravni lokalitete, kot tudi na državni in regionalni ravni. Celostni program izobraževanja in ozaveščanja javnosti, sodelovanja in obveščanja bi moral postati tudi del celostne državne politike.

V tem okviru igra okoljska vzgoja ključno vlogo pri oblikovanju zavesti in razumevanju odnosov med ljudmi, nji-

VIRE, VEŠČINE IN UPANJE

hovimi dejavnostmi in okoljem, izobraževanje za trajnostni razvoj pa ta koncept nadgrajuje, saj obsega znanje številnih ved, kot sta, na primer, ekonomija in sociologija, ter tako postaja poslanstvo za aktivno in odgovorno življenje.

Decembra 2002 je generalna skupščina Združenih narodov sprejela resolucijo o desetletju izobraževanja za trajnostni razvoj, ki se je začel leta 2005 in bo trajal do leta 2014. UNESCO je vodilna institucija, ki promovira to usmeritev izobraževanja kot osnovo za bolj trajnostno družbo in vključevanje trajnostnega razvoja v izobraževalni sistem na vseh nivojih.

Projekt "Mreža kraških mokrišč"

Tako sta izobraževanje in ozaveščanje javnosti ključnega pomena za razumevanje delovanja mokrišč, njihovo ohranjanje in rabo. CEPA je kratica, ki se mednarodno uporablja za ozaveščanje javnosti, za njeno izobraževanje in usposabljanje ter obveščanje na različnih ravneh. To poteka s pomočjo nevladnih organizacij, kot so društva ali forumi, in na podlagi uradnih izobraževalnih programov. Oblik sodelovanja je veliko in pri tem imata pomembno vlogo predvsem Ministrstvo za okolje in prostor ter Ministrstvo za šolstvo in šport.

Koordinatorica CEPA na Zavodu RS za šolstvo v sodelovanju z Ministrstvom za okolje in z javnim zavodom Park Škocjanske jame že nekaj let pripravlja dejavnosti, h katerim vabi vse srednje in osnovne šole ter naravoslovne učitelje v Sloveniji. Predvsem dejavno pa je sodelovanje z

mrežo sedmih šol parka Škocjanske jame. Park Škocjanske jame je leta 2000 ustanovil mednarodno mrežo šol parka, ki vključuje pet slovenskih šol in dve šoli iz Italije. Te šole so: Osnovna šola Podgora, Kuteževo; Osnovna šola Antona Žnideršiča, Ilirska Bistrica; Osnovna šola Dragotina Ketteja, Ilirska Bistrica; Osnovna šola dr. Bogomirja Magajne, Divača; Celodnevna osnovna šola Pinka Tomažiča, Trebče v Italiji in Scuola Media Statale Istituto Comprensivo »de Marchesetti«, Sseljan v Italiji.

V letu 2005 je Park Škocjanske jame, Slovenija, skupaj z Ministrstvom za okolje in prostor, s Slovenskim nacionalnim Ramsar odborom in z Notranjskim regijskim parkom pridobil sredstva iz sedeža sekretariata Ramsarske konvencije v Švici. Projekt z naslovom »**Mreža kraških mokrišč: Komunikacija, izobraževanje in ozaveščanje javnosti za preudarno rabo mokrišč**« je vključeval povezovalno obeh parkov, spodbujanje trajnostne rabe mokrišč in dvig zavesti o njihovem pomenu, ter spodbujanje vključevanja tematike mokrišč v redni pouk.

Mentorice mreže šol z učenci so izoblikovali delovni in nadvse pomenljiv naslov »**Mokrišča tudi jutri**«. Ta je postal tudi naslov zbirke nalog o biotski raznovrstnosti in trajnostnem razvoju, ki so jih mentorice pripravile za vsako šolo na določenih lokacijah ob reki Reki in na območju Cerkniškega jezera. Zbirka nalog vključuje tudi navodila za šole, ki bi te lokacije utegnile obiskati. Projekt je obsegal več oblik strokovnega izobraževanja za mentorice in ekskurzije za učence v Škocjanske jame in na Cerkniško jezero. Notranjski regijski park je po vzoru mreže Parka Škocjanske jame ustanovil tudi svojo mrežo šol - v kateri sta bili dejavni

Osnovna šola Notranjskega odreda, Cerknica in Osnovna šola Jožeta Krajca, Rakek - in vrtcev, oba parka pa sta se povezala v mrežo kraških mokrišč z vizijo »**Mladi aktivno prispevajo k preudarni rabi mokrišč**«. Za slednjo je izdelan tudi osnutek strategije CEPA, ki jo v parku izvajamo tudi z neformalnim izobraževanjem na témo o varstvu mokrišč. Osnovne aktivnosti te petletne strategije so pomembne za ohranjanje kraških mokrišč v Sloveniji, za učinkovito izvajanje CEPA programa, za zagotavljanje potrebnih orodij in za vključevanje preudarne rabe v dejavnosti ljudi.

Projekt in njegova odmevnost sta pomembna tudi pri spoznavanju in razumevanju kraških hidroloških sistemov kot enega izmed tipov mokrišč, opredeljenih po Ramsarski konvenciji. Z aktivnim sodelovanjem in imenovanjem obeh slovenskih lokacij na seznamu mednarodno pomembnih mokrišč smo prispevali k boljšemu razumevanju, kaj so kraška mokrišča in poudarili pomen povezovanja in so-učinkovanja podzemskih in površinskih sistemov, ki vplivata na njihovo vitalnost in delovanje.

Trajnostni razvoj in pomen interdisciplinarnega pristopa

Izrazita kompleksnost teh ekosistemov zahteva tudi svojevrsten pristop. Zavarovana območja ne ponujajo samo priložnosti za stalno udejstvovanje ljudi in prostorski razvoj, pač pa so tudi znanstveni izziv za raziskovanje biološke in kulturne raznolikosti. Upravljalški principi, v povezavi z znanstvenim pristopom in s trajnostnim razvojem na manjših območjih, kot je Park Škocjanske jame, lahko predstavljajo model kakovostnega izobraževanja in tudi razvoja. Da bi dosegli te cilje in se tudi uspešno vključevali v svetovne mreže zavarovanih območij, je potreben interdisciplinaren pristop na vseh nivojih družbe.

Seveda je prvi korak spoznavanje in razumevanje novih idej ter pridobivanje veščin za primerno rabo novega znanja, ki ga prinašajo. Pri tem bi radi opozorili na spremembo v razmišljanju, ki jo je v 80. letih 20. stoletja povzročilo spoznanje o posledicah človekovih posegov v okolje in uničenje narave ter razmišljanje o takšnem družbenem razvoju, ki bo prijazen do narave in življenjskega okolja.

Izraz »trajnostni razvoj« (sustainable development) je odraz različnih definicij in je sam po sebi abstrakten in dvoumen. Najpogosteje je citirana definicija Komisije za okolje in razvoj (World Commission on Environment and Development, 1987), ki poudarja, da zagotavljanje sedanjih človekovih potreb ne ogroža možnosti integritete osnovnih življenjskih sistemov na Zemlji ter hkrati ne zmanjšuje sposobnosti po zagotovitvi potreb, priložnosti in kakovosti življenja v prihodnosti (Brundtland Report). G.H. Brundtland je že v predgovoru h knjigi napisala, da sta sprememba našega obnašanja in družbenih vrednot, ki jih poudarja to poročilo, odvisna od uspešnosti *izobraževanja, dialoga in sodelovanja* javnosti.

Izraz, ki smo ga v slovenščini prevedli kot trajnost, je v angleščini *sustainability*, prihaja iz latinskega korena besede *sus-tinere* in pomeni podpreti (*under-hold*) ali držati. V skladu s tem postavlja paradigmo, ki poudarja

načine ohranjanja za naravne sisteme, ki zagotavljajo dolgoživost človeka in drugih rastlinskih in živalskih vrst. Lahko je definiran kot strateški proces sprememb v našem družbenem sistemu in v institucijah, ki so potrebne za doseganje trajnosti. Koncept trajnostnega razvoja tako izhaja iz svetovnega pogleda, ki obravnava preživetje, kontinuiran napredek in vzdrževanje človeških skupnosti v odvisnosti od kontinuiranega »zdravja« in vitalnosti zemeljskih življenjskih sistemov...

Pojem »razvoj« (*development*) je lahko sporen, saj za nekatere to predstavlja nekontrolirano rast človeške populacije in se odraža kot del biosfere, ki podpira človekovo produkcijo, rabo virov in kopičenje odpadkov, zaradi česar nikakor ni trajnostna... Drugi zopet razumejo "razvoj" kot socialno blaginjo in izboljševanje kakovosti življenja. Osnovna trditev, ki podpira trajnostni razvoj, pa je: preživetje ljudi vsega svetâ je odvisno od delovanja in vitalnosti ekoloških sistemov. Opazovanje spremenljivosti narave je pomembno za preprečitev nepovratnih sprememb ekosistemov. Obenem pa moramo pridobiti primerna znanja, ki širijo naše sposobnosti za napovedovanje ekoloških, kulturnih in socialnih vplivov, in ki utegnejo nastati vzporedno s številnimi posegi v prostor, z družbenimi in klimatskimi spremembami ter z drugimi pojavi. Ta definicija, ki opisuje usmeritve razvoja, je kompleksna in vključuje naslednje tri zahteve:

1. **ekološko zahtevo** - da ostanemo znotraj biofizične nosilne kapacitete;
2. **ekonomsko zahtevo** - da zagotovimo in vzdržujemo primerne materialne standarde za ljudi in druga živa bitja;
3. **socialno zahtevo** - da zagotovimo socialne strukture, ki bi vključevale sisteme upravljanja, ter učinkovito širili in podprli vrednote, po katerih želijo ljudje živeti.

Pri tem se moramo zavedati, da so ti temelji trajnostnega razvoja, opisani kot trije stebri, v zasnovi enaki in se z vsebinami prekrivajo. V današnjih časih izrazito prevladuje ekonomski steber. Sprememba, ki jo danes potrebujemo, je okrepitev ekološkega stebra z izrazitim vplivom tako na socialni in ekonomski steber!

Lahko rečemo, da socialni steber zagotavlja enake možnosti za ljudi tako danes kot jutri. Trajnosten svet zagotavlja uresničitev osnovnih potreb ljudi za današnje življenje in obenem s tem ne zmanjšuje sposobnosti in možnosti naslednjim generacijam za uresničitev iste težnje (Bell, Chung, 2002). Za razvoj družbe je to izjemen izziv, saj je treba ekonomske trende naravnati na ekološke in socialne zahteve.

Ta koncept soodvisnosti ekološke, ekonomske in socialne dimenzije se odraža v »ekosistemskih uslugah« (ecosystem services), ki jih vitalni ekosistemi nudijo za človekovo blaginjo (MA, 2003) in je bil praktično uporabljen tudi pri vrednotenju mokrišč ter posodobljenju definicije o njihovi trajnostni rabi (Ramsar COP9. Res XI.1, Annex A). Koncept je v današnjem času tudi vodilo pri razumevanju in vrednotenju pomena, ki ga imajo narava in »zdravi« ekosistemi za človekovo blaginjo in družbeni razvoj. S primernim izobraževanjem se jih lahko vsi naučimo prepoznati in razumeti.

Šolski učni načrti naj bi bili zato interdisciplinarni, uvajajo naj ravnovesja v ekonomsko, socialno in ekološko

Z leve na desno: Vanja Debevec Gerjevič, Leon Kebe in dr. Gordana Beltram

perspektivo ter lokalno in globalno razumevanje. Vključevati morajo znanost, da nam pomaga misliti logično, odkriti več o fizičnem svetu, ki nas obdaja, o umetnosti, ki pripelje nazaj duh upanja, kulture in ustvarjalnosti. Razvoj sposobnosti in veščin za integracijo znanosti v umetnost, ekonomsko, socialno in ekološko znanje v analitični okvir in različne discipline je pomembno izhodišče. Izobraževanje se mora usmeriti tudi na učenje, ki naj bi postalo vseživljenjska obveza in nuja, (Bell, Cheung, 2002).

Zlasti izobraževanje za trajnostni razvoj je v veliki prednosti pred okoljsko vzgojo, saj teži k vcepljanju osnovnega razumevanja, kako kompleksni sistemi delujejo in kakšni so odnosi med njimi, ter ponuja veliko možnosti za aktivno sodelovanje in vključevanje mladih v procese raziskav in tudi odločanja, v razumevanje rabe naravnih virov, družbe in našega položaja v njej,

Sklepna misel

V tem sestavku predstavljena knjiga “Mladi, izobraževanje in trajnostni razvoj” poudarja aktivno vključevanje mladih v proces uresničevanja principov trajnostnega razvoja, v katerem je izpostavljeno interaktivno delo. Mladi so postali glavni pobudniki in akterji širjenja znanja in odgovornega obnašanja do narave in trajnostne rabe naravnih virov. Publikacija tudi nazorno prikazuje nujnost prevajanja teorije v prakso in potrebo po ustvarjalnem sodelovanju v procesu učenja in razumevanja, potrebo po izmenjavi izkušenj ter potrebo po človekovem odzivanju in odzivanju družbe. To pa pomeni, da se znanje in védenje odražata v našem obnašanju in odnosu do našega življenjskega okolja in narave.

Z našim prispevkom o izkušnjah na dveh območjih zavarovane narave v Sloveniji smo v globalno dimenzijo postavili slovenske naravne vrednote pa tudi mlado generacijo, ki bi morala biti s svojim odgovornim vedanjem in dejavni pripravljena na izzive sodobne potrošniške družbe in tudi na spremembo družbenih vrednot.

Knjigo “Mladi, izobraževanje in trajnostni razvoj” smo predstavili ob svetovnem dnevu okolja 5. junija v Parku Škocjanske jame, Slovenija, ki letos obeležuje deseto obletnico vpisa v ramsarski seznam mokrišč mednarodnega pomena. Na naslovnici knjige je narisano mogočno drevo.

Urednika knjige Peter Blaze Corcoran in Philip M. Osano iz Centra za okoljsko in trajnostno izobraževanje na Univerzi Florida Gulf Coast sta zapisala, da je to posebno drevo *baobab*, ki v Afriki zagotavlja stalno preživetje vsake vasi. Afriški pregovor pravi, da je resnica kot to drevo - prevelika, da bi ga objel le en sam človek.

Ponosni smo, da smo s prispevkom v tej knjigi predstavili kraška mokrišča v Sloveniji svetu in se pridružili vsem odgovornim učiteljem in učencem, ki se zavedajo, da nam danes kroji usodo tudi resnica pravega znanja in védenja.

Literatura

Bell, V. J. D.; Cheung, Y.A.; 2002: Introduction to sustainable development. V: Knowledge for sustainable Development. Encyclopedia of life support systems. Vol. 3. Badran A., Gobaisi A. D., Tayeb M. E., Tolna M. K., Sage A. P., Marchuk G. I., Johns A. T., Lundberg H. D., Szollosi-Nagy A., Chester G., Younes T., Dempsey J., Rao Prasada G., Sabouni R., Makkawi B., Woldai A., Agoshkoy V. I., Hornby R. J., Wall G., Watt H. M., Kotchetkov V., Al-Radif A., Sasson A., Bruk S. (ur.). Oxford, EOLSS: 411-440.

Ramsar COP9. Res XI.1, Annex A

Caldwell, K. L.; Miller, J. S.; 2003: Principles of sustainable development. V: Knowledge for sustainable Development. Encyclopedia of life support systems. Vol. 3. Badran A., Gobaisi A. D., Tayeb M. E., Tolna M. K., Sage A. P., Marchuk G. I., Johns A. T., Lundberg H. D., Szollosi-Nagy A., Chester G., Younes T., Dempsey J., Rao Prasada G., Sabouni R., Makkawi B., Woldai A., Agoshkoy V. I., Hornby R. J., Wall G., Watt H. M., Kotchetkov V., Al-Radif A., Sasson A., Bruk S. (ur.). Oxford, EOLSS: 459 - 483

Millennium Ecosystem Assessment, 2003. Ecosystems and Human Well-being: A Framework for Assessment, Island Press, Washington, DC.

Millennium Ecosystem Assessment, 2005. Ecosystems and Human Well-being: Wetlands and Water Synthesis. World Resources Institute, Washington, DC.

Matsuura, K.; 2003: Ethics and science. V: Knowledge for sustainable Development. Encyclopedia of life support systems. Vol. 3. Badran A., Gobaisi A. D., Tayeb M. E., Tolna M. K., Sage A. P., Marchuk G. I., Johns A. T., Lundberg H. D., Szollosi-Nagy A., Chester G., Younes T., Dempsey J., Rao Prasada G., Sabouni R., Makkawi B., Woldai A., Agoshkoy V. I., Hornby R. J., Wall G., Watt H. M., Kotchetkov V., Al-Radif A., Sasson A., Bruk S. (ur.). Oxford, EOLSS: 941-947.

WCED; 1987: Our Common Future, Oxford University Press

Dr. Gordana Beltram, prof. geografije in angleškega jezika, doktorica humane ekologije, podsekretarka na Ministrstvu za okolje in prostor, Ljubljana

Vanja Debevec Gerjevič, univ. dipl. biologinja, vodja službe za raziskovanje in razvoj, JZ Park Škocjanske jame, Slovenija

Največja vrtna razstava na svetu je vsako leto v Londonu

NAJBOLJŠI MALI VRT JE USTVARIL SLOVENEK, NE ANGLEŽ

Stane Sušnik

Največja vrtnarska razstava na svetu se zgodi vsako poletje v Londonu. V parku nekdanje kraljeve palače Hampton Court jo organizira Kraljevo hortikulturno združenje RHS. Letošnja je bila dvajseta po vrsti. Sodelovalo je več kot 600 razstavljalcev, poleg vsega ostalega so prikazali 40 različnih vrtov, razvrščenih v pet kategorij. Med njimi tudi Pepin kraški vrt, delo slovenskega avtorja Boruta Benedejčiča, inž. agronomije iz Škrbine pri Komnu. Njegov vrt je prejel dve nagradi: zlato medaljo in priznanje za najboljši vrt v kategoriji malih vrtov!

Ko sem lani jeseni prvič slišal za Borutovo zamisel, da bi na angleški vrtnarski razstavi postavil značilen kraški vrt, sem podvomil, da je to mogoče uresničiti. Brez lobiranja v tujini, ki bi pripomoglo k sprejemu v elitno družbo oblikovalcev, primernih za sprejem v angleško hortikulturno smetano? Težko! Še posebej, ker je Borut hotel svoj vrt postaviti na najbolj prestižni razstavi, na Chelsea Flower Show. To običaje nekoliko manj obiskovalcev kot tisto v Hampton Courtu (»le« 157.000 v primerjavi s 170.000), ima pa dolgoletno, več kot osemdesetletno tradicijo.

Borut je razstavo na dvorišču bolnišnice Chelsea za vojne veterane obiskal lani in predlani. Po drugem obisku se je odločil, da bo Angležem pokazal še kaj več kot samo pisane, pogosto izumetničene kombinacije bujno cvetočih okrasnih cvetlic in grmov, razporejenih po različnih zamislih. V tem so Angleži nepremagljivi. Borut pa pozna rodni Kras tako dobro, da ga je zmozel zgostiti na majhni površini, kakršno določijo za kategorijo malih vrtov na razstavi v Chelseaju. To pomeni na dvajsetih kvadratnih metrih oziroma, točneje, na prostoru s stranicama 4 krat 5 metrov.

Premajhen vrt za denarno nagrado

Borut je poletje in začetek jeseni preživel med snovanjem načrta, raziskovanjem Krasa - kot bi ga ne poznal dovolj! - iskanjem primernih sestavin za vrt in dogovori z lastniki. Našel je polovico štirne in ob tem izvedel, da ima druga polovica drugega lastnika in da je povrh tega zazidana v zid... Izkopali so jo iz zidu in restavrirali del šape. Pri enem izmed sovaščanov je našel primerne jerte in star, zarjavel žleb, kot nalašč za Pepin vrt. Drugje je izprosil stare, zlizane kamnite skrle. Vaščan iz Lipe mu je dovolil, da je sredi zime izkopal nekaj starih trt. S starega, od časa zlizanega suhozida

v Škrbini je snel zaplate netreskov in jih položil na vnaprej pripravljene platoje. Na teh so jih skrbni vrtnarji gojili do odhoda v London.

Tri vrtnarije so mu stale ob strani in negovale izbor rastlin, kakršne so bile nekoč vsakdanjost po starih borjačih: netreski, homulice, leviš, žajbelj, rožmarin, gorečke, slatinke. Podrli so star suhozid in naložili kamenje v kovinske mrežaste zaboje. Kar trinajst kubičnih metrov kamenja so junija peljali v London, kjer sta delavca podjetja Graditeljstvo Stanka Henigmana iz Tomaja skupaj z Borutom postavila čudovit suhozid, ki so ga občudovali desetisoči.

Ob večerih je na papirju in v računalniku nastajal podrobni načrt vrta, seznam rastlin, terminski plan, ocena stroškov; skupaj s Tanjo Godnič, njegovo dolgoletno partnerico in nezamenljivo pomočnico, sta sestavljala dopise, s katerimi sta nagovarjala različne organizacije in podjetja za finančno podporo. Presenetljivo hitro so se odzvali občinski sveti občin Sežana, Komen, Divača in Miren-Kostanjevica. Tudi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije je primaknilo nekaj tisočakov za promocijo slovenske kulture v tujini.

Če se torej ozremo v lansko leto, v začetek priprav, ki so se začele tako rekoč takoj po Borutovem obisku londonske razstave, lahko razumemo njegovo odločitev, da gre na vse ali nič. Imel je načrt, vedel je, kje bo dobil ključne sestavine, ni pa imel še nobenega denarja. »Nimam kaj izgubiti«, je odvrnil na moje vprašanje, ali si ne bi vzel še enega leta za priprave in lobiranje v Angliji. Poslal je načrt s pojasnili v London in nestrpno čakal na odgovor. Pismo je prispelo v prvih dneh decembra in s Tanjo sta prebrala, da Pepinega vrta ne bodo sprejeli na razstavi v Chelseaju, pač pa so mu predlagali, naj se udeleži razstave v Hampton Courtu, dva meseca pozneje.

Borut Benedejčič je nadaljeval s pripravami in zbiranjem podpore. Iz Londona so ga poklicali in mu predlagali,

Celo pozorni obiskovalci, ki so dlje časa opazovali Pepin kraški vrt, so le težko verjeli, da je vse to nastalo le pred dvema tednoma in ne pred dvesto leti, kolikor jih ima na primer štirna.

Borut Benedejčič prejema priznanje za najboljši mali vrt iz rok predsednika Kraljevega hortikulturenega združenja Gilesa Coode-Adamsa in glavne direktorice Inge Grimsey.

Borut Benedejčič je inženir agronomije, star 32 let, ki je po diplomi nekaj let nabiral delovne izkušnje na vrtovih v zamejstvu. Pred leti je prevzel vodenje podjetja Hortikultura, d.o.o., iz Sežane, ki je dejavno na področju urejanja okolja. Tanja Godnič je diplomirala iz študija bibliotekarstva in sociologije. Je dejavna občinska svetnica v Komnu, sicer pa vodi Mladinski hotel v Pliskovici.

Televizija Slovenija je o nastajanju in uspehu Pepinega kraškega vrta posnela dokumentarni film, ki bo na sporedu predvidoma v začetku prihodnjega leta. V njem nastopa tudi (izmišljena) Kraševka Pepa.

naj poveča svoj vrt, saj na razstavi v Hampton Courtu niso tako omejeni s prostorom kot v Chelseaju, zato je »mali vrt« lahko večji. Če bi ga povečal, bi ga lahko uvrstili v kategorijo trajnostnih vrtov in v primeru, da bi ga izbrali za najboljšega, bi prejel nagrado v vrednosti 5.000 funtov! A načrt je bil gotov, sestavni deli izbrani in Borut je ohranil prvotne mere 4 krat 5 metrov. Tako je kljub dejstvu, da je prejel obe možni najvišji priznanji v kategoriji malih vrtov, ostal brez denarne nagrade. ...

Najboljši mali vrt je ustvaril Slovenec, ne Anglež!

Sredi junija je bilo gradivo za Pepin vrt zbrano: kamenje je bilo naloženo na paletah v Sežani, rastline so čakale v zabojčkih po vrtnarijah, stotine nepogrešljivih malenkosti so bile pripravljene. Napolnili so tovornjak-vlačilec s težkimi kosi in kamenjem, v tovornjak-hladilnik pa so zložili rastline. Borut je prisedel k vozniku in čez tri dni so bili v Londonu.

Borut in Tanja sta vsako jutro prikolesarila iz bližnjega kampa in ostajala na delovišču do teme. Vrt so postavili s pomočjo sodelavcev Matjaža Čotarja in Mitje Miliča ter Henigmanovih zidarjev. Pomočniki so po nekaj dneh odpotovali domov, Borut in Tanja pa sta nadaljevala z drobnimi deli. Dva tedna pozneje je bil vrt gotov in čakal na strokovno oceno.

Borut in Tanja med zadnjimi urejevalnimi deli pred odprtjem razstave.

Ne le sodnike, tudi obiskovalce je na Pepinem vrtu pritegnila avtentičnost sestavnih delov, zlitih v prepričljivo celoto.

Najprej si ga je ogledala tričlanska strokovna komisija, naslednje dopoldne pa ga je, tako kot vse vrtove, obiskala še desetčlanska skupina sodnikov Kraljevega hortikulturenega združenja. Še isto popoldne so predstavniki tega združenja (nekaterim) avtorjem vrtov prinesli priznanja. Borut in Tanja sta bila res ganjena, ko sta ob prejemu zlate medalje in priznanja za najboljši mali vrt ugotovila, da so strokovnjaki prepoznali sporočilo Pepinega kraškega vrta.

Borut je poskušal na majhnem prostoru prikazati vse, kar je bilo nekoč vsakdanost kraškega borjača. Čeprav borjač ni prvenstveno vrt, temveč dvorišče, na katerem se prepletajo funkcionalni prostor, zeliščni vrt, kotiček za posadanje in zbiralnik vode, je ta prostor povzete bivanja na Krasu. Sami vrtovi so bili včasih odmaknjeni od hiš in težko bi rekli, da je bilo na kraškem vrtu kaj tako značilnega, da bi ga lahko opredelili kot specifično kraški vrt. S tem, ko je Borut v ospredje borjača postavil štirno, je opozoril na trajnostni način ravnanja z vodo, kakršen je veljal v kraških vaseh stoletja dolgo, vse do pred nekaj desetletij.

Kako zahtevne naloge se je lotil Borut Benedejčič, se je pokazalo tudi ob dejstvu, da so vsi ostali oblikovalci vrtov na razstavi v Hampton Courtu vse sestavine našli v Angliji. Na prizorišče so jih v ustreznih količinah dobavitelji pripeljali takrat, ko so jih angleški oblikovalci potrebovali. Borut pa je moral popolnoma vse sestavine pripeljati s seboj iz Slovenije! Poleg tega je bil Pepin kraški vrt med vsemi vrtovi edini delo avtorja, ki ne živi v Veliki Britaniji.

Pepin kraški vrt spada na Kras

Med postavljanjem so se v »ulici malih vrtov«
stakale vezi med angleškimi, japonskimi in slovenskimi ekipami. Pomagali so si z drobnimi prijaznostmi, komentirali stvaritve sosedov in izmenjevali izkušnje. Koliko iskrenosti je bilo v teh stikih, se je pokazalo takoj po razglasitvi rezul-

tatov. Nekateri avtorji malih vrtov so iskreno čestitali Borutu in Tanji za priznanji, nekaterih pa ni bilo več blizu. Nasproti Pepinemu vrtu je stal zanimiv, domisel in z ljubeznijo oblikovan japonski vrt, ki pa je prejel samo srebrno medaljo. Japoncev naslednji dan po razglasitvi rezultatov ocenjevanja sploh ni bilo na prizorišče, tako so bili prizadeti. Tudi pozneje niso zmogli stopiti do Boruta in mu izreči priznanje...

Boruta so med postavljanjem vrta opozorili, da rastline na Pepinem vrtu niso vzgojene tako, da bi ustrezale najvišjim vrtnarskim zahtevam, kakršne veljajo na prestižnih razstavah. Pojasnil je, da gre za rastline, kakršne rastejo v naravi in da na kraškem borjaču niso nikoli posvečali veliko skrbi rastlinam, ki so se tam razraščale, naj so bile samonikle ali prinesene. Očitno so sodniki sprejeli njegovo razlago, kar je mogoče razbrati tudi iz izjave Boba Sweeta, vodje razstav pri RHS, za ugledni londonski časnik Telegraph: »Vajeni smo, da je v hortikulturi vse videti popolno, kar lahko dosežemo samo s pomočjo gnojil ali drugih spodbujeval. Zato Pepin vrt predstavlja spremembo v naših glediščih, gre pravzaprav za spremembo v načinu razmišljanja.«

Če so Angleži, svetovno priznane avtoritete na področju vrtnarstva, pripravljene priznati, da je treba na vrtove začeti gledati drugače - potem je pravi čas za spremembo gledišča tudi med Kraševci.

To me je vodilo, da sem na poletu v London stopil do župana občine Sežana, gospoda Davorina Terčona, in mu predlagal, naj skupaj z Borutom premisli možnosti o tem, da bi Pepin vrt za stalno vnovič postavili nekje na Krasu. Naj vrt ostane zgled, kakšen je (bil) kraški borjač. V njem je toliko lepote in izkušenj, kot jih lahko naložijo le stoletja. Da jih je vredno ceniti, so Borutu Benedejčiču pritrdili tudi Angleži.

ODŠEL JE PROFESOR BOJAN PAVLETIČ

Rafko Dolhar

Organizacije slovenskega športa v Italiji - Zveza slovenskih športnih društev v Italiji, Športno združenje Bor, Športna šola - so trije temeljni kamni, ki jih je Bojan Pavletič postavil za športno in obenem narodnostno delovanje Slovencev v Italiji. Pavletič je kot dolgoletni profesor telesne kulture na naših šolah dobro vedel, da si želi mladina, kot je normalno, športnega udejstvovanja in tudi tekmovanja. In če za to ne bo našla priložnosti v slovenskem okolju, jih bo poiskala v italijanskem. Kot trden narodnjak si je zavihal rokave in z njemu lastno vestnostjo zastavil delo.

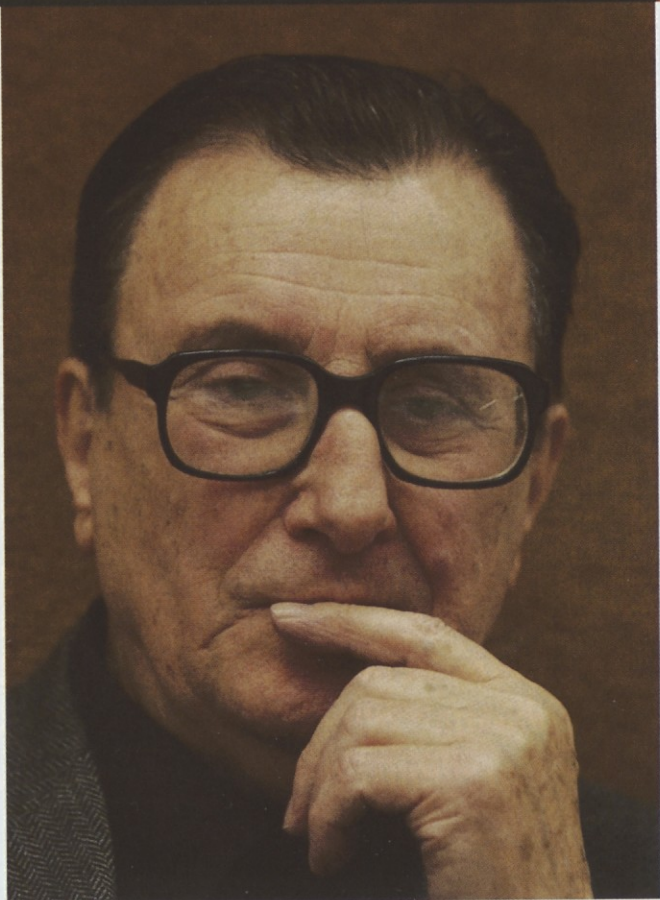
Edini mestni športni objekt, ki je preživel kominformosko pozebo, je bil štadion 1. maj pri Svetem Ivanu. In tu se je lotil dela. Mestno športno združenje Bor je iz skromnih začetkov nastalo prav tam. Na štadionu 1. maj je dolga leta večer za večerom organiziral športno delovanje in treniral generacije naših športnikov. Skupaj z njim je isto vestno delo opravljala njegova žena Olga, na katero pogosto pozabljamo. Družina Pavletič je praktično bila mnogo let na štadionu 1. maj doma. Tako so nastale športne skupine najrazličnejših panog in kategorij... Spomniti pa moramo, da so to bili trdi časi. Že vpis posameznih slovenskih ekip v deželno in italijansko prvenstvo je bilo zelo problematično in že športni pozdrav "Zdravo!" je na igrišču sprožil salvo žvižgov in psokv Slovincem nenaklonjene publike.

Ustanavljanje športnih društev po vsem deželnem ozemlju se je tako razširilo, da je bilo treba poskrbeti za koordinacijo delovanja in tako je na Pavletičevo pobudo nastala Zveza slovenskih športnih društev v Italiji, kateri prvo predsedovanje je bilo Pavletiču skoraj vsiljeno in je ostalo tudi edino, ki ga je v svoji skromnosti sprejel.

Pozneje se je pokazala potreba, da pridejo slovenski otroci že v zgodnjih otroških letih do spodobne telesne kulture, in je Pavletič kot šolnik dobro vedel, kako nezadosten je pouk telovadbe v šolah. Nastala je športna šola in s tem ne le možnost za telesno udejstvovanje najmlajših, temveč tudi pripravljalni vrtec za najrazličnejše športne panoge.

Znano je, da športniki radi vidijo in slišijo, če se njihovo športno delovanje zabeleži, saj vemo, da predvsem mladi v časopisih preberejo najprej predvsem ali celo izključno športno stran. Tako je bil Bojan Pavletič mnogo let urednik športnih novic na tržaškem slovenskem radiu in športne strani Primorskega dnevnika. Verjetno ne bomo nikoli zvedeli, koliko bralcev si je naš dnevnik pridobil in ohranil na račun svoje športne strani. Tudi oddaja Šesti krog, ki je po televiziji Koper-Capodistria poročala o slovenske športu v Italiji, je bila njegova zamisel in njegovo delo.

Končno je treba omeniti Pavletičevo publicistično delo. Najprej nekaj brošur in publikacij, povezanih z zgodovino slovenskega športa v Italiji. Leta 1999 pa je z vestno raziskavo rešil pozabe sokolsko gibanje: Pomen

sokolskega gibanja na Tržaškem ter Tržaški sokol in njegov dolgi let. V zadnjih letih je na podlagi lastnih spominov osvetlil dvoje pomembnih zgodovinskih dogodkov v našem zamejstvu. Leta 2003 je s knjigo Pararealci iz ulice Starega lazareta orisal nastanek slovenske gimnazije v Trstu, ki jo je sam nekaj let obiskoval. Leta 2007 pa se je s knjigo Devet velikih jokov spomnil prezrtega ali zamolčanega poglavja zamejske zgodovine, namreč množičnega eksodusa Primorcev v Jugoslavijo ob nastopu fašizma. Njegova literarna žilica, ki je še marsikaj obetala, pa je prišla do izraza z njegovim zadnjim in žal poslednjim delom Vrhovi v megli, v katerem je avtor ob spominu na gorska srečanja s šestimi poznanimi zamejskimi Slovenci orisal prav toliko zgodovinskih skic.

In pomemben je tudi prispevek Bojana Pavletiča za revijo Kras. Zanj je napisal več obsežnejših člankov, med njimi pogovore s pomembnimi Slovenci na Tržaškem, sestavke o vasi Sveto pri Komnu, od koder je bila njegova mama, pa prispevke o družini gradbenikov Polley iz Sežane, o slovenskem sabljaču in učitelju sabljanja Rudolfu Cvetku, o doktorju Alojziju Dolharju v iz Trbiža in še druge... Njihov obseg presega obseg povprečne izdaje te revije. In predstavljaj je izid vsake izdaje revija Kras v Primorskem dnevniku.

Bojan Pavletič je imel ob svojih osmih križih še nekaj literarnih načrtov in v svojem računalniku tudi že nekaj zapiskov, ki bodo - žal - tam ostali zakopani. Njegova sled pokončnega, zavednega Slovence in delavnega človeka pa bo vsekakor v slovenskem zamejskem športu in publicistiki ostala.

ORGANIZIRAN TURIZEM V POSTOJNSKI JAMI PRAZNUJE 190 LET

Sergej Kariž

»Turist: tako se reče potnikom, ki prepotujejo tuje dežele iz same radovednosti in brezdolja, ki napravijo neko vrsto krožnega potovanja v deželah, ki jih običajno obiskujejo njihovi rojaki (tako se reče predvsem angleškimi potnikom v Franciji, Švici in Italiji).«¹

Slika na desni strani: Pot skozi jamo je bila v začetku veliko bolj naporna in dolga, večna tema pa se je umikala le soju razsvetljave jamskih svetilničarjev.

Slika spodaj: Postojnska jama je najbolj obiskana turistična atrakcija v Sloveniji.

*Ansicht des Thores zum sogenannten Calvarienberge.
(925 Klafter vom Eingange)*

Kot velika posebnost je Postojnska jama uživala sloves že veliko pred pomembnim odkritjem Luke Čeča leta 1818 in obširno je o njej pisal že Janez Vajkard Valvasor v Slavi vojvodine Kranjske. Kljub vsemu temu pa je treba poudariti, da o organiziranem turizmu lahko govorimo šele po letu 1818. Obisk cesarja Franca I, ki je botroval odkritju Luke Čeča, je bil v tem kontekstu zelo pomembna reklama ter dober kazalnik tega, kako znana in pomembna je jama bila, z velikim odkritjem pa je ta obisk pomenil tudi prelomnico v razvoju tako jame kot samega mesta Postojne in njegove okolice.

Pomembnosti odkritja so se odgovorni dobro zavedali in tedanji jamski upravitelj Josip Jeršinovič je dal jamo takoj zapreti. Nekaj več kot leto dni so v jami potekala raziskovanja in potrebna dela, ki so zagotovila ustreznost infrastrukture za njen turistični ogled. Sedemnajstega avgusta leta 1819 se je kot prvi obiskovalec novo odkritih in turistično urejenih rogov po jami sprehodil avstrijski prestolonaslednik Ferdinand. S tem je bila jama slavnostno odprta za obiskovalce, visoki obisk z dunajskega dvora pa je pričal o pomembnosti Postojnske jame, njenega slovesa v takratni skupni državi in zainteresiranosti za razvoj turizma.

Zgodovina turizma se v grobem deli na predhodni turizem in na moderni turizem, kot ga poznamo danes. Če za slednjega velja začetek v letu 1816, je predhodni turizem veliko starejši. Tudi takrat so bila to potovanja iz različnih vzrokov: rekreativnih, kulturnih, zdravstvenih, trgovskih; dejstvo pa je, da takrat ta potovanja še niso bila množična. Take vrste potovanj so poznali že Grki. Na to kažejo njihovi obiski znanih preročišč in templjev, obisk olimpijskih iger vsaka štiri leta v Olimpiji na Peloponezu... Pozneje so imeli Rimljani za tiste čase zelo dobro razvit turizem. K temu je veliko pripomogel tudi sam obseg države, bil pa je turizem takrat še močno omejen na zelo ozek krog privilegiranih patricijev.

Srednji vek med drugim prinese tudi zaton teh oblik turizma. Edina oblika turizma, ki ima paralelo tudi v današnjem času, je ostalo romarstvo (Sveta dežela, Rim...). Renesansa je s seboj prinesla tudi obuditev turizma, središče turističnih destinacij postane v skladu z duhom takratnega časa, Italija. Izumi, ki jih s seboj prinese razsvetljenstvo, so pozneje igrali ključno vlogo pri razvoju množičnega turizma. V tem oziru je posebno pomembna iznajdba parnega stroja (Watt, 1769), parnika (Fulton, 1803) ter lokomotive (Stephenson, 1814).²

Moderni turizem zaznamuje množičnost, ki potovanja omogoči širokemu sloju ljudi s tem, ko olajša samo potovanje, ga naredi cenejšega ter s tem dostopnejšega in da posameznik poleg svojega dela uživa tudi določen prosti čas. Šele to je podlaga, na kateri temelji gospodarska panoga turizma in organiziran turistični razvoj Postojnske jame je ujel prav njen začetek.

Uradna otvoritev Postojnske jame je s seboj prinašala tudi sistematičnost organizacije in razvoj služb, ki so skrbele za nemoten potek ogleda in promocije jame. Vodniška služba, ki je imela svoje zametke že v času pred velikim odkritjem, je z letom 1819 postala bolj organizirana. Po odstopu Jeršinoviča je upravni organ jame postala Jamska

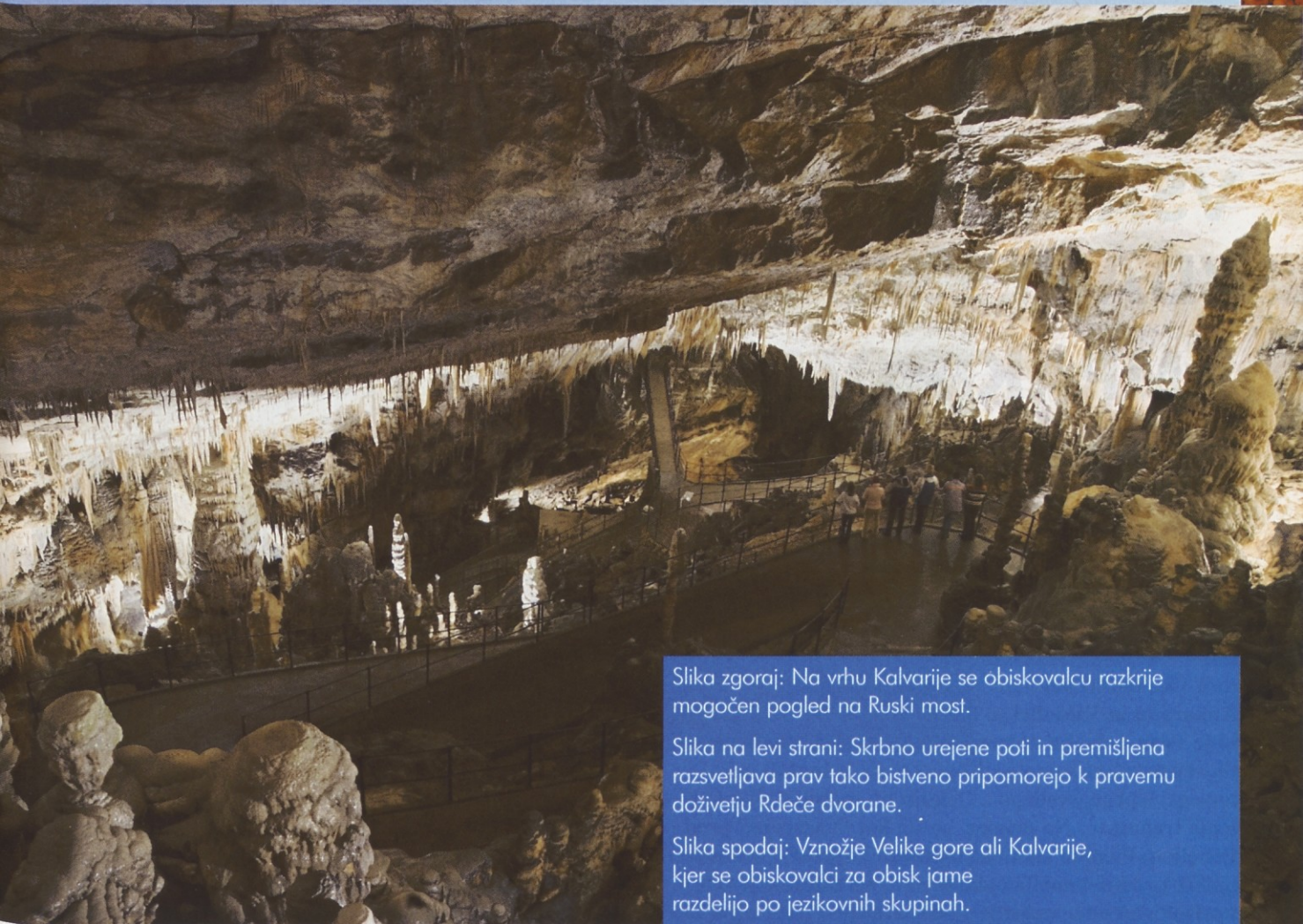
komisija, ki je poskrbela tudi za pravilno organizacijo in izvedbo ogledov. V aprilu 1824 je bil sprejet prvi jamski statut in februarja 1925 je pred Jamsko komisijo priseglo prvo jamsko osebje.

Obisk jame je bil v tistih časih daljši, veliko bolj naporen in predvsem mnogo dražji. Poleg vodnika je moral obiskovalce nujno spremljati tudi jamski svetilničar, ki je skrbel za razsvetlavo. Najnižja cena razsvetljave je bila 2 goldinarja, vključevala pa je dva svetilničarja. Poleg tega je moral obiskovalec, seveda, plačati tudi vstopnico. Pot je bila prvotno speljana do Plesne dvorane ter tudi dlje do Zavesa, za kar pa je moral obiskovalec za razsvetlavo plačati še polovico takse. Kljub temu, da so bile prvotne poti speljane le do tu, pa so vodniki turistom omogočali tudi obisk delov, ki turistično takrat še niso bili urejeni. Proti doplačilu 10 goldinarjev na uro so tako vodniki goste popeljali po stranskih rovih ali čez Kalvarijo. Doplačilo je bilo tu omejeno na uro, kajti v teh turistično neurejenih predelih je bila pot precej zamudna in tudi nevarna... Vsi ti podatki kažejo, da je bil obisk jame vse prej kot majhno denarno breme, kar je pomenilo, da so si jamo lahko ogledali le tisti najbolj premožni.

Kaj kmalu so se pojavili tudi problemi, povezani z lomljenjem in prodajanjem kapnikov, nemalokrat pa se je trgovalo tudi s človeškimi ribicami. Problem je postal tako

pereč, da je morala Jamska komisija odločno reagirati. Že v takratnih časih so bili namreč kapniki dragoceno in iskano blago, za katerega so bili gostje pripravljene globoko seči v svoje žepe. Prav to veliko povpraševanje je pripeljalo do precej nenadzorovanega poseganja v okolje jame in do množičnega lomljenja kapnikov, saj v začetku to početje ni bilo strogo sankcionirano. Jamska komisija je takoj prepovedala vsakršno lomljenje in odnašanje kapnikov, pozneje pa je zaradi pritiska povpraševanja po kapnikih prodajo vendarle dopustila. Tako so jamski uslužbenci pod nadzorom Jeršinoviča lomili kapnike v stranskih, za turiste zaprtih rovih. Jamska komisija je tudi nadzorovala prodajo in določala cene. Dobiček od prodaje se je stekal v jamski sklad. Strogo je bilo prepovedano lomljenje in prodajanje kapnikov na lastno pest. Za tak prekršek je bila zagrožena takojšnja izguba službe in celo sodni pregon.

Kljub temu so vodniki še vedno na lastno pest lomili in prodajali kapnike, prav tako pa so skrivno trgovali tudi s človeškimi ribicami. Prav zaradi tega je bilo odpuščenih več nameščencev, pri najemanju novih ljudi pa je bil poudarek tudi na moralnih vrednotah. Leta 1851 so vodniki dobili ukaz, da lahko obiskovalce vodijo le do vrha Kalvarije in nazaj, strogo pa so bili prepovedani obiski stranskih, za turiste zaprtih rovov. Zelo so omejili tudi legalno zbiranje in

Slika zgoraj: Na vrhu Kalvarije se obiskovalcu razkrije mogočen pogled na Ruski most.

Slika na levi strani: Skrbno urejene poti in premišljena razsvetljava prav tako bistveno pripomorejo k pravemu doživetju Rdeče dvorane.

Slika spodaj: Vznožje Velike gore ali Kalvarije, kjer se obiskovalci za obisk jame razdelijo po jezikovnih skupinah.

prodajanje kapnikov. Septembra 1852 je bila uvedena enotna uniforma za vse delavce v jami.

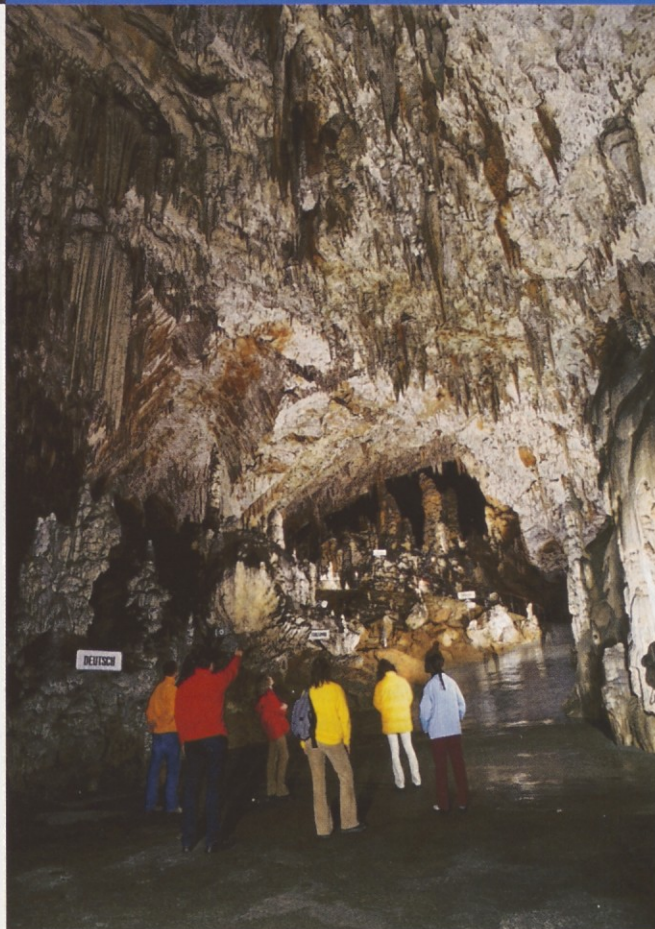
Skozi desetletja razvoja turizma v Postojnski jami se je razvijala tudi vodniška služba, ki je postajala vedno bolj profesionalna in vse bolj kakovostna. Znanje tujih jezikov je za jamske vodnike postalo glavno orodje opravljanja poklica, v jami pa so bili organizirani redni ogledi v glavnih svetovnih jezikih. Poleg slovenščine danes ogled jame redno poteka tudi v angleškem, nemškem, italijanskem in francoskem jeziku, v glavni sezoni lahko tudi v španskem. Prav tako se nadaljuje bogata tradicija pisnih vodnikov. Zadnji je izšel leta 2007.

Opombi

1 Planina, Janez; 1997: Ekonomika turizma, Lj., str. 12: Emile Littré, najstarejša znana definicija turizma, Dictionnaire de la langue française, Paris 1889.

2 Planina, Janez; Ekonomika turizma, Lj. 1997

Sergeja Kariž, prof. zgodovine in filozofije - vodja produkta Predjamski grad, Turizem KRAS, d.d, Postojna

Dr. Bojan Ravbar - svetál sin Krasa

VSAKO JUTRO SI PONOVIIM: "DANES NE BOM ŽIVEL ZASE, AMPAK BOM ŽIVEL ZA DRUGE!"

Pogovarjal se je Silvester Gaberšček

Oče Bojan, pod tem imenom Vas pozna največ ljudi. Pod tem imenom ste postali prepoznavni in 'zasloveli' v širšem prostoru še v 'trdih' časih komunizma. V šestdesetih letih je mladina na Obali naravnost drla za Vami; tudi Vaši obiski bolnikov po bolnišnicah v Izoli, Ankaranu in Valdoltri so bili nepozabni dotik prijatelja, ki je vsem prinašal notranji mir in veselje. V prostor na Slovenskem, ne samo na Koprsko, ste prinašali nekaj novega, lepega, svetlega... Deležni pa ste bili tudi manj lepih trenutkov. Na primer, ko ste kot 'Nazarejec' pred Poncijem Pilatom stali na stopnicah koprške Pretorske palače pred polnim Titovim trgom, na katerem je bilo uprizorjeno javno sojenje s transparenti »Proč z njim ...!« Kakšni so bili Vaši občutki? ... Bi lahko povedali še kakšen drobec iz tistih časov?

Od dogodka, ki ga omenjate, je minilo štirideset let. Dva tedna po novi maši sem 19. julija 1962 z nahrbtnikom in kovčkom pristal v Kopru. Predstavljajte si mladega duhovnika, ki bi s svojim poletom želel obrniti svet!

Moje prve, nekoliko negotove korake je opogumil nepričakovani odziv mladih, po večini brez slehernega stika s cerkvijo. Tudi odrasli niso zaostajali. Nekateri so iz previdnosti izbrali pozne ure in se na zmenek kot sence priplazili med varne zidove prijateljske družine. Koliko dragocenih ur dolgo v noč, ki so podarjale čar prvih krščanskih skupnosti! Prav te, sočno opisane v Apostolskih delih, so nas navdihovale, ko smo brali Božjo besedo in se z njo hranili. Izstopal je finančni direktor uglednega podjetja, ki je prihajal kakor Nikodem. Kaj kmalu se je v njem razplamtela iskra vere iz otroštva. Tako se je opogumil, da je nekega dne na sestanku partijske celice položil rdečo knjižico na mizo. Tovariši so obnemeli, vedoč, kaj ga čaka. A odzvali so se delavci, ki so glasno zahtevali, naj ostane na odgovornem položaju. Takšni in podobni dogodki nekomu niso šli v račun.

Med »neodpušljive grehe«, ki so jih zabeležili na upravi za javno varnost, so sodila taborjenja z mladimi in tudi dejstvo, da sem bil skupaj s Francem Boletom ustanovitelj Ognjišča in se je prvih šest števil »tiskalo« v moji sobi. Med tistimi, ki so prihajali pomagat, so bili bivša paznica v zaporih in njena varovanka, pa zdravnica, ki je po truda polnem dnevu našla čas za nas, bili so dijaki in vsakdo, ki je bil

pripravljen zavihati rokave. Budno oko UDBE mi je sledilo na vsakem koraku in pogosto so me vabili na Gortanov trg; najprej na prijateljski pogovor in svetovanje, kar se je pozneje, ko niso dosegli zlepa, prelevilo v grožnje, enkrat celo »z nožem v hrbet«. Toda ob opori modrega župnika Leopolda Jurce nisem klonil. Od prihoda neuklonljivega škofa Jenka v Koper konec leta 1965 pa sem lahko vsak trenutek računal nanj.

Tako se je tistega novembrskega dne leta 1967 pojavila povorka gimnazijcev in učiteljsčnikov, ki so dobili prosto uro za demonstracijo proti meni. Pravočasno sem bil obveščen, zato sem jim šel naproti. Moram reči, da je vsa stvar v meni vzbudila izziv, naj grem do korenin, iz katerih sem rasel. Ves evangelij, vsa biblija je namreč zgoščena v besedi »ljubi«, ljubi Boga in bližnjega. Pojem bližnjega pa seže v neskončnost, saj zajame tudi tistega, ki ti je nasproten, do tebe sovražen. Torej beseda, ki je ne dobiš v nobeni drugi religiji, in te navdihuje s svobodo, podarja suverenost in možnost, da se uresničiš v svoji biti, ko te neprenehoma spodbuja, da stopiš ven iz sebe in se srečaš z drugim. Mislim, da

Msgr. dr. Bojan Ravbar na škofovski sinodi v Vatikanu leta 1990.

Chiara Lubich - ustanoviteljica Gibanja fokolarov leta 2003 v Loppianu pri Firanzah izroča pozdrav za Slovence.

so bili protestniki razoroženi, ker sem prvemu vzel transparent iz rok, stopil na zid in ga dvignil pred vsemi.

Resnici na ljubo naj povem, da se je kmalu po tem zgodilo nekaj nepričakovanega. Pri uri zgodovine je na učiteljšču profesorica spraševala o Njegošu. Nepripravljenemu dijaku je iz zadrege hotela pomagati s podvprašanjem: Kdo bi danes zbral ljudi v Koprju, če bi se pred mestom pojavili Turki? Na njegova ugibanja, da bi to storil predsednik občine ali okraja, je profesorica drzno pribila: »Kaj še! Kdo od vas pozna predsednika občine in okraja? Veš, kdo bi to storil? Tisti mladi duhovnik, ki mu pravite oče Bojan in vse drvi za njim.

Izhajate iz trdne kmečke kraške domačije »Sklancovih« v Dutovljah. Ste tudi v sorodstvu s Srečkom Kosovelom - pesnikom Krasa - in še z drugimi, ki so za seboj pustili vidne sledi. Kako gledate iz sedanje časovne oddaljenosti na domače kraje in kateri so tisti utrinki iz otroštva in mladosti, ki se Vam najpogosteje prikradejo v spomin?

O, naš Kras! Z neizrekljivo radostjo se vsakokrat vračam na ta blagoslovljeni košček zemlje, ki ga stoletja oplaja zamolkla pesem črnih, temnih borov in žlahti kaplja terana. Kras kamnitih gmajn in kamnolomov, kljubovalne burje, ki se zapleta v pogovor z bori in se nato spusti do Trsta, da po njem pometa in se potem zažene v valove morskih globin ...

V duši se zbuja spomin na tisti september, ko sem pri devetnajstih odhajal k vojakom. V lesenem kovčku, istem, ki je spremljal našega očeta-vojaka po italijanskih vojašnicah, je obtičala drobna svetinja, popotnica od doma: culica s prgiščem kraške zemlje. Vtaknili sta jo vanjo moji sestri Ire-

na in Mimi. Ob tem spominu bi še danes s Kocbekom zaklical: "O, kako sladka je strast, / ki me veže nate. / Drugi hodijo po tebi, zemlja, / ti naše Strašno, / ti naše Sveto; / jaz pa bi šel za oračem, / dvignil proti nebu kadečo se grudo / in jo poljubil."

Od otroštva se je v meni vgnezdila »sladka strast«, ki me neustavljivo veže na Kras. Bili smo še majhni, ko nam je umrl oče. Zato smo že kot otroci morali poprijeti tudi za težja dela. Ko sva nekoč s sestro odoravala brajde, je vol nekoliko bolj potegnul, mene je zaneslo in sem s plugom izrul trto. Ustavila sva se in zajokala ... In še nekatero bridkost smo otroci okušali... Jeseni, dobro leto po očetovi smrti, so nekega jutro odpeljali mamo v Sežano na zaslišanje. Dolgo v noč smo jo čakali in v nas je grizlo: Bomo ostali tudi brez nje, prav sami?

Iz mojih ljubljanskih let se sveti spomin na strica Lina Legiša, literarnega zgodovinarja in soavtorja Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Posvečen je bil slovenski besedi, kot da bi se vanjo zllila vsa ljubezen, prepovedana na njegovem Krasu... S Srečkom Kosovelom samim nisem bil v sorodu, le njegova sestra Tončka je bila poročena z bratom našega očeta, zato nam je bil dom Kosovelovih široko odprt. Teta nam je rada postregla s Srečkovimi stihmi in bila vesela, če smo se jih naučili na pamet. Ob izvrstnem pecivu je pred nas razgrnila zakladnico spominov. Pravi užitek pa je bil, ko je iz Ljubljane prišla njena mlajša sestra, teta Anica, ki je s Srečkom delila usodo študenta.

Danes se vračam k Srečku, ko me s svojim »**živeti, živeti / je smisel človeka**« vodi k edinemu Viru življenja. Ali, ko mi ponuja ključ do spoznanja jedra človekovega bivanja: »**Veliko moraš pretrpeti / da to spoznanje pridobiš: / kdor hoče živeti, ljubiti / ta mora poljubiti križ**«. Ob njegovi

»Ekstazi smrti«, v kateri razgrinja vizijo umiranja Evrope, ki »kakor razkošna kraljica v zlatu / legla bo v krsto temnih stoletij«, pa vselej onemim.

Vaše otroštvo je zaznamoval čas fašizma, mladost pa titoistični komunizem... Kako to, da ste se odločili prav za duhovniški poklic, ko pa je bila na daleč prepoznavna Vaša izjemna nadarjenost in cela vrsta talentov?

Pravimo, da so Božja pota nedoumljiva. Res je, da so se v meni rojevala razna, včasih nasprotujoča si čustva. Vendar me je že od otroštva privlačilo duhovno. Posebej sem čutil, kako me je nagovarjalo vse, kar je lepo. Včasih sem se na pašniku zagledal v daljavo in z mislijo zahrepenel za nečem velikim. Verjamem, da je to »veliko« v meni morda dozorelo v odločitev prav v dveh letih vojaške službe v Srbiji, čisto na madžarski meji. Dolge noči na straži, nevarna negotovost ob izbruhu madžarskega '56, ko smo bili noč in dan v pripravljenosti ... Vrh tega še misli, kaj se plete doma v Sloveniji, kjer so številni duhovniki čemeli za zapahi in so škofa Vovka kakšno leto prej zažgali ... Kje bi lahko napravil največ koristnega za svoj narod?

Misel, ki je v meni tlela, se je razžarela, ko sem slekel vojaško suktnjo. Odločitev je bila na dlani: iz vojašnice v lemenat. Kot duhovnik bom lahko napravil največ za ljudstvo.

Študentska leta so bila izjemno lepa, vseskozi prežeta z ideali. Zraven tega še cela vrsta zavzetih kolegov, ki smo drug drugega spodbujali in si med seboj pomagali in se lotevali zanimivih podvigov, s katerimi smo včasih rektorju Janezu Oražmu, ki smo ga klicali »ata«, belili glavo. Za mašniško posvečenje, bilo nas je enaindvajset, smo izbirali geslo za skupno spominsko podobico. Nekateri smo predlagali besede: »Oče, da bi bili vsi eno v tebi!« Zaradi tega se je vnela polemika. Nekaj se jih je poskušalo upreti predlogu, meneč, da smo pod vplivom »ta rdečih«. Pa je zmagala prava beseda. Sedaj čutim zadoščenje, da smo na ta način zastavili prve korake v jutru duhovništva, in mi je jasno, da nas je On tako rekoč prijel za roko in nas usmerjal v nova obzorja, ki zajamejo nič manj kot »vse«.

Vsak, kdor se sreča v Vami, čeprav bežno, je deležen nečesa, kar pusti sled v duši, pa naj bo to domačin ali tujec, mladenič ali odrasel, katoličan, pravoslavni, musliman ali človek brez verske pripadnosti. Za navezovanje pristnih odnosov med ljudmi, ne glede na poreklo in prepričanje, ste dobili več priznanj. V čem je skrivnost 'formule', ki jo uporabljate?

Ne vem, če drži, kar pravite! Res pa je, da bi rad dosegel srce slehernega človeka. In v to sem zastavil svoje življenje. Vem, da je to ideal, ki ga zmore samo Bog, a če smo zlitli vanj kot kaplja v ocean, zmoremo vse... Še v dijaških letih so me zaznamovale počitnice z Otmarjem Črnilogarjem, ko sva sanjala o daljnih misijonih, kar se je za čase, ko zlepa nisi mogel do potnega lista, zdelo neuresničljivo. On je videl možnost v tem, da bi izbrala pot k jezuitom ... Dvomim, da so

Bojan Ravbar s sestrama, staršema in staro mamo.

bile zgolj sanje. V meni je namreč še naprej tlelo hrepenenje, da bi mogel priti do čim večjega števila ljudi, da bi jim podaril to, kar me je izpolnjevalo.

Ko sem nekajkrat zaprosil škofa Jenka, da bi mi dovolil v misijone, me je vsakokrat pristržno zavrnil, češ da so moji misijoni pri nas. Tako sem večji del življenja posvetil našemu koščku zemlje, našim ljudem, s tem ko sem bil s Krasa presajen v Istro. In tu sem, kot pravite, prihajal v stik z vsemi brez razlike. Spomnim se, kako smo v Kopru eno izmed številnih cerkva dali v uporabo pravoslavnim kristjanom, a še prej omogočili, da se je njihova mladina zbirala v naših veroučnih učilnicah. Muslimanskim vernikom smo priskočili na pomoč, ko smo jim za ramazan ponudili našo rotundo in se jim pridružili, ko so proslavljali bajram. Presenetili so me predstavniki glavnega starešinstva iz Sarajeva, ko so se prišli zahvaliti in mi zatrdili, da niso še našli »tako širokega krščanskega srca«.

Od kod to, me sprašujete... Če odkrito povem, sem v nekem trenutku življenja, v prvih letih duhovništva, naletel na odkritje, ki sem ga v teoriji že poznal, a me je izkustveno preželo do zadnjega vlakna: vsak človek je moj bližnji in vsak bližnji mi je brat. Še več: v vsakem človeku mi je dano srečati Kristusa, Boga.

Poznana je Vaša pripadnost enemu izmed novejših krščanskih gibanj, ki so nastala med drugo svetovno vojno. Na kakšen način je ta 'karizma' posegla v Vaše življenje in s čem je zaznamovala Vašo življenjsko pot?

Tudi tu moram reči, da Bog ostane zvest dani besedi. Izkustveno spoznanje, da ima vsak človek vrednost Boga, mi je prišla kot dar, ko sem se v okrilju Gibanja fokolarov srečal s karizmo edinosti. Zdi se mi, da sem prej ravnal iz mladostne navdušenosti, iz humanitarnih vzgibov. Da, tudi iz vere! A ko mi je srce bolj kot razum prešinilo spoznanje, da me Bog neizmerno ljubi, da ljubi vsakega človeka in je zanj pripravljen storiti vse, so se mi odprle oči in v meni se je vse zasukalo naokrog. Pomislite, Bog je v Kristusu šel tako daleč, da se je poistovetil z vsakim človeškim bitjem in zagotovil: vse to »ste meni storili«. Živo vidim trenutek, ko so me v prvi takšni skupnosti, v fokolaru v Trstu povabili: »Zdaj pa od besed k dejanjem!« Z novim ognjem sem na kolesu »zajdral« proti Kopru, prepričan, da sem našel vir, po katerem me je žejalo. Že ob prvem bolniku, štiriindvajsetletnem fantu, ki je zaradi bolezni pristal na vozičku, sem izkusil živo resničnost tistega »meni«. Spremljal sem ga do trenutka, ko mi je tako rekoč umrl na rokah. Tisto noč se mi je zdelo, da so se nebesa spustila vame. In ta Bog, naš in edini Bog, bo odslej v mojem življenju na prvem mestu.*

Duhovnost edinosti Chiare Lubich je prodrla v moje življenje in ga do zadnjega vlakna zaznamovala. V njej sem takoj našel možnost za uresničitev tistih upanja polnih pobud, ki so v času koncila prihajale na dan in nas oplajale z novimi pogledi in novimi upi za cerkev in človeštvo. To je duhovnost, ki združuje vrhove božanskega in človeškega in je strnjena v dve ključni besedi: edinost in zapuščeni Jezus.

Edinost je sestavni del Kristusove oporoke: »Oče, da bodo vsi eno«; cilj, h kateremu stremi njegova nova za-

PRIZNANJA

V devetdesetih letih (1990-1997) je Občina Koper dr. Bojanu Ravbarju podelila Občinsko priznanje za delo z mladimi in za velik prispevek na kulturnem ter karitativnem področju. Nagrado mu je v imenu župana Avrelija Jurija izročil takratni predsednik R Slovenije Milan Kučan. Nagrado revije "Naša žena" za Osebnost leta pa mu je izročila gospa Štefka Kučan, soproga takratnega predsednika R Slovenije. Za vedno 'odprta' vrata islamski skupnosti na Obali in za drugo nudeno pomoč je prejel sredi osemdesetih let uradno zahvalo in Priznanje reisu-l-uleme iz Sarajeva, vrhovnega muslimanskega vodstva za vso takratno državo Jugoslavijo.

poved: »Kakor sem vas jaz ljubil, tako se tudi vi ljubite med seboj«. To je beseda, ki vodi do meje božanskega in k samemu viru, iz katerega je privrelo življenje človeštva in vesoljstva. Bog je tako eden in trojen obenem, da se tudi stvarstvo, človeška oseba, narodi in kulture in celo narava napajajo iz tega vrelca božje troedinosti, ki postaja za vse zakonitost edinosti in medsebojnosti. V edinosti se izraža naša poklicanost, da postanemo eno, kot so Oče in Sin in Sveti Duh eno.

Druga ključna beseda naše duhovnosti, tesno povezana s prvo, je zapuščeni Jezus. Gre za razodetje Božje ljubezni do človeka in do celotnega stvarstva, ki se izraža v najstrašnejšem trpljenju in najsilnejši ljubezni Božjega Sina, ko vpije svojo zapuščenost na križu. Bog se povsem »izprazni«, da bi se poistovetil s človekom, ko se spusti v najgloblje brezno teme in nase sprejme celo nesmisel greha in sleherno oddaljenost od Boga, vsako človeško omejenost. Gre za krik Boga, ki postane »nič«, da bi v sebi združil v Bogu vse, kar je nastalo iz njegove stvariteljske moči ... Zapuščeni Jezus sam v sebi, pa tudi, ko ga mi živimo, s tem da sprejmemo vsako izničenje iz ljubezni, postane pot k edinosti, k medsebojnemu sprejemanju v kakršni koli okoliščini, naj bo osebna, verska, ekumenska, družbena, politična ali kulturna. Zdi se, da je to fenomenalno odkritje učlovečenega Boga, ki vpije svojo nemoč v trpljenju, odkritje Boga za naš čas, za ta naš čas, ki si na Zahodu za vsako ceno hoče privoščiti kulturo brez Boga. V njem ni več podobe vsemogočnega Boga, ki so si ga ustvarili politični absolutizmi preteklih časov, ampak lik resničnega Boga, ki iz same zakonitosti ljubezni sprejema slabotnost in izničenje, da bi vsem podaril odrešenje.

Že nekaj let vodite mednarodno duhovniško šolo v Loppianu pri Firencah... Vas smemo prositi za kratko predstavitev te Vaše najnovejše izkušnje?

Konec poletja 2000 sem se poslovil od naše Istre. Priznam, da je bilo najtežje slovo od številnih invalidov, ki so v letih mojega duhovništva našli dom v mojem domu. A čutil sem, da me kliče tisti, kateremu sem podaril edino življenje. Tako sem pristal v mednarodnem mestecu Loppiano, kjer se zbirajo ljudje, po večini mladi, z vseh delov svetâ. Med devetstotimi prebivalci smo najmanj iz sedemdesetih narodov, kar

Bojan Ravbar s Srečka Kosovela sestro Tončko ter s stricem Bojanom.

zgovorno priča, da je Gibanje fokolarov prisotno v 182 državah. Večina jih pride za leto ali dve, da tu pridobijo izkušnjo skupnosti in se potem vrnejo v svet in postanejo kvas za novo človeštvo. V ta namen je tu vzniklo dvanajst šol, med katerimi je ena tudi namenjena duhovnikom in bogoslovcem. V tem akademskem letu je v mestecu zaživela tudi univerza »Sophia«.

Kakšna je metoda in kakšne so vsebine naših šol? Gre predvsem za šolo življenja, ki temelji na vesoljnem bratstvu, v kateri se vsi brez izjeme prepoznajo kot otroci istega Očeta in so zato bratje in sestre. Tako se delo, študij, počitek z razvedrilom, duhovnost, odpiranje svetu in dogajanju v njem ter še vse drugo odvija v dinamiki podarjanja, v življenju za druge. V teh letih sem pridobil navado, da si kot prvo stvar vsako jutro ponovim: »Danes ne bom živel zase, ampak bom živel za druge.« Ko ugotovim, da tudi drugi zastavijo svoj dan na isti način, se najdem tako rekoč v raju. Seveda, ne zmanjka manjših ali večjih težav, a v takšni družini vse postane lažje, vse se spreminja v »gorivo«, da Ogenj med nami ne ugasne.

Včasih, skoraj za šalo poudarimo, da uporabljamo samo eno knjigo, in ta je »brat«. Da, v sočloveku, prav v tistem, ki je ob meni v tem trenutku, najdem vse: Boga in celotno človeštvo. Pomembno je, da mu v sebi napravim prostor in ga sprejemam takšnega, kakršen je. Tako znova in znova ugotavljamo, da je človek ustvarjen za tkanje medsebojnih odnosov in se v njih uresniči kot človek.

Ker vse temelji na živi besedi evangelija, se pogosti obiskovalci z začudenjem sprašujejo, ali se niso morda tu srečali z živim evangelijem. Marsikdo odhaja zadovoljen, da je tu našel košček uresničenega človeštva; takšnega, kakršno bi bilo, ko bi vsi gradili na temelju nove zapovedi bratske ljubezni. Tudi pripadniki drugih Cerkva ali različnih verstev preživijo z nami krajše ali daljše obdobje. Skupna točka, ki nas druži, je tako imenovano zlato pravilo, ki ga najdemo v svetih knjigah največjih verstev in se v eni ali drugi inačiči glasi: »Stori drugemu, kar bi hotel, da drugi storijo tebi.« Celo s tistimi, ki nimajo določene verske reference, najdemo skupno točko; in ta je Človek. In prav oni pogosto odkrijejo v Kristusu človeka v polnem pomenu.

Z eno besedo: kar sem sanjal v mladosti, mi je danes stokratno podarjeno - v naročje mi je dano človeštvo.

Iz Vašega nasmeha neprestano izvirata mladostna vedrina in soj luči, ki se vsakega dotakne. Kaj imate pri srcu, kar bi radi v tem trenutku položili na srce rojakom na Krasu pa tudi ostalim 'lubim Slovenkam inu Slovincem'?

Vsem mojim Kraševcem in „lubim Slovenkam inu Slovincem“, narodu, ki mi je med vsemi, ki jih ljubim, najljubši, bi rad ponovil besede iz Zdravice: „**Edinost, sreča, sprava / k nam naj nazaj se vrnejo; / otrok, kar ima Slava, / vsi naj si v roke sežejo.**“ Živeti brat ob bratu, odprti za vesoljno bratstvo - to je prelepa in zahtevna naloga, a nadvse aktualna za trenutek, ki ga živimo, in v katero bo vsakdo moral vgraditi svoj delež, prepotrebni pogoj, če hočemo „stati inu obstati“.

Slika zgoraj: Oče Bojan s prijatelji - invalidi v piranskem župnišču.

Slika spodaj: Msgr.dr. Bojan Ravbar s papežem Janezom Pavlom II. leta 1990.

Fotografiji msgr. dr. Bojana Ravbarja s papežem Janezom Pavlom II sta iz arhiva v Vatikanu. Druge fotografije so iz osebnega arhiva msgr. dr. Bojana Ravbarja.

* Gibanje fokolarov - Marijino delo je eno izmed novejših cerkvenih gibanj, ki ima svoje začetke v Trentu v severni Italiji. Rodilo se je iz duhovne izkušnje Chiare Lubich. Ker temelji na edinosti, je njegova duhovnost kmalu pritegnila ljudi vseh starosti in družbenih slojev. Sedaj je Gibanje razširjeno v 182 državah na vseh celinah in šteje približno pet milijonov pripadnikov različnih narodov, ras, kultur, verstev. Med njimi so družine, ki si prizadevajo za prenovo današnje družine kot osnovne celice družbe, mladi s svojo svežino in navdušenjem želijo dati svoj prispevek k bolj zedinjenemu svetu, ljudje v različnih poklicih se zavzemajo za to, da bi družbo prekrasili z evangelijskimi vrednotami. Duh Gibanja pa povezuje tudi mnoge duhovnike in redovnike. Gibanje si prizadeva za dialog znotraj Katoliške cerkve, z drugimi kristjani, z verniki drugih veroizpovedi, z ljudmi drugačnega prepričanja in s sodobno kulturo.

V VELIČASTNO VIPAVČKOVO DOMAČIJO NA PLANINI PRI RAKEKU, KI JE ZARADI ARHITEKTURNIH POSEBNOSTI UVRŠČENA NA SEZNAM KULTURNE DEDIŠČINE, SE VRAČA ŽIVLJENJE

Od 5. do 10. julija 2009 je Planina pri Rakeku oživela in se številčno povečala za približno 250 prebivalcev - udeležencev Mariapolija, to je za Gibanje fokolarov značilnega večdnevnega duhovnega srečanja. Zato je vas izgledala kot v svojih najbolj 'zlatih' časih, ko je bila na poti med Dunajem in Trstom ena izmed najpomembnejših tovornih postaj pred strmimi ridami 'Postojnskih vrat'.

Železnica v drugi polovici 19. stoletja in nato še avtocesta sta življenjski tok preusmerila stran od prikupnega naselja, ki je nekoč imelo kar tri gradove in štiri cerkve, vrsto obrtnikov in kakšnih 17 'furmanskih' postaj, med njimi tudi na fotografiji predstavljeno Vipavčkovo, ki je čisto na začetku naselja nasproti župnijske cerkve. Veličastna domačija z velikim triladijskim konjskim hlevom in s toplarjem je desetletja samevala brez življenja in kazalo je, da je zapisana nezadržnemu propadanju.

Pred trinajstimi leti pa je domačijo, ki je zaradi arhitekturnih posebnosti uvrščena na seznam kulturne dediščine, odkupilo Gibanje fokolarov - Marijino delo in jo v soglasju s pristojno spomeniškovarstveno službo pričelo ob-

navljati, predvsem pa ji vračati življenjski utrip. Pred sedmimi leti je bil obnovljen stanovanjski del, ki v dvoposteljnih, triposteljnih in štiriposteljnih sobah nudi prenočišče in bivanje za 70 ljudi, medtem ko so v pritličju urejeni prijazni skupni prostori. V letošnjem letu je bila dokončana obnova gospodarskega dela z večjo dvorano v nadstropju in z jedilnico ter s potrebnimi spremljajočimi prostori v pritličju.

Čeprav obnova Vipavčkove domačije še ni povsem končana, že nekaj let postaja vse bolj obljudena z občasnimi enodnevnimi in večdnevnimi duhovnimi srečanji, ki jih pripravljajo Gibanje fokolarov, pripadniki drugih skupin in župnijske skupnosti, z letošnjim Marijapolijem pa je znova postala pomembna postaja za vse tiste, ki so na življenjskem popotovanju odkrili potrebo po nečem 'več', kar lahko posameznikom, družinam, mladim, starejšim in ljudem različnih poklicev ter nazorov pomaga osmisliti vsakdan in jih opogumiti, da skupaj lahko prispevajo za boljši svet in za nekaj resnično lepega tudi v sedanji postmoderni družbi.

**Nekaj spominov na arhitekta Maksa Fabianija,
doma iz Kobdilja pri Štanjelu**

NEKDANJI ŽUPAN ŠTANJELA SI ZASLUŽI V TEM MESTECU SVOJ SPOMENIK

Jože A. Hočevar

Med Štanjelom in Kobdiljem se vzpenja hribček, na katerem je pokopališče s cerkvico, posvečeno sv. Gregorju ali Gr-gurju. Legenda pravi, da je bil to pastirček, ki ga je vročina prisilila, da je zadremal. In med spanjem se mu je okrog vratu ovil gad. Ko se je Gregor prebudil, ga žival ni pičila, ampak je odbrzela v grmovje. V zahvalo za ta čudež naj bi zgradili cerkev, okrog katere so začeli pokopavati pokojne iz Štanjela in Kobdilja. Na zahodni steni je v kamen vklesana glava z okrog vratu ovitim gadom!

In na tem pokopališču je zgrajena grobnica, v kateri so položeni k večnemu počitku člani znamenite družine Fabiani in tudi družine Ferrari. Slednji, Enzo Ferrari, se je proslavil s knjigo »Il gelso dei Fabiani« - Fabianijeva murva (Ta murva še danes živi in pravijo celo, da je cesar Franc Jožef zajtrkoval pod njeno krošnjo). V tej knjigi je prikazal celotno zgodbo te družine, ki se je bila iz zdravstvenih razlogov preselila iz Trsta na Kras in v Kobdilju pognala obsežne korenine. Fabianijevi so imeli v lasti tudi obsežna posestva. Zadnji lastnik je bil Anton Fabiani, podpornik partizanstva, ki je umrl brez naslednikov.

Sicer pa je bila Fabianijeva družina precej velika. Ena izmed hčera se je bila zaljubila v štanjelskega kaplana, nakar je družina energično ukrepala s tem, da so dekle nemudoma poslali k sorodnikom na Tirolsko... S Fabianijevo družino je v sorodu tudi družina Muck iz Ljubljane. Kristjan Muck je univerzitetni profesor na AGRFT-ju... Ob Fabianijevi grobnici stoji manjši z okraski obložen spomenik babici, na katerem je zapisano v nemščini, italijanščini in slovenščini: »Tu počiva nadvse čednostna žena« ... Živo v spominu hranim tudi dogodek, ko so Italijani po bitki na Nanosu spomladi 1943 pripeljali sem kakih deset pobitih partizanov. Trupla so bila precej iznakažena, kar dokazuje, da so se tudi po smrti znašali nad njimi, in napol oblečena, deloma v italijanske uniforme, deloma v civilne obleke. Spomnim se, kako je besen fašistični poveljnik brcnil v mrtvega partizana in rekel: »Qesto porco ha ammazzato i miei soldati! - Ta prasec je pobil moje vojake!«. Pozneje so padle partizane odpeljali drugam in niso pokopani na tem pokopališču.

O slovitim arhitektu Maxu Fabianiju smo že kot vaški otroci marsikaj slišali, saj je po I. svetovni vojni obnavljal Goriško, pa tudi popotresno Ljubljano. V Štanjelu so ga med II. svetovno vojno postavili celo za župana. V tem času je moj ded Alojz Hočevar dal zgraditi na glavnem trgu oziroma Placu lepo kapelico Srca Jezusovega, in sicer v znak

hvaležnosti, da se je bil rešil gotove smrti, ko so vpreženi voli podivjali, a so se po nekem čudnem naključju kar sami ustavili. Na tej kapelici je stal napis v slovenščini in sicer: »Presveto Srce Jezusovo, usmili se nas!«, ki je fašiste močno bodel v oči. Zato so zahtevali, naj ga odstranijo. In Max Fabiani je našel izvirno rešitev: Postavil je napis v - latinščini! (Zanimivo, da se je tabla s slovenskim napisom sicer precej poškodovana znašla na nekem odpadu, kjer jo je pobral zbiratelj starin iz Senožeč, ki je odkril, da je pripadala kapelici v Štanjelu. In skrbno restavrirana v Zavodu za spomeniško varstvo v Novi Gorici je sedaj spet na prvotnem mestu.)

Arhitekta Fabianija se dobro spominjam... Bil je prej nizke kot srednje postave, s kratko pristriženo sivo bradico, in imel je s seboj sprehajalno palico. Pod Zavezniško vojaško upravo so ga pripeljali v Štanjel s črnim mercedo som, kar je bilo za tiste čase neverjeten luksuz, a tudi znak, da ga zelo visoko cenijo in spoštujejo.

Ko so razjarjeni Nemci med vojno vdrli v Štanjel, da bi ga iz maščevanja zaradi nekega napada partizanov požgali, jih je zaustavil prav Max Fabiani, ki je zagrozil poveljniku, da se bo pritožil Furerju, ki ga osebno pozna. Fabiani je povedal resnico. Na Dunaju je namreč imel svoj arhitekturni studio in tja je prišel tudi Hitler, ki se je tedaj ukvarjal s slikarstvom, in se je za vsako ceno hotel v tem studiu zaposliti. Toda Max je takoj spoznal, da ima opraviti z brezobzirnim človekom in ga je dobesedno brcnil skozi vrata! Zato ne vem, če bi njegova intervencija pri Hitlerju kaj zalegla.

Tudi brž po vojni se je Fabiani zavzelo vključil v obnovo Štanjela. Zavezniška vojaška uprava je namenila znatna sredstva za porušene vasi. Znano je namreč, da smo bili vaščani Štanjela in Kobdilja proti koncu vojne z domov pregnani in da smo se potikali po vaseh Šmarje, Gaberje, Braniča in celo Veliko polje na Vrheh, kjer so nam dobri ljudje dali zasilna zatočišča. Na Velikem polju, kjer sva pristala s sestrom Mileno pri sorodnikih Furlanovih oziroma pri Nežki

Slika zgoraj: Kapelice Srca Jezusovega na glavnem trgu v Štanjelu.

Slika spodaj: Spominsko obeležje Fabianijevih ob cerkvi sv. Gregorja med Štanjelom in Kobdiljem.
Fotografiji: Lev Lisjak

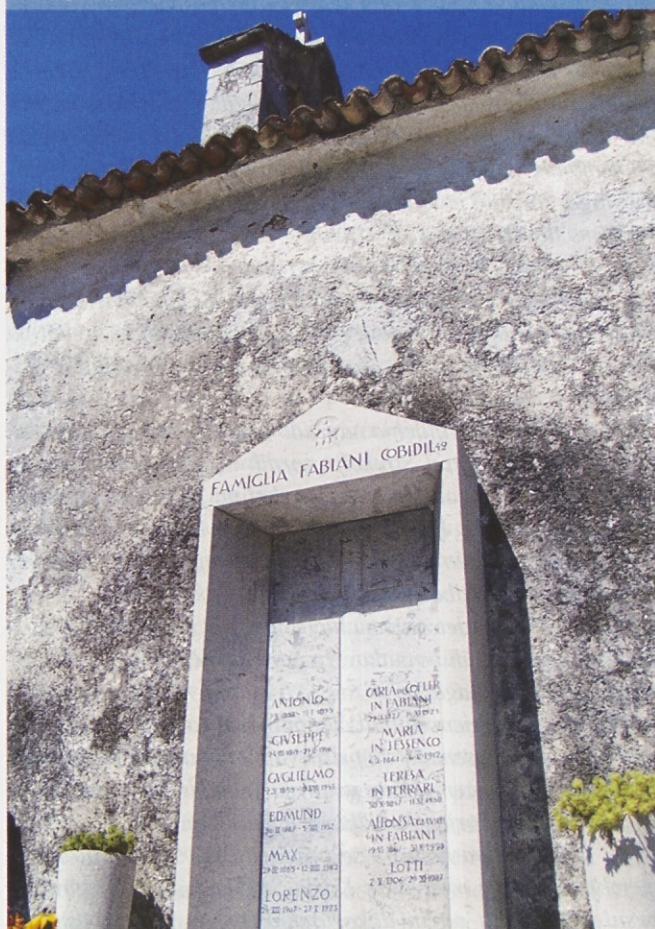
Štemberger, sem postal tudi vaški pastirček in sem prvič v živo videl partizane. Eden je nekega dne prišel k teti Nežki in ji zatrdil, da že tri dni ni jedel. Zato mu je brž izdatno postregla, da se je resnično nasitil. A kaj, ko je isto zgodbo ponovil kmalu za tem pri sosеду, kar nam otrokom ni šlo v račun ...

Glede obnove pa tudi to: Nek vaščan se je uprl, da mu zavezniki pač ne bodo gradili hiše, ampak da bodo to storili naši - ljudska oblast. Seveda revež tega ni nikoli dočakal! Po drugi strani je Fabiani pomagal nekemu vaščanu, da so mu postavili popolnoma novo hišo na novi lokaciji.

Znano je, da je Jugoslavija po Kominformu tako rekoč neprodušno zaprla meje proti Italiji in Avstriji. In tako je Max Fabiani ostal v stari Gorici. Takrat je v Združenje arhitektov v Ljubljani prispela vest, da je arhitekt Fabiani umrl. Fabiani je namreč imel velike zasluge pri obnovi slovenskega glavnega mesta. Po njem je imenovana tudi ena izmed ulic tega mesta. Nemudoma so slovenski arhitekti sestavili tričlansko delegacijo, ki naj bi odšla na pogreb. Bilo pa je obilo sitnosti, da so ti možje v črnem sploh dobili dovoljenje za odhod čez mejo. Ko so končno prispeli v Gorico in pozvonili na Fabianijevih vratih, so se ta odprla in sprejel jih je sam arhitekt, živ in zdrav! Novica o njegovi smrti je bila izmišljena.

Jože A. Hočevar - publicist in založnik, Koper

Občina Komen, ki si vztrajno prizadeva, da bi obnovili štanjelski grad, bi morala v to obnovo vključiti tudi spomin na arhitekta Fabianija, mu postaviti v Štanjelu primerno obeležje in sploh negovati spomin na tega velikega umetnika in človeka.

**Pozdravni nagovor predsednika Odbora
za podelitev Štrekljeve nagrade in župana občine Komen
Uroša Slamiča Štrekljevemu nagrajencu etnokoreologu Mirku Ramovšu**

...NAJ VAS NIČ NE USTAVI PRI ZBIRANJU LJUDSKEGA BLAGA..!

Spoštovani letošnji nagrajenec profesor Mirko Ramovš, spoštovana gospa ministrica Majda Širca, prejšnji prejemniki nagrad, sorodniki dr. Karla Štreklja in ostali ugledni gostje, spoštovani dame in gospodje, posebej Gorjanke in Gorjanci!

Dovolite, da vas v imenu Občine Komen in vseh ustanoviteljev Štrekljeve nagrade in seveda v svojem imenu pozdravim tukaj v Gorjanskem, na dvorišču hiše, v kateri se je pred 150. leti rodil dr. Karel Štrekelj. Izšel je iz kraja s pestro zgodovino in s ponosnimi ljudmi, kjer še danes igrata dediščina in preteklost pomembno vlogo v pogledu na jutrišnji dan

Letos podeljujemo nagrado dr. Karla Štreklja že devetič. V teh letih smo se z njo zahvalili izrednemu cvetu zbirateljev in ohranjevalcev slovenskega narodnega blaga v pesmi in besedi. Verjetno se ne zavedamo ter praviloma skromni nagrajenci tudi ne, kakšno pomembno delo so opravili.

Zadnje čase veliko govorimo o gospodarstvu in nacionalnem interesu in kako je to pomembno za našo državo. To vsekakor drži! Redko pa slišimo govoriti, kako pomembno je delo naših nagrajencev in številnih drugih, ki poskušajo ohraniti naše slovensko kulturno bogastvo. Radi smo v družbi pomembnih narodov in združenj. Radi prevzemamo tudi vodilno vlogo. In prav je tako. Toda do tega smo prišli zato, ker je majhen slovenski narod v svoji pestri zgodovini ponosno obdržal jezik in svoje običaje.

Gospodarski nacionalni interes se lahko v nekaj urah razproda na borzi. Narodovega bogastva v pesmi in besedi pa - upam - ne. Zato skrbimo, da bomo še naprej ohranjali ta steber naše identitete!

Letos podeljujemo nagrado gospodu Mirku Ramovšu, ki mu je bil dr. Karel Štrekelj vzornik in učitelj. Ramovševo raznovrstno in bogato delo, še posebej na področju etnokoreologije ter zbiranja ljudskih pesmi in objavljanje prispevkov o ljudski glasbi, je bilo dovolj zgovorno in prepričljivo, da je predlog za nagrado odbor potrdil soglasno.

Čestitam letošnjemu nagrajencu in mu želim še veliko lepih in ustvarjalnih trenutkov. In naj Vas nič ne ustavi pri zbiranju ljudskega blaga!

Zahvaljujem se tudi članom Odbora za Štrekljevo nagrado in seveda vsem, ki ste prispevali k današnjemu dogodku. Predvsem Gorjancem, ki ste ponovno velikodušno poskrbeli za to, da nam je v Gorjanskem danes lepo.

Danes pa nam bo še posebej lepo, saj bomo ob pomembni obletnici rojstva dr. Karla Štreklja odkrili njegov doprsni kip. Na ta način dokazujemo, kako smo ponosni na

Slovenist, slavist in etnokoreolog Mirko Ramovš s Štrekljevo nagrado za leto 2009.
Ob njem župan občine Komen Uroš Slamič.

našega rojaka in da se zavedamo njegove pomembnosti za naš narod... To je simbolno dejanje, ki utrjuje pot več let zanemarnjeni znanstveni panogi - zbiranju in ohranjanju slovenskega narodnega blaga v pesmi in besedi, ki ji je pripadal tudi Štrekelj.

Obenem tudi sporočam, da nam je po nekaj letih prizadevanj uspelo skupaj z vaško skupnostjo Gorjansko in s tukajšnjim Društvom za kulturo, turizem in šport pridobiti sredstva za ureditev Štrekljeve spominske sobe in predstavitvenega centra, ki bo dodatno oživel spomin na dr. Karla Štreklja in dal dodatno razvojno priložnost kraju.

Hvala tudi ministrici Majdi Širca, ki je s svojo prisotnostjo izkazala pomen tako nagradi kot vsem prizadevanjem posameznikov in skupin, ki skrbijo, da narodno blago ne poto-ne v pozabo!

Vsem želim, da z dobrimi mislimi in med dobrimi ljudmi preživite lep dan tukaj, v Gorjanskem!

Na predlog Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU...

MIRKO RAMOVŠ - ŠTREKLJEV NAGRAJENEC ZA LETO 2009

Šestnajstega junija 2009 so na borjaču Štrekcljeve domačije v Gorjanskem na Krasu podelili Štrekcljevo nagrado za leto 2009. Prejel jo je etnokoreolog Mirko Ramovš, dipl. univ. profesor. Sedemintrideset let je bil sodelavec Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU. Zato tudi ni presenečenje, če ga je ta znanstvenoraziskovalna ustanova iz Ljubljane predlagala za prejemnika letošnje Štrekcljeve nagrade z utemeljitvijo, objavljeno v nadaljevanju.

Mirko Ramovš se je rodil 1935 leta v Ljubljani, kjer je leta 1954 maturiral na Klasični gimnaziji in nato leta 1960 diplomiral na slavističnem oddelku Filozofska fakultete. Življenjska pot ga je najprej zanesla v učilnico, saj je od leta 1961 do leta 1966 deloval kot profesor na osnovni šoli, potem pa je leta 1966 postal sodelavec Glasbenonarodopisnega inštituta Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, kateremu kljub upokojitvi leta 2003 ostaja zvest vse do danes.

Zanimanje za slovensko ljudsko izročilo je izkazal že v študentskih letih, ko se je pridružil Akademski folklorni skupini France Marolt; najprej kot plesalec, nato kot pomočnik vodje, od leta 1965 dalje pa je njen strokovni in umetniški vodja. Čeprav je bila njegova nameravana zaposlitev na inštitutu sprva povezana z izdajo zbirke Slovenske ljudske pesmi, se je leta 1966 v njem zaposlil kot etnokoreolog.

Bil je in je odličen terenski raziskovalec, ki zna vzpostaviti stik s sogovorniki in pri njih doseči, da so pripravljene posredovati dragoceno plesno, pesemsko, instrumentalno ali drugo izročilo. Sam ali skupaj s sodelavci inštituta je v okviru raziskav ljudskega glasbenega in plesnega izročila prepotoval slovensko narodnostno ozemlje po dolgem in počez. Zapiski v njegovih terenskih zvezkih ne pričajo le o plesnem izročilu Slovencev, ampak tudi o drugih prvinah, med njimi največkrat prav o slovenskih ljudskih pesmih. Arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta je po njegovi zaslugi bogatejši za številne dokumentarne fotografije, zvočne posnetke ljudske glasbe, filmske in video posnetke. Sam ali skupaj s sodelavci je zbral več kot 2000 zvočnih enot ljudske vokalne in instrumentalne glasbe, predvsem pa je neprecenljiv njegov prispevek v zbirko zapisov slovenskih ljudskih plesov, ki jo je obogatil z več kot 500 primeri.

Čeprav je ljudski ples predstavljal osnovo njegovih raziskovanj, ga ni jemal kot izoliran pojav, ki ne bi bil močno vpet v instrumentalno in pesemsko izročilo našega naroda. O tem pričajo rezultati njegovega raziskovalnega dela, ki jih je strnil v znanstvene prispevke, npr. *Ples v slovenski ljudski*

pesmi (Traditiones, 1998), *Ljudske plesne pesmi na Slovenskem* (Traditiones, 1999). Na takšno dojemanje plesa kažejo tudi sadovi njegovega umetniškega delovanja v okviru Akademске folklorne skupine France Marolt in drugih slovenskih folklornih skupin ter v številnih oddajah, ki jih je pripravil za radio in televizijo.

Mirko Ramovš je na podlagi svojega raziskovalnega dela izdal osem knjig in na ducate razprav. Njegova prva knjiga *Plesat me pelji* (1980) je antologija, s katero smo dobili splošen pregled o ljudskem plesu na Slovenskem. Poznejša zbirka sedmih knjig s skupnim naslovom *Polka je ukazana* (1992-2000) pa je uspešen poskus celovitejše izdaje opisov ljudskih plesov. Zbirka predstavlja temeljno delo na področju etnokoreologije, saj podaja zapise s terena in jih primerja z že zapisanim gradivom, pri tem pa je zaradi uporabe kinetografije (mednarodne plesne pisave) poleg domači javnosti dosegljiva tudi mednarodnim strokovnim krogom. Prav z zbirko *Polka je ukazana* je Ramovš dal Slovincem na področju ljudskega plesa tisto, kar je skoraj 100 let pred njim na področju ljudske pesmi naredil Karel Štrekclj, čigar delo je dobro poznal in cenil. Navsezadnje o tem priča tudi njegov članek *Štrekcljev prispevek k raziskovanju slovenskega ljudskega plesa*.

Mirko Ramovš je vse svoje življenje posvetil slovenskemu ljudskemu plesnemu in drugemu izročilu, zato ostaja na svojem področju nedosežena avtoriteta.

In še nekaj... Mirko Ramovš je odprt, dobrasrčen, dojemljiv za nove izzive in poln razumevanja. Slovenskemu plesnemu, glasbenemu in drugemu izročilu je v drugi polovici 20. stoletja in v sedaj živečem začetku 21. stoletja dal novo življenje ter s tem pripomogel k oblikovanju identitet, ki se oplajajo iz lastnih duhovnih in materialnih korenin. Po znanstveni, strokovni in umetniški plati presega vse sodelavce in somišljenike, hkrati pa je enkrat na povsem človeški ravni. Nikdar nikomur, kolikor je le v njegovi moči, ne odkloni svoje strokovne ali osebne pomoči, ter ljudem, ki se trudijo delati dobro, vedno stoji ob strani.

Slavnostni nagovor v Gorjanskem 16. junija 2009

ŠTREKLJEVA NAGRADA MIRKU RAMOVŠU IMA TUDI SIMBOLNO RAZSEŽNOST

Marjetka Golež-Kaučič

Predstojnica Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU znanstvena svetnica doc. dr. Marjetka Golež-Kaučič je v slavnostnem nagovoru označila pomen letošnje Štrekljeve nagrade, ki jo je prejel ugledni slovenist slavist in etnokoreolog Mirko Ramovš.

Mirko Ramovš, Štrekljev nagrajenec za leto 2009. Nagrado mu je izročil komenski župan Uroš Slamič. Za nagrajencem pevke ljudskih pesmi Kulturnega društva Mandrač iz Kopra, ki ga vodi Mojca Lepej. Fotografiji: Dr. Urša Šivic

Spoštovana ministrica za kulturo gospa Majda Širca, spoštovani župan gospod Uroš Slamič, spoštovani ugledni gostje, spoštovane gospe in gospodje, spoštovani člani in članice Odbora za Štrekljevo nagrado, cenjeni nagrajenec!

Ko je pisatelj Lojze Kovačič kot komaj dvanajstletni deček prišel iz Basla v Slovenijo, na Dolenjsko, ni znal besede slovensko, čeprav je bil njegov oče Slovenec, mati pa Nemka. In kot je dejal v enem izmed svojih intervjujev: »Jaz sem se slovenskega knjižnega jezika učil iz ljudskih pesmi, ki jih je neko dekle prepevalo na Cegelnici...« Sedaj velja za enega izmed najpomembnejših slovenskih sodobnih prozais-tov z izjemnim opusom in izvirnim slogom ter bogatim jezikom, kar kaže na to, kako pomembno »narodno blago« je slovenska ljudska pesem, njen tekst, tekstura in kontekst ter njen živi jezik.

In če gremo z Dolenjske še na Kras, v Tomaj, lahko tudi v Kosovelovem opusu zasledimo tesno povezanost z ljudsko pesmijo; v impresionističnem obdobju je eno od pesmi

Peljal te bom domov podnaslovil Litavski motiv, s čimer je nadaljeval tradicijo vključevanja ljudskih pesmi drugih narodov v pesniške zbirke slovenskih pesnikov. Kasneje je bil s slovensko ljudsko pesmijo povezan z dvema pesmima, katerih ena tematizira motiv kralja Matjaža; to je Kraljevska pesem (prva objava 1926/27), druga pa je Tragedija na oceanu (LZ 1927), v katero je citatno vnesel ljudsko pesem Mornar (Š 70), ki je objavljena v Slovenskih narodnih pesmih Karla Štreklja, Kosovel pa jo je verjetno poznal prek Lovrenčičeve epske pripovedi Trentarski študent, ki je izšla leta 1921 v Domu in svetu in je v resnici široko razpredena ljudska pesem o mornarju.

Zato danes, ko se spominjamo 150-letnice rojstva Karla Štreklja, znanstvenika in predavatelja, slavista, jezikoslovca, folklorista in etnologa, prevajalca in tudi pesnika ter tistega pobudnika zbiranja narodnega blaga, zaradi katerega lahko danes rečemo, da smo Slovenci relativno kmalu - za na primer Childovo zbirko Angleških in škotskih ljudskih pesmi, ki je bila izdana med leti 1882 in 1889 - dobili zbirko Slovenskih narodnih pesmi in nikakor nismo bili

zamudniki, da je Štrekelj, kot tej zbirki folkloristi skrajšano rečemo, naša narodopisna biblija, da so bile pesmi zanj »ustvarjajoča dušna sila« naroda, torej tista izvirna ustvarjalnost, ki nas določa kot narod. Njegova zbirka je besedilno še vedno ena med najpopolnejšimi zbirkami ljudskih pesmi in na njeni podlagi, ob pomoči njegovih zbiralcev in danes tudi še s terenskimi posnetki, lahko izdajamo znanstvenokritični korpus Slovenske ljudske pesmi, v katerem pa so objavljene še melodije. Sam je zapisal: »Največji zaklad vsakemu narodu je njegov jezik, in hrepenenje po popolnosti jezikov je njegov prvi ideal.... S knjigami, pisanimi v materinem jeziku, ustvar-

jajo si narodi svoje literature, ki so najlepša priča njih duševnega življenja in glavno poroštvo narodnemu obstoju. K literaturi spada tudi tradicionalna literatura: to so narodne pesmi, povesti itd. Tradicionalna literatura nam kaže duševne zmožnosti in sploh kulturno omiko naroda.«

In če se danes spet nekateri sprašujejo, kam bi s to folkloro, ki je po Štreklju pomenila »nauk ali vesti o narodu«, to vprašanje očitno ni več samo retorično. Je bistveno vprašanje današnjega časa, ki se glasi: ali bomo morali v samostojni Sloveniji spet začeti prebujati narodno zavest in zavest o vrednosti slovenskega jezika; tudi znanstvenega? In to v 21. stoletju? Jezik je še danes, ali bi vsaj moral biti, eden izmed temeljev kulture, narodove duhovne biti; je del njegove identitete. Morda pa bo treba ponovno utrjevati ta temelj, saj nam celo najvišje univerzitetne ustanove in najuglednejši časnik želijo dopovedati, da je treba misliti in brati v angleščini, in celo pisati doktorate v angleščini, kajti najpomembnejše je, da nas tujec točkuje in nas le tako domačin spoštuje. Pa nam ne vlada več tuji vladar kot v Štrekljevem času, ko je bil Štrekelj leta 1908 imenovan za rednega profesorja na univerzi v Gradcu, kjer je predaval med drugim tudi staro cerkveno slovanščino in srbohrvaščino in slovenski jezik, katerega snov je kot prvi univerzitetni profesor slavistike podajal v slovenščini. V slovenščini na avstrijski Univerzi! Danes pa je tendenca, da bi se na slovenskih univerzah predavalo angleško!

Avstrijski filozof Ludwig Wittgenstein je zapisal: "Meje mojega jezika so meje mojega sveta." Filozof Martin Heidegger pa, da je jezik hiša biti. In Johann Gottfried Herder, pesnik, filozof 18. stoletja, je prav zato postavil zahtevo po sožitju in medsebojnem oplajanju narodov prek jezikovne in literarne komunikacije; še posebno prek ljudske pesmi. Specifičnost ljudske pesmi v njenem jeziku, v načinu izražanja in v vsebini, a hkrati njena univerzalnost v splošnih občečloveških témah, sta tisti značilnosti, ki naj bi v evropski skupnosti enakopravnih narodov omogočali kulturni in tudi znanstveni dialog. To pa je mogoče le, če lastno dediščino dobro poznamo in jo cenimo ter ohranjamo.

Nagrada, ki bo danes podeljena Mirku Ramovšu, uglednemu slovenistu, slavistu in etnokoreologu, enemu redkih raziskovalcev folklore, ki je na tem področju homo univerzalis, in ki je prejel tudi Zoisovo nagrado za življenjsko delo, najvišje državno priznanje za znanstveno raziskovanje, večinoma podeljeno tako imenovani trdi znanosti (naravoslovju in tehniki) in redko humanistični, ima tudi simbolno razsežnost. Je priznanje tistim, ki se ukvarjajo z 'nekoristno' znanostjo, ki verjamejo, da je vredno vse svoje življenje posvetiti raziskovanju slovenskega ljudskega plesa in pesmi in tako ohranjati kulturno dediščino tudi prihodnjim rodovom...

Spoštovanemu kolegu Mirku Ramovšu iskreno čestitam, vsem vam pa hvala za pozornost!

Z desne proti levi: Letošnji prejemnik Štrekljeve nagrade etnokoreolog Mirko Ramovš, predstojnica Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU doc. dr. Marjetka Golež Kaučič, ministrica za kulturo mag. Majda Širca, komenski župan Uroš Slamič, podžupan Občine Komen Igor Zega, in predsednik vaše skupnosti Gorjansko ter svetnik v Občinskem svetu Komen Milivoj Štrekelj.

Ministrica za kulturo mag. Majda Širca (na desni) in daljna sorodnica dr. Karla Štreklja z Gojanskega gospa Ada Kosovac Stanič sta odkrili Štrekljev doprsni bronasti kip, delo akademskega kiparja Mirsada Begića. Na desni, za ministrico Širčevo, je Milivoj Štrekelj, tudi daljni sorodnik dr. Karla Štreklja, ki je kot predsednik vaše skupnosti Gorjansko nagovoril udeležence odkritja spomenika. - Fotografiji iz arhiva Občine Komen

Marjan Colja, direktor z.o.o. Vinakras iz Sežane o sebi, svojem sedanjem poklicnem delu ter o vinogradništvu in vinarstvu na Krasu:

“ZADOVOLJSTVO MI PREDSTAVLJA VSAK USPEH, KI GA DOSEŽEMO SKUPAJ S SODELAVCI!”

Za to izdajo Krasa smo se pogovarjali z Marjanom Coljo iz Coljave, z vinogradnikom in vinarjem, ki je po osnovni šoli in srednješolskem strokovnem izobraževanju ob delu na več odgovornih delovnih mestih končal tudi visokošolski študij menedžmenta ter postal direktor sežanske z.o.o. Vinakras.

Po priimku, sodimu, gospod Marjan Colja, da ste pravi Kraševec? Bi povedali, kje ste se rodili, od kod izvira vaš rod Coljevih in za koliko let v preteklost imate o vašem rodu podatke?

Rodil sem se 24. julija 1961 v Coljavi, od koder tudi izvira moja rodbina. Sodeč po letnici, ki je vklesana na našem kamnitem portalu, so se moji predniki naselili in ustvarili dom na tem mestu leta 1839.

S čim so se vaši predniki in vaši starši na kmetiji Coljevih preživljali v preteklosti? So že tudi gojili trto in pridelovali vino? Ali le za domače potrebe ali tudi za prodajo in s tem tudi za - vsaj delno - preživljanje družine?

Kot mi je poznano iz pripovedovanja mojih staršev, so se njihovi predniki od začetka ukvarjali in se preživljali s poljedelstvom ter kmetovanjem. Prav tako so se tudi moji starši preživljali zgolj z delom na kmetiji in s prodajo pridelkov, ki so jih na njej pridelali.

Kje in kako ste se navdušili za vinsko trto in pridelovanje vina? Je na to vplivala le domača vinogradniška in vinarska tradicija, ali pa so bili posredi še drugi vplivi?

Odločitev za vinogradništvo oziroma pridelavo vina je bila bolj ali manj naključna. Ko sva z ženo prevzela kmetijo, sva se morala odločiti, kaj naj od podedovane kmetije ohraniva, saj poleg redne zaposlitve nisva mogla obdržati kmetije takšne, kot je bila prej. Postopoma sva začela s širitvijo vinogradov. Kmalu za tem so sledili kar lepi rezultati in uspehi na raznih ocenjevanjih vin.

Prelomnica v našem vinogradništvu je bila pred slabimi desetimi leti, ko je tudi sin Matej pokazal večje zanimanje za vinogradništvo in vinarstvo. To je bil tudi povod za bistveno povečanje vinogradniških površin in pridelave vina.

Seveda na kmetiji delamo vsi, poleg mene in žene Nevenke še hčerka Anja. Največje zasluge za delo, promocijo in prodajo vina pa ima v zadnjih letih Matej.

Šolanje in potem služba so Vas oddaljili od zemlje in dela na njej... Kaj bi povedali o svojem šolanju in o odločitvi, da ste študirali organizacijo dela in menedžment? Kje ste službovali in s kakšnimi pooblastili pred prihodom v Vinakras?

Po končani osnovni šoli sem končal šolo za strojnega ključavničarja in se zaposlil v Aluminiju v Komnu. Po končani vojaški obveznosti sem se vpisal na srednjo tehniško šolo ter se po njenem dokončanju zaposlil v Iskri avtoelektriki kot vodja oddelka, pozneje pa sem bil tam tehnolog. Leta 1993, po osamosvojitvi Slovenije, me je službena pot zanesla na carino. Takrat sem se tudi vpisal na višjo upravno šolo in jo leta 1997 uspešno končal. Kmalu za tem sem bil službeno premeščen na delovno mesto carinskega inšpektorja in opravljal delo vodje izmene na cariskem terminalu v Sežani. Z željo, da bi svoje znanje s področja organizacije in vodenja nadgradil, sem se vpisal na študij organizacije in menedžmenta v Kranju. Ta študij mi je bil v veliko zadovoljstvo, saj je bilo v študijskem programu veliko tēm, ki so me veselile in mi pri sedanjem opravljanju dela zelo koristijo.

Zakaj in kako je prišlo do povabila, naj prevzamete vodenje kleti Vinakras v letu 2006? Kaj ste v zadrugi Vinakras s sodelavci in z organi upravljanja zadruga spremenili v poltretjem letu njenega vodenja? Katere Vaše poglobitve želje kot vodje Vinakrasa so ostale neuresničene? Kaj Vas še čaka, da postorite, predno boste lahko samemu sebi rekli: “Načrtovano in zastavljeno je narejeno!”, čeprav se je v minulih dveh letih in pol najbrž seznam Vaših željâ in nalog, ki ste jih spočetka nameravali uresničiti, povečal..? Kdaj boste zares zadovoljni?

Direktor z.o.o. Vinakras Marjan Colja v svoji pisarni
Fotografija: Bogdan Macarol

Prve obarvane jagode v domačem vinogradu
Fotografija: Matej Colja.

Posodobljena polnilno-pakirna linija v kleti Vinakras v Sežani.
Fotografija: Bogdan Macarol

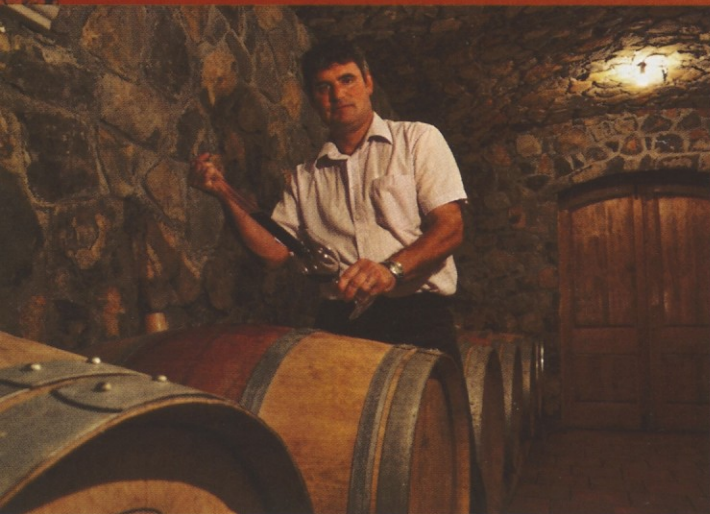
Kot še nekaj kandidatov sem se leta 2006 prijavil na razpis za direktorja kleti Vinakras in takratni upravni odbor zadruga se je odločil zame. Odločitev ni bila enostavna; zavedal sem se odgovornosti, ki jo sprejemam, vendar se je včasih treba opogumiti in narediti korak naprej...

V teh treh letih smo skupaj s sodelavci in s člani organov zadruga naredili zelo veliko. Mnogo sprememb je bilo narejenih na kadrovskem področju, na katerem smo poleg zadolžitve, odgovornosti in prerazporeditve del v teh letih tudi zmanjšali število zaposlenih za 20 odstotkov. V teh letih smo precej vlagali v posodobitev opreme v sami kleti, ki je sedaj sodobno opremljena. Vsa ta leta tudi intenzivno obnavljamo vinogradniške površine in opremo za vinogradništvo. Zavzeto se trudimo za zviševanje kakovosti grozdja in vina. Trudimo se za boljšo prepoznavnost naše kleti in naših vin, kar nam tudi uspeva, saj nam vsa ta leta prodaja stalno raste, kupci pa opažajo naš kakovostni napredek in nam zaupajo. V tem obdobju se tudi trudimo, za čim boljše in korektno odnose z našimi člani in s kooperanti. Tudi na tem področju je bil narejen pozitiven korak; predvsem na področju plačevanja grozdja, saj plačila potekajo redno, kot so predvidena. V lanskem letu pa smo s prenovno trgovino v Komnu okrepili tudi prodajo v kmetijskih trgovinah...

Z vsemi navedenimi aktivnostmi nadaljujemo tudi v letošnjem letu. Tako nameravamo v jesenskem času preseliti kmetijsko trgovino na Kozini na novo, lepšo in večjo lokacijo, ter prenoviti in povečati kmetijsko trgovino v Sežani.

Kljub temu, da je bilo večina tistega, kar je bilo napisano v moji razvojni viziji Vinakrasa, že postorjenega oziroma se uresničuje, ne bom nikoli rekel, da je to tudi končano. Človek mora vedno stremeti za tem, da doseženo še nadgrajuje in izboljšuje. Poleg pravih nalog se nam spisek idej, obveznosti in nalog, ki jih bo treba uresničiti, vsak dan povečuje, tako da nam dela ne bo zmanjkalo.

Težko rečem, kdaj bom zares zadovoljen. Zadovoljstvo mi predstavlja vsak uspeh, pa naj bo še tako majhen,

Utrinek z degustacije v domači kleti
Fotografija: Matej Colja.

Po trgatvi grozdja za vino teranton jeseni 2008 - stroka, politika in mediji - Fotografija: Bogdan Macarol.

ki ga skupaj s sodelavci dosežemo in z njim zlagamo mozaik uspeha zadruga Vinakras.

Kakšno je bilo poslovanje Vinakrasa v letu 2008, kako ocenjujete njegovo letošnje poslovanje glede na že občuteno svetovno gospodarsko krizo tudi pri nas, pa tudi, kaj napovedujete za Vinakrasovo poslovanja v letu 2010?

Vinakras je leto 2008 sklenil s pozitivnim rezultatom. V tem letu smo za nekaj več kot 8% povečali prodajo vina in za nekaj več kot 21% povečali prodajo v kmetijskih trgovinah.

Dosedanje poslovanje v letu 2009 je kar spodbudno; tako s prodajo vina, kot tudi s prodajo v kmetijskih trgovinah. Tudi za leto 2009 smo načrtovali zmerno rast prodaje na obeh področjih poslovanja. Seveda pa se zavedamo krize, ki je zajela ves svet in bo doletela tudi nas.

Z dodatnimi prizadevanji za zmanjševanje stroškov, s še boljšo organizacijo dela, z bolj prodorno promocijo, pa tudi z uvajanjem novih izdelkov, z zviševanjem kakovosti vin, storitev itn. želimo negativni učinek te krize čim bolj omiliti. In čeprav pričakujemo, da se bo kriza v letu 2010 nekako umirila, vemo, da bodo njene posledice še trajale, saj čedalje večja brezposelnost bistveno vpliva tudi na kupno moč potrošnikov. Smo pa optimisti! In ker bomo nadaljevali s povedanimi aktivnostmi tudi v letu 2010, pričakujemo pozitivno rast prodaje tako v količini kot tudi v vrednosti.

Katere novosti ste v letu 2009 predvideli v kleti Vinakras - poleg roséja, o katerem je v tej izdaji revij Kras objavljen sestavek novinark Olge Knez? In kaj si od teh novosti obeta-te?

V jesenskem času bomo trgu ponudili še dve novosti - vino iz sušenega grozdja sorte refošk - letnik 1998 (z imenom Ruj) in teran Prestiž. Vsa ta vina, vključno z roséjem, sodijo v novo gostinsko linijo vin Vinakrasa. Od teh novosti si obetamo predvsem utrjevanje pozicije na trgu, delno povečanje prodaje in to, da bi z novimi izdelki predvsem razveseljevali in razvajali ljubitelje naših vin.

Kako na splošno ocenjujete pridelavo in prodajo vina v Sloveniji ta čas in kaj se nam na tem področju obeta do konca leta 2010?

Dejstvo je, da potrošnja vin v svetu in v Sloveniji pada. Vinogradniki in vinarji pa smo v zadnjih letih precej naredili za zviševanje kakovosti tako grozdja in - seveda - tudi vina. Bistveno se je zmanjšala obremenitev vinske trte, večja je osveščenost vinogradnikov o pomenu varovanja okolja. Uveljavlja se integrirana pridelava grozdja oziroma okolju prijazna pridelava grozdja, kar se vse odraža tudi v kletih, kjer smo priča vse višji kakovosti vin.

Seveda pa so v Sloveniji tudi primeri vinogradnikov, ki obremenitev po trti ne zmanjšujejo, kar posledično povzroča, da je ponekod preveč vina, ki je običajno tudi nižje kakovosti. Na prodajo in zaloge vin v Sloveniji pa poleg že omenjenega vpliva tudi vse več uvoženega vina, ki je kupcu dosegljivo po zelo ugodnih cenah in tako predstavlja kar veliko konkurenco domačim vinom.

Zahvaljujoč teranu smo Kraševci glede vseh teh omenjenih težav nekoliko na boljšem, vendar se moramo zavedati, da bomo kupce obdržali le z visoko kakovostjo terana in ostalih kraških vin ter z njihovo primerno ceno. To je s ceno, ki bo zagotavljala vinogradniku normalno preživetje, in s ceno, ki ne bo za kupca previsoka. Menim, da se razmere glede proizvodnje in prodaje vina v letu 2010 ne bodo bistveno spremenile.

Kakšna so izvozna prizadevanja kleti Vinakras in kaj ste na tem področju že dosegli? In kaj boste s sodelavci postorili, da svoje izvozne načrte uresničite?

V Vinakrasu se zavedamo, da moramo del svojih vin prodati tudi na tujih trgih. Postopoma povečujemo izvoz vin v Italijo - predvsem v zamejstvo (Trst, Tržič, ...). Letos smo uspeli povečati izvoz kraške penine na Japonsko. Prav ta čas pa pripravljamo izvoz na Kosovo. V zadnjih mesecih potekajo aktivnosti in dogovori tudi za izvoz v Bosno in Hercegovino ter v druge nekdanje jugoslovanske republike.

S sejma PROWEIN v Düsseldorfu v aprilu 2009.
Z leve na desno: Marjan Colja, Veronika Mlač, Alenka Fatur
Mencinger in Boštjan Zidar

Letos smo povečali tudi promocijske aktivnosti. Udeležili smo se tujih vinskih sejmov in predstavitev v Londonu, Düsseldorfu, Veroni in v Sarajevu. Z nastopi na sejmih smo zadovoljni, saj smo na njih dobili precej koristnih informacij in bili smo opaženi. V zadnjem času se pri nas oglašajo tudi morebitni bodoči tuji kupci.

Poleg predstavitev na sejmih pa so naša vina na mednarodnih ocenjevanjih dobila kar precej lepih nagrad, kar nam daje še dodaten zagon in nam potrjuje, da smo na pravi poti...

Težko je tako, na hitro oceniti uspešnost naših dosedanjih aktivnosti, vendar bomo z njimi nadaljevali in tako poskušali naša vina približati evropskemu kupcu.

Kaj bi bilo treba v vinogradništvu in vinarstvu spremeniti, izboljšati na ravni naše države in kaj na Krasu?

Velik problem slovenskega in tudi kraškega vinogradništva je predvsem staranje populacije vinogradnikov, ki za seboj nimajo nikogar, ki bi nadaljeval s pridelavo grozdja. Zato se vinogradniške površine opuščajo in krčijo. Težave so tudi v vse višjih stroških pridelave grozdja, medtem ko cena vina nekako ostaja na isti ravni oziroma se še znižuje.

Na Krasu pa imamo še posebne težave, saj tudi tisti, ki bi želeli širiti vinogradniške površine, te možnosti skorajda nimamo, ker lastniki primernih površin za nove vinograde niso pripravljeni oddati svojih zemljišč v zakup, priprava novih zemljišč z navozji zemlje pa je zelo draga. Država bi morala uveljaviti take ukrepe in spodbude, ki bi mlade pritegnili k nadaljevanju vinogradniške pridelave. In pomagati bi morala tistim, ki iščejo vinogradniške površine, predvsem pa bi morala zvišati podpore za urejevanje novih vinogradov. Država bi se morala zavedati, da z ohranjanjem vinogradništva ohranja tudi kulturno krajino Krasa, njegovo kulturo, tradicijo in turizem ter zmanjšuje zaraščanje pokrajin - še posebej Krasa - in da ohranja tudi delovna mesta. To je še posebej pomembno!

Kakšna je bodočnost kraškega terana glede na njegove značilnosti in glede na vinske modne trende?

Menim, da se za bodočnost kraškega terana ni bati. Vse višja kakovost in s tem pridobljeno zaupanje potrošnikov bo pripomoglo, da se bo teran kljub morebitnim modnim muham še vedno prodal. Če ga uživamo v zmernih količinah, je namreč teran tudi neprekosljivo zdravilno vino zaradi:

- večje vsebnosti mlečne kisline (kisline v teranu raztapljajo škodljive snovi, ki se kopičijo v telesu),
- blagodejnega vpliva na prebavo,
- pomoči pri zdravljenju slabokrvnosti,
- velike vsebnosti antioksidantov, ki preprečujejo odlaganje škodljivih maščob v človekovem ožilju,
- pomoči rekonvalescentom, ker jim vrača moč in energijo ter pospešuje tek,
- vsebnosti salicilne kisline, ki redči kri.

Kakšna pa je nasploh bodočnost kraškega vinogradništva, tako na slovenskem delu Krasa, kako tudi na sosednjem italijanskem delu Krasa?

Menim, da smo Kraševci z obeh strani meje dovolj vztrajni, delavni in trmasti, da bomo to, kar smo podedovali od naših prednikov, ohranili in še nadgradili! Najverjetneje se bo število vinogradnikov na Krasu nekoliko zmanjšalo. To pa, seveda, ne pomeni, da se bodo zmanjšale tudi vinogradniške površine... Nasprotno! Te površine se bodo v bodoče najverjetneje še nekoliko povečale.

Kraševci smo skromni, dobri pa tudi inovativni ljudje, zato bomo poskrbeli, da bodo naši zvesti pivci terana in ostalih kraških vin v bodoče pili še kvalitetnejša in še boljša vina ter se razvajali še z ostalimi kraškimi dobrotami. Bodočnost kraškega vinogradništva je v dobrih rokah!

Kakšno je tako imenovano čezmejno sodelovanje med vinogradniki in vinarji ob nekdanji meji med Slovenijo in Italijo?

V zadnjih dveh letih je bil na tem področju narejen velik korak. Vinogradniki med seboj izmenjujemo izkušnje tako na področju pridelave kot na področju prodaje. Združujejo nas tudi nekateri skupni nastopi in promocije v okviru konzorcija pridelovalcev terana in konzorcija pridelovalcev vitovske grganije, ki potekajo na obeh straneh meje. V letošnjem letu pa je bil tudi prvič organiziran skupni izbor kraljice terana.

Kaj še želite povedati bralcem revije Kras?

Bralcem revije Kras želim povedati, da bi z njenim branjem spoznavali Kras in kaj Kras sploh je, da bi spoznali Kraševce in kraško kulturo, znamenitosti, kulinariko in da bi jih ta radovednost še pogosteje pripeljala na Kras, da ga tako tudi še bolj doživijo, ker je vreden obiska in ogleda v vsakem letnem času!

Uredništvo

Čas je za svežino in lahkotnost

VINAKRAS SEŽANA NA SLOVENSKEM TRŽIŠČU Z NOVIM VINOM ROSÈ

Olga Knez

V juliju 2009 je sežanska Kmetijska zadruga - katere zgodovina sega v leto 1861, ko je bila v Sežani zgrajena velika velbana klet iz klesanega kamna - na trg prvič poslala novo linijo vina. To je vino rosè, ki bo ljubitelje vin navduševalo s svojo svežino, z mehko in z obilno sadnostjo. Napolnili so nekaj več kot tisoč steklenic vina z rožnatim odtenkom in s prijetno aromo ter s svežino, ki je primerna v poletnih dneh.

Čas je za svežino in lahkotnost, čas je za rosè

Vino, prijetne rožnate barve ter prefinjenega vonja, ki spominja na rdeče jagodičevje, češnje in vanilijo, so ob izbranih jedeh predstavili novinarjem v gostilni Grahov v Danah pri Sežani.

Medtem, ko je direktor sežanskega Vinakrasa Marjan Colja predstavil zgodovino in dejavnost podjetja, v katerem je zaposlenih 43 delavcev, ki delujejo na treh področjih (pridelava grozdja, klet v Sežani in kmetijske trgovine), je enolog Boštjan Zidar predstavil najnovejše vino rosè, ki je sestavljeno iz treh sort grozdja (polovico predstavlja cabernet sauvignon, po dve četrtini pa predstavljata merlot in refošk). Gre za polsuho vino z alkoholno stopnjo 11,5 vol. odstotkov in 6,1 g/l skupne kisline, zaradi katere je vino bolj prijetno, sadno in sveže.

Grozdje so potrgali leta 2008 ročno v času poznega septembra do prvih oktobrskih dni. Vino je narejeno po tehnologiji pridelave rosè vin z maceracijo tri do štiri ure in s kontrolirano alkoholno fermentacijo. V vinu je delno izpeljan biološki razkis. Zaradi želje, da bi vino ohranilo čim več svežine in sadnosti, je zorenje potekalo v posodi iz nerjavečega jekla. Prevladuje rožnata barva s češnjevim odtenkom, vonj pa nas spominja na rdeče jagodičevje, češnje in vanilijo.

Vino bo razvajalo pивske sladokusce s svojo svežino, z mehko in obilno sadnostjo. Priporočajo ga skoraj k vsem jedem - od aperitiva, k testeninam, rižotam, zelenjavnim jedem, ribam in perutnini. Najboljše je, če je ohlajeno na 10 do 12 stopinj Celzija.

Vinakras rosè je primeren kot osvežitev v vročih poletnih dneh in njegovega uživalca razvaja ob lahkih predjedeh, dobrotah iz morja, sadnih solatah pa celo ob sladica. Na voljo je na izbranih mestih po Sloveniji in sicer v nekaterih gostinskih lokalih, v enotekah in - seveda - v Vinakrasovih prodajalnah. Z njim so napolnili nekaj več kot tisoč steklenic.

Dosežena priznanja Vinakrasa v letošnjem letu

Kakovost vin, ki jih pridelujejo v sežanskem Vinakrasu, se je pokazala tako na lokalnih kakor tudi na mednarodnih ocenjevanjih, saj so letos prejeli že šest zlatih in deset srebrnih odličij. Njihovi strokovnjaki so prepričani, da bodo številnim odličjem za svoja vina dodali do konca leta 2009 še nova...

Navajam nekaj najbolj vidnih priznanj v letu 2009, ki jih je dosegla sežanska zadruga Vinakras: Njeno vino malvazija je osvojilo zlato medaljo na Mednarodnem festivalu vin v Sarajevu. Na sejmu Gast Split je osvojila dve zlati medalji in sicer za teranton in za marmorno penino, ter štiri srebrne medalje za izbrani teran PTP, za vitovsko grganjo, za teranov liker PTP in za vino iz sušenega grozdja refošk iz leta 1998 z imenom Ruj. Prav tako dve zlati medalji za Ruj in marmorno penino ter dve srebrni medalji za teranton in izbrani teran PTP je prejela na mednarodnem kmetijskem sejmu v Novem Sadu. Na prireditvi Vinistria v Poreču je prejela zlato medaljo za teranton ter dve srebrni medalji za Ruj in za izbrani teran PTP. Na sejmu Vino v Ljubljani je za marmorno penino in za Ruj prejela srebrni medalji. Najbolj ponosni v zadrugi Vinakras pa so na bronasto medaljo z ocenjevanja Decenter za najnovejše vino Ruj, ki ga bodo dali v prodajo šele jeseni letos.

V Vinakrasu razvijajo še tretjo linijo vina teran prestiž, ki bo nadgradnja izbranega terana, po katerem Kras sploh slovi.

Po besedah direktorja Marjana Colje namenjajo veliko pozornost tudi izvozu. Prodajo vina poskušajo povečati na italijanskem tržišču (še zlasti na Tržaškem), v Bosni in Hercegovini, s kraško penino pa osvajajo celo Japonsko.

Novo linijo vina rosè sta predstavila enolog sežanskega Vinakrasa Boštjan Zidar (levo) in Vinakrasov direktor Marjan Colja.

Že tri leta intenzivno obnavljajo vinograde, po 5 hektarjev letno

V kraškem vinorodnem okolišu, v katerem je s trto zasajenih več kot 650 hektarjev vinogradov, je največja klet prav gotovo klet sežanskega Vinakrasa, ki ima 50 hektarjev lastnih vinogradov v okolici Komna, grozdje pa odkupujejo tudi od svojih združnikov z vsega slovenskega dela Krasa. S tem se potrjujeta dolgoletna vinogradniška tradicija na Krasu in zaupanje kraških kmetov v poslanstvo zadruga Vinakras.

Velik poudarek dajejo v Vinakrasu obnovi vinogradov, saj se zavedajo, da osnova za pridelavo dobrega vina prihaja prav iz njih. In ker jim veliko pomenita zdravje svojih potrošnikov in odnos do narave, jim ni tuja integrirana, naravi prijazna pridelava grozdja.

»Načrtujemo širitev vinogradov za 10 hektarov s trtami belih sort, ki bodo dajale bela vrhunska vina, ki jih pri nas primanjkuje.« je na predstavitvi roséja poudaril Vinakrasov direktor Marjan Colja in dodal: «V zadnjih dveh letih smo veliko denarja namenili nakupu opreme, polnilnih linij, pakirnice, vakumske stiskalnice, predelavi grozdja z modernimi verifikatorji in dograditvi hladilnega sistema. Vse to nam omogoča zagotavljanje visoko kakovost vin... Že tri leta

tudi intenzivno obnavljamo vinograde, približno 5 hektarjev letno, in načrtujemo, da bomo v prihodnjih petih letih prenovili vse naše vinograde. Kakovost vina se začne prav v vinogradu z zmanjševanjem obremenitve na trti, z enostavnejšo strojno oziroma moderno obdelavo, vključeni smo v integrirano pridelavo grozdja, veliko pa vlagamo tudi v promocijo našega dela in naših vin. Vsa vina smo v zadnjih dveh letih kakovostno in po videzu prenovili, kar pomeni, da smo jih še bolj približali željam in potrebam sodobnih ljubiteljev vin!«.

Ponudbo rdečih vin poleg terana (v kleti ga je približno 70 odstotkov) v zadrugi Vinakras dopolnjujejo še s dolgoživim kraškim posebnim terantom, z rdečo kraško penino in z aromatiziranim vinom za sladke užitke - teranovim likerjem. Seveda so v Vinakrasovem prodajnem programu tudi sortna bela vina (malvazija, sauvignon in chardonnay). V letu 2008 so se tem sortnim vinom pridružila še sivi pino in vitovska grganja, ki so jo prvič ponudili ljubiteljem vina kot čisto sortno vino. Ti dve vini osvajata s sloganom: Vitovska in sivi pino - par, ki ljubi družbo! Poleg belih mirnih vin pa ponujajo tudi priljubljeno, svežo, sadno in žgečkljivo marmorno penino.

Besedilo in fotografije Olga Knez, Sežana

Novo vino rosè se odlično prileže tudi morskim jedem, kot so hobotnica v solati, pokrovače in brancinov file na posteljici iz blitve in korenčka s krompirjem in paradižnikom...

Četrtega junija 2009 na gradu Štanjel...

ŽE PETA PREDSTAVITEV KONZORCIJA KRAŠKIH PRIDELOVALCEV TERANA

Olga Knez

Ovratnica za na steklenico za teran PTP članov Konzorcija kraških pridelovalcev terana.

Na gradu v Štanjelu se je 4. junija 2009 že petič zapored predstavil Konzorcij kraških pridelovalcev terana, ki ga že od vsega začetka vodi dr. Miran Vodopivec. Konzorcij združuje 28. članov. Skupaj s tržaškim vinskim konzorcijem so predstavili 19 vin. Z italijanskega Krasa je bilo mogoče degustirati terane šestih vinarjev.

Predstavili so 19 teranov, ki so izpolnjevali zahtevne pogoje po pravilniku o vinu z oznako priznanega tradicionalnega poimenovanja, za katerega je uzakonjeno in tudi zaščiteno temno rubinasto vino teran kot posebnost našega Krasa. Že tretje leto so sodelovali tržaški vinarji in po besedah predsednika tržaškega Konzorcija za zaščito kontroliranega porekla vin s Krasa Andreja Boleta pomeni skupni nastop tudi večje možnosti za boljše trženje te dragocene kapljice.

Iz Italije so se predstavili: Edi Kante, Matej Lupinc, Sandi Škerk in Benjamin Zidarich - vsi iz Praproti, Nataša Černic iz Gradu Rubije - Castello di Rubbia in Robert Šavron iz Zgonika. Konzorcij kraških pridelovalcev terana so zastopali: Matej Colja iz Coljave, družina Durcik-Petelin iz Pliskovice, Boris Lisjak iz Dutovelj, družina Petelin-Rogelja iz Tomaja, družina Ravbar-Kovačič iz Vogelj, družini Širca-Kodrič iz Godenj, Boris Škerlj iz Tomaja, David in Rajko Štok iz Du-

tovelj, Milena in Bogdan Tavčar iz Križa, Turistična kmetija Škerlj iz Tomaja, Rikardo Vrabec iz Pliskovice, Vina Štoka iz Krajne vasi in Vinakras, z.o.o., Sežana.

Ob navzočnosti slovenske vinske kraljice Karoline Kobal in kraljice terana Martine Rebula je ustanovitelj in predsednik konzorcija dr. Friderik Vodopivec predstavil izbrane terane letnikov 2006, 2007 in 2008 ter spregovoril o uspešnem delu konzorcija in njegovih usmeritvah za nadaljnje delo*. Poudaril je skupno nastopanje na različnih prireditvah doma in v tujini ter skrb za kakovost od kontrole vinograda in vina do potrjevanja vin z ovratnico z znakom konzorcija. Delo konzorcija je ocenil za uspešno, saj so velik poudarek dali prepoznavnosti in osvajanju tržišča tega kraškega bisera. »Vinogradniki z obeh strani meje lahko veliko postorimo za boljšo prepoznavnost in tržnost naših vin. Želimo bolj sortna, karakterna in neponovljiva vina. Naša pot je usmerjena v ohranjanje tradicije in v sodoben razvoj.« je poudaril dr. Vodopivec.

Prireditvi, ki jo je z glasbo pospremil Grajski kvintet, so dali novega pridiha. Odprli so razstavo sežanskega slikarja Marjana Miklavca, ki se je prvič predstavil v tehniki teranela oziroma vinarela. Kraške motive je naslikal s teranom.

Pridelovalci kraškega terana PTP, združeni v Konzorciju kraških pridelovalcev terana, fotografirani 4. junija 2009 na dvorišču gradu Štanjel. Od leve na desno so - v prvi vrsti: Bogdan Tavčar, David Štok, Mateja Kodrič (sommelierka), Majda Brdnik (Kmetijska svetovalna služba novogoriškega Kmetijsko gozdarskega zavoda, enota Sežana, in tajnica Konzorcija), dr. Friderik Vodopivec (predsednik Konzorcija), Milena Štolfa (Kmetijska svetovalna služba, enota Sežana), Domen Vrabc in Andrej Bole - v drugi vrsti so: Alen Dibitonto, Edvin Širca, Boris Lisjak, Boštjan Premrl (sommelier), Boris Škerlj, Matej Rogelja, Primož Štoka in Breda Durcik - v tretji vrsti so: Tadej Štoka, Milena Tavčar, Izidor Škerlj, Marijan Rogelja in Franko Durcik - v četrti vrsti so: Marjan Colja, Martin Kovačič in Boštjan Zidar.

S kulinaricnimi dobrotami, ki se dobro podajo k teranom, je novinarje v restavraciji gradu Štanjel razvajal Matjaž Cotič, član slovenske kuharske reprezentance.

S kulinaricnimi dobrotami, ki se dobro podajo k teranom, je novinarje na posebni predstavitvi in degustaciji teranov razvajal Matjaž Cotič, član slovenske kuharske reprezentance. Degustacija se je odvijala v enoteki restavracije gradu Štanjel, ki jo imata v najemu Katjuša in Jernej Ščuka. Ob degustaciji teranov, ki jo je vodil vodja sežanske kleti Boštjan Zidar, so pripravili sedem vhodov. Pričeli so s srnjakovim karpačom na solatni posteljici s kozjim sirom in s posteljico iz solate z balzamičnim kisom. Sledila je fazanova pašteta z zaseko, pašteta divjega prašiča, zavita v kraški pršut in prelita z omako iz domačega grozdja. Okusne so bile domače testenine z omako iz mladih hobotnic in ajdov krapec, nadevan z jurčki, na pocvrti salami s teranovim točem. Kot glavna jed je bila svinjska ribica, zavita v kraško slanino, z belo polento z zelišči, z domačo slanino in s slivovo omako. Ob koncu pa je bil še jelen v zeliščni skorjici, prelita s češnjevo omako, in pire krompir. Namesto sladice so sledile tri vrste sirov, prelite s timijanovim medom in s slivovo marmelado. Pri tem so degustatorji ugotovili, da je teran ne le enoletno vino, ampak da se ga da hraniti več let; seveda ob pravilnem shranjevanju. Tako so poskušali med drugim tudi teran Edija Kanteta iz leta 2003, pa terane letnikov 2006 in 2007.

Vsi soglasno menijo, da je teran kot svetovno posebnost treba nadgrajevati z dvigom kakovosti vina in s širitvijo njegovega slovesa, ki ga ima teran že dolgo vrsto let. Tako zgodba o teranu ni nikoli končana: se nenehno spreminja in nadgrajuje. In kraški vinarji so ponosni, da so del te zgodbe.

* Glej njegov nagovor "Politiki, vi ste sedaj na vrsti!" na 40. strani te izdaje revije Kras!

Besedilo in fotografiji Olga Knez, Sežana

V zaščitnem znaku Konzorcija kraških pridelovalcev terana je grozd, ki je bil že v starih časih simbol življenjske moči in blagostanja. Na Krasu trta odlično uspeva in daje edinstveno vino teran, ki so ga že zdavnaj pili na dunajskem dvoru. Sedaj pa se Kraševci trudijo njegovo kakovost še izboljšati, kajti skrb za njegovo kakovost pomeni tudi zanesljivejši prodor na tržišče.

**Nagovor predsednika Konzorcija kraških pridelovalcev terana
4. junija 2009 na gradu v Štanjelu**

POLITIKI, VI STE SEDAJ NA VRSTI!

Friderik Vodopivec

Spoštovani vinogradniki, spoštovani gostje in župani obmejnih kraških občin! Veseli smo, da ste se odzvali našemu vabilu. In veseli smo, da vam lahko danes predstavimo naša vina - terane s teritorialnim poreklom letnikov 2006, 2007 in 2008.

Predno predstavim svoje razmišljanje o delu in bodočih usmeritvah našega konzorcija, se prisrčno zahvaljujem svojim sodelavcem ter sponzorjem, ki sodelujejo pri tej promociji!

Minila so štiri leta, odkar smo se člani slovenskega konzorcija pridelovalcev terana s teritorialnim poreklom prvič predstavili tu, v Štanjelu. In danes smo ponovno tu z istim namenom in z istimi hotenji: da pokažemo naše delo, ki je usmerjeno predvsem v izboljševanje kakovosti terana s poudarkom njegovih značilnosti in prepoznavnosti ter v boljše trženje tega kraškega bisera.

O teranu je bilo veliko povedanega in napisanega. Vendar je ta čudežna pijača še vedno nedokončana zgodba, ki si prav zaradi svoje veličine to zasluži. To je zgodba, ki se ne bo nikoli končala... Zakaj? Ker je teran več kot le pijača. Ker je umetnina narave. Ker je nesmrten. Ker je del kulturne dediščine Krasa.

Zato bom danes spregovoril o drugi aktualni problematiki, ki ni povezana samo s simbolnimi dejanji na obeh straneh končno le odpravljene meje med Slovenijo in Italijo. Spregovoril bom o problematiki, ki je odraz gospodarskih in političnih razmer... Sedaj je namreč čas, ko lahko združeni vinogradniki z območja Krasa ob meji veliko postorimo za boljšo prepoznavnost, kakovost in tržnost naših vin.

Spomnil bi vas rad na nekaj problemov, ki so skupnega pomena... Mislim na že tolikokrat izrečene lepe besede o našem sodelovanju na področju vinogradništva in vinarstva. Vendar do resničnega sodelovanja še ni prišlo. Površno smo o sodelovanju že marsikaj rekli, a uporabnih in uresničljivih predlogov in zlasti ustreznih dejanj o tem še ni bilo. Smo prebivalci pokrajine Kras, ki nas ločuje le administrativna meja. Na tem prostoru z istim okoljem imamo iste talne in klimatske pogoje, iste vinske sorte, isto tradicijo ter iste zahteve in iste razvojne usmeritve. In lahko bi dodal, da

to zaznavamo enaka razmišljanja in da se soočamo ter spopadamo tudi z istimi problemi. Tako v vinogradništvu kot tudi v vinarstvu!

Temu obmejnemu vinorodnem območju na obeh straneh Krasa smo še veliko dolžni. Še vedno se kažejo prevelike razlike v kakovosti vin njihovih proizvajalcev. Te so žal - še zmeraj odraz nekakšnega mysticizma, ki ne dopušča uporabe sodobnih tehnoloških metod dela... Smelo lahko trdim, da razvoj ni najbolj primeren času in tradiciji naših krajev, če izvzamem nekatere izjeme.

Tukajšnja tisočletna vinogradniška in vinarska tradicija nas ne sme uspavati. Predstavljati mora motor nenehnega dokazovanja sodobnega razvoja in biti vanj vpletena kot del kulturne dediščine te lepe dežele. Če bomo kot stroka znali sedanje stanje in razmere pravilno in združeno razumeti, potem je uspeh zagotovljen. Združeni z istimi hotenji, z znanjem, katerega ne manjka na obeh straneh Krasa, bomo hitreje reševali tudi probleme, ki so v tem času najbolj aktualni.

Pred nami so aplikativne raziskovalne naloge, ki predstavljajo glavni temelj za bodoči razvoj ter širitev in utrjevanje slovesa našega skupnega vinorodnega prostora. Prepričan sem, da bomo s skupnimi močmi hitreje in bolj kakovostno ter tudi bolj racionalno razreševali probleme, s katerimi se vsakodnevno srečujemo. In s takim pristopom k reševanju strokovnih nalog bomo tudi bolj zanimivi v Evropski skupnosti pri dodeljevanju finančne pomoči za razvoj našega skupnega Krasa, saj gre v tem primeru za mednarodne projekte, ki imajo širšo uporabnost.

Prepričan sem, da z malo dobre volje taka pot sodelovanja ni utopija, temveč je realnost današnjega časa. Želim pa, da bi pri odločanju o takem strokovnem sodelovanju imela glavno besedo stroka, ki je in bo vedno nosilka razvoja nekega prostora. In, seveda, brez politike tudi ne gre!

Želim, da se programi, ki so delno stekli, poglobijo in razširijo tudi na področju enologije, saj je prav v enologiji še veliko neznanj, ki nas silijo v njihovo reševanje.

Kljub velikemu napredku na področju vinarstva v zadnjih desetih letih je ugotovljeno, da nekateri osnovni problemi še niso razrešeni. Tu mislim predvsem na hitro

Dr. Friderik Vodopivec, predsednik Konzorcija kraških pridelovalcev terana, je spegovoril o pomenu povezovanja vinarjev slovenskega in italijanskega Krasa. Fotografija: O. Knez

stiranje vin, na ohranitev sortnih cvetic, na sadnost, na egalizacijo vin, na hiper reduktivno predelavo in nego vina...!

Pred nami je novo razvojno obdobje, to je obdobje vinske mikrobiologije in encimologije, od katerih je v veliki meri odvisna kakovost vina. Tu so še velike neizkoriščene rezerve in z združenimi močmi pri njihovem razreševanju bomo zagotovo dosegli, da bodo vina bolj sortna, karakterna, enkratna in neponovljiva. Naša razvojna pot mora biti usmerjena v hkratno ohranjanje tradicije in v sodoben razvoj.

Razpolagamo z avtohtonim materialom, z narodnim bogastvom, kateremu je treba dajati poseben poudarek tako z vidika kulturne dediščine kot tudi z gospodarskega vidika. Temu smo do sedaj namenjali premalo pozornosti. Zato mislim, da je glede na tržne razmere sedaj čas, da začnemo s temeljitimi raziskavami, od katerih pričakujemo odgovore za bodoči razvoj domačih avtohtonih vinskih biserov na obeh straneh meje.

Opozoriti moram na že omenjeni pojav. To je širitev misticizma, prepričevanja o nekakšni nadnaravni skrivnostnosti v vinarstvu, ki potrošnika zavaja in stroko ponižuje. Taka hotenja niso sprejemljiva ne s stališča potrošnika in ne s stališča stroke. Prepričan sem, da bi bila taka smer proizvodnje pogreb te panoge. Današnja znanost o pridelavi in negi vina zagotavlja bolj zdrava, kvalitetna in sortna vina... Zato je naša naloga, da mističnosti podvržene ljudi prepričamo o njihovi zmoti in jih odvrnemo od takega razmišljanja... Poraba vin upada, zato je nas vseh naloga, da to spremenimo v potrošnikovo korist in v korist panoge.

In namenjati moramo veliko več skrbi potrošnikovi vzgoji, saj pravilno vzgojen potrošnik zagotavlja nadaljnji razvoj vinogradništva in vinarstva. Prosvetljevanje in vzgoja potrošnika morata postati naši stalni nalogi, saj je vino najbolj zdrava alkoholna pijača.

S tem prispevkom sem spomnil na probleme, ki jih sicer vsi poznate in ki smo jih do sedaj razreševali vsak po svoje - včasih bolj in včasih manj uspešno. Prepričan sem, da bomo združeni in povezani probleme hitreje, bolj strokovno in racionalno razreševali. Stara modrost namreč uči: V slogi je moč!

In če sklenem svoja razmišljanja, ki vodijo k medsebojnemu sodelovanju, sem trdno prepričan, da bo v bodoče kakovost življenja na obeh straneh meje, ki je praktično ni več, je pa - žal - še v naših glavah, v marsičem boljša... Spoštovanim politikom na obeh straneh meje zato kličem: Vi ste sedaj na vrsti, da od lepih besed preidete k dejanjem. Stroka je pripravljena in čaka na uveljavitev nujnih in ustreznih možnosti za višje oblike sodelovanja! Storite, da se to zgodi čim prej!

ALBIN DEBEVEC - ČASTNI OBČAN OBČINE DIVAČA

Na slovesnosti ob prazniku občine Divača v petek, 10. julija 2009, je župan občine Divača Marjan Potokar izročil direktorju Javnega zavoda park Škocjanske jame, Slovenija Albinu Debevcu, univ. dipl. inž., najvišje občinsko priznanje - častni občan občine Divača. Priznanje mu je bilo podeljeno za njegove trajne dosežke na področju razvoja javnega parka Škocjanske jame, okolice parka, turizma, samih Škocjanskih jam, vpisa jam v Unescov seznam svetovne dediščine ter za ohranjanje zgodovinske, etnografske, kulturne in naravne dediščine v občini Divača.

Albin Debevec, univ.dipl.inž. agronomije, direktor JZ park Škocjanske jame, Slovenija - letošnji prejemnik najvišjega priznanja Občine Divača - častni občan občine Divača.

Albin Debevec je bil rojen 13. decembra 1943 v Ilirski Bistrici, kjer je končal nižjo gimnazijo. Šolanje je nadaljeval v Ljubljani in v Postojni na srednji gozdarski šoli, ki jo je končal leta 1962 in se zaposlil na KZ Postojna. Pozneje je začel delati v upravi Občine Sežana. Želja po nadaljnjem izobraževanju ga je vodila do vpisa na študij prehrabene tehnologije na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani. Študij je uspešno končal leta 1971. Ob delu je na isti fakulteti nadaljeval visokošolski študij v ekonomski smeri na Oddelku za agronomijo, ki ga je sklenil z diplomom leta 1988.

Skupščina Občine Sežana ga je leta 1976 izvolila za predsednika Izvršnega sveta Občine Sežana. To funkcijo je opravljal šest let. V tem času je s pomočjo takratnega Republiškega zavoda za varstvo kulturne in naravne dediščine organiziral prvi program razvoja in varovanja Škocjanskih jam in ožjega območja, ki ga je Občinska skupščina s posebno uredbo sprejela. S sodelavci je izpeljal tudi obširen program razvoja Brkinov, kar je imelo pomemben vpliv na širše območje Škocjanskih jam, zlasti pri razvoju infrastrukture in v uresničevanju koncepta varovanja naravnih in kulturnih znamenitosti. V tem času je sodeloval z različnimi domačimi in tujimi strokovnjaki s področja varovanja naravne in kulturne dediščine, krasoslovja in speleologije, se usposabljal in pridobival strokovna mnenja za kandidature vpisa Škocjanskih jam in njihove okolice v seznamu svetovne dediščine pri organizaciji UNESCO.

Avgusta 1986 je sodeloval na XI. mednarodnem speleološkem kongresu. Kot zastopnik slovenske delegacije je svoj referat o klasičnem Krasu in Škocjanskih jamah skle-

nil s predlogom o vpisu Škocjanskih jam v seznam svetovne kulturne in naravne dediščine. **Ta predlog je Skupščina Unesca sprejela in 26. novembra 1986 uvrstila Škocjanske jame v svoj seznam svetovne kulturne in naravne dediščine kot 221. naravni spomenik.**

Leta 1989 se je zaposlil na Komiteju za kmetijstvo in gozdarstvo Republike Slovenije, poznejšem ministrstvu. Kot namestnik ministra je sodeloval pri programu celostnega urejanja podeželja in obnove vasi ter pri programu skladnejšega regionalnega razvoja demografsko ogroženih območij v Republiki Sloveniji. Po končanem mandatu je delo s področja kmetijstva in gozdarstva nadaljeval v Državnem zboru Republike Slovenije kot sekretar Odbora za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Posredno je sodeloval pri postopkih sprejemanja Zakona o regijskem parku Škocjanske jame.

Po sklepu Vlade Republike Slovenije 27. novembra 1996 je opravljal poleg dela v Državnem zboru tudi dolžnosti in naloge v. d. direktorja Javnega zavoda Parka Škocjanske jame. Na 25. seji Vlade RS 31. julija 1997 je bil na predlog Sveta Javnega zavoda Park Škocjanske jame imenovan za direktorja JZ Park Škocjanske jame. V času svojega prvega mandata je izpeljal vsa potrebna dela in naloge za ustanovitev in konstituiranje javnega zavoda in njegovih služb. Po prevzemu jam in infrastrukture od prejšnjega upravljavca je vodil vsa najnujnejša dela pri varovanju obiskovalcev in delavcev parka ter varovanju naravne in kulturne dediščine na njegovem območju. Razvijal je promocijsko dejavnost za park doma in v tujini ter skupaj s prebivalci parka skrbel za razvoj tega prostora. Prav dejstvo, da prebivalci danes čutijo

Prejemniki priznanj Občine Divača za leto 2009. Z leve na desno: člani kolektiva učiteljev OŠ Vreme, predstavniki glasbene skupine Dej še'n litrol!, predstavnik Železniško invalidskega podjetja Ljubljana, Albin Debevec, župan občine Divača Matija Potokar, Mirjam Frankovič Franetič, Emil Škrl-Mirko in še dve članici kolektiva učiteljic OŠ Vreme. Fotografija: Bogdan Macarol

močno povezanost s parkom, daje vsem naporom, delu in zadanim ciljem pravo zadoščenje.

Prav tako sodeluje v različnih programih doma in v tujini za varovanje kulturne dediščine, na področju arheologije in posebno za razvoj stavbne dediščine v Parku Škocjanske jame. S promocijo območnega parka Škocjanskih jam in Krasa je bila dosežena izjemna prepoznavnost tega prostora doma in v tujini. V letih od 2005 do 2009 je bilo izvedenih več investicij s področja varovanja naravne in kulturne dediščine, namenjenih varnosti obiskovalcev in delavcev zavoda, izdelana je bila kandidatura MAB, tako da je bil Park Škocjanske jame konec leta 2004 sprejet v program UNESCO-MAB. V tem obdobju je s sodelavci sodeloval na več mednarodnih natečajih (PHARE, INTERREG III in RAMSAR).

Izrednega pomena za nadaljnji razvoj Parka Škocjanske jame je bil prenos upravljanja Unescove svetovne dediščine - Škocjanskih jam (1999) - od prejšnjega upravljalca na Javni zavod Park Škocjanske jame, Slovenija. S tem so nastale razmere, da se je vzpostavila uprava parka s potrebnimi službami za varstvo naravne in kulturne dediščine, pričelo pa se je tudi načrtno delo za pripravo načrta njegovega upravljanja, ki je tudi nastajal v širokem sodelovanju z vsemi ključnimi dejavniki: z občino, z lokalnim prebivalstvom, z lastniki zemljišč in z drugimi uporabniki prostora ter s strokovnimi in državnimi institucijami.

Tudi sicer je direktor Albin Debevec uveljavljal moderen princip upravljanja parka, to je s kar največjim možnim sodelovanjem zainteresiranih dejavnikov. Z njego-

vim izjemnim prizadevanjem in s prizadevanjem sodelavcev se je tudi razpredel neposreden stik upravljavcev Parka Škocjanske jame z uradi Unesca v Parizu, Benetkah in Ljubljani. Ti vseskozi prejema vsa zahtevana poročila, Unescove usmeritve pa so bile v praksi neposredno uveljavljene.

Albin Debevec ima nesporno velike zasluge za vključitev Javnega zavoda park Škocjanske jame, Slovenija v mednarodne organizacije ter za njegovo sodelovanje na številnih strokovnih srečanjih in konferencah v tujini in na nekaterih pomembnih posvetih ter konferencah, ki jih je zavod (so)organiziral. Z njegovim izjemnim prizadevanjem so bili izvedeni tudi številni projekti za zavarovanje vrednot naravne in kulturne dediščine z obnovo in rekonstrukcijo objektov in naprav. Pri tem je v veliki meri znal pritegniti tudi domače in tuje sponzorje. In Javni zavod Park Škocjanske jame, Slovenija je razvil tudi uspešno popularizacijo varstva parka in njegovo promocijo doma ter na tujem (spletna stran, publikacije, predavanja, seminarji, konference itn.) ter izobraževalno dejavnost za šolsko mladino in odrasle.

Albina Debeveca odlikujejo izjemna delovna zagnanost, zdrave ideje, ki jih zna uresničiti, in močna volja za doseg ciljev. Park Škocjanske jame je njegov življenjski izziv. V vseh letih se je na ta življenjski izziv znal uspešno odzivati. Njegovo delo in dosežki bodo trajno ovrednoteni v zgodovini Škocjanskih jam in Parka Škocjanske jame...

Albin Debevec si zasluži naslov častni občan občine Divača, saj je s svojim ustvarjalnim delom ponesel v svet sloves in razpoznavnost kraja, občine Divača, Krasa in Slovenije!

PRIZNANJA OBČINE DIVAČA ZA LETO 2009

Uredništvo

Na občinski slovesnosti 3. julija 2009, ki je bila pri lovski koči na Kožleku nad Divačo, je župan občine Divača Matija Potokar podelil šest priznanj Občine Divača za leto 2009. Župan se je odločil podeliti dve priznanji, občinski svet Občine Divača pa je sklenil podeliti tri Priznanja občine Divača in en naziv Častni občan Občine Divača.

Priznanji župana Občine Divača sta prejel glasbeno-instrumentalna zasedba "Dej še'n listol!" in Emil Škrl-Mirko. Priznanje Občine Divača so prejeli Mirjam Frankovič Franetič, kolektiv učiteljic Podružnične šole Vreme - enote Osnovne šole dr. Bogomirja Magajne iz Divače in Železniško invalidsko podjetje Ljubljana, d.o.o., Slovenske železnice. Naziv Častni občan Občine Divača je prejel Albin Debevec, direktor JZ Park Škocjanske jame, Slovenija.

V tem prispevku predstavljamo uradne utemeljitve za podelitev županovih priznanj in priznanj Občine Divača, v sestavku na straneh 42. in 43. pa objavljamo utemeljitev za podelitev naziva Častni občan Občine Divača direktorju JZ Park Škocjanske Albinu Debevcu.

Priznanje župana občine Divača Emil Škrl-Mirko

Emil Škrl-Mirko, ki je pred kratkim dopolnil osemdeset let, je osebnost živega duhâ, polemičen, trden v svojem prepričanju in jasen pri analiziranju dogajanj v času druge svetovne vojne, v letih »najbolj temne zgodovine« in v času po največji svetovni moriji. Vedno se zna sproščeno nasmejati tistemu, kar je v resnici smešno, je pa hkrati globoko resen človek, ki trezno in kritično gleda na politično, družbeno in kulturno življenje ter z nejevoljo in bolestjo ugotavlja njegove napake. Je velik po srcu.

V obdobju odraščanja iz otroka v mladeniča ga je z vso močjo prizadejal italijanski fašizem. Milko je iz tistih časov izšel kot pokončen Slovenec, nepremagljiv Primorec in pozitivno trdoglav Brkinec. Domovina je ječala; morala je v boj za svobodo, za boljše življenje. Tedanja mladina, iz katere se je dvignil v boj tudi Emil, si je dejala: »Časi ne morejo biti slabši, kot so! Če pademo, pademo - in konec«!

Kot petnajstletni borec je bil povabljen v četo brkinske varnostno-obveščevalne službe (VOS-a), nato pa je vse do konca vojne opravljal razne operativne naloge kot kurir Ozne za južno Primorsko v Brkinih... Obdobje od 1941-1945 sodi med najbolj udarna obdobja naše zgodovine, pol-

no ran, ki jih niti čas ne more zaceliti. Nato pa veličastna zmaga partizanov in vseh domoljubov.

Za mladega Milka se čas ni ustavil. Sledil je študij na Višji šoli za notranje zadeve v Beogradu. Kot mlad operativec je služboval v Mariboru. Leta 1965 je bil premeščen v Koper, čez štiri leta pa se je vrnil v domačo Vremsko dolino.

Poleg številnih funkcij, ki jih je opravljal po vojni in jih opravlja še danes, saj je že 18 let predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Sežana, je dejavnosti opravljal in jih opravlja volontersko; ne za denar, kot to počno številni danes. Dela za koristi malega človeka, za borce na Krasu in za ljudi, ki živijo v njegovi Vremski dolini.

Krajani Vremške doline in Združenje borcev za vrednote NOB Sežana-Krajevne organizacije Vreme so ponosni na Emila Škrlo, ki jim je toliko dal in jim daje še danes. Je zgled, kakšni naj bi bili, ko bi bilo treba braniti svojo domovino, saj bi zanjo dal življenje. V današnjem času, v demokraciji in obdobju različnih političnih interesov, ko bi nekateri radi razvrednotili in tudi zanikali vrednote NOB, je treba ljudi, ki so se borili za svobodo, nagraditi s priznanji tudi v naši občini.

Priznanje župana občine Divača Zasedba "Dej še'n litro!"

Zasedba *Dej še'n litro!* deluje neprekinjeno od leta 1999. Nastala je v obdobju, ko so bili njeni ustanovni člani še študentje. Zato se je vse skupaj začelo v Ljubljani.

Mladi nadebudni glasbeniki so ob vsaki priložnosti poprijeli za svoje instrumente in preigrali njim poznane skladbe, ki so bile skupna točka večini primorskih pihalnih orkestrrov, iz katerih so sami izhajali. Ker je bila v tistem času ta zasedba za Slovenijo pravi unikat, se je po nekaj nastopih v prestolnici o njih zelo hitro razširil glas, zato je zasedba začela dobivati resne ponudbe z vseh delov domovine. Prišlo je do številke štirideset nastopov na leto. Med vidnejšimi nastopi so bili tudi sodelovanje na festivalih Lent, Mladifest in Zmaj 'ma mlade, na festivalu uličnega gledališča Ana desetnica ter na prireditvi Z glasbo do vrelišča. Zadnje čase pa se vedno pogosteje pojavljajo tudi na večjih festivalih in odrih. Kmalu po ustanovitvi zasedbe *Dej še'n litro* je tudi nacionalna televizija začela s ponodbami, naj sodelujejo v njenih programih.

Leta 2002 se je zgodila prva turneja v tujini. Zasedba je nastopila v Grčiji v sklopu 12-dnevnega popotovanja po Kreti. To turnejo je ponovila tudi naslednje leto. Kot prelomni nastop v zgodovini njenega obstoja pa se nedvomno šteje svetovno tekmovanje v Guči leta 2004, kjer je *Dej še'n litro!*

zasedel drugo mesto. Takrat so tudi mediji – tako srbski kot slovenski – posvetili največ pozornosti temu slovenskemu glasbenemu fenomenu. Leta 2005 se je zasedba odzvala povabilu na 10. »Ariano folk festival« v južni Italiji, kjer so navdušili večtisočglavo množico v elitnem terminu festivala. Leto 2007 je bilo zopet v znamenju trubaških podvigov, saj se je *Dej še'n litro!* predstavil na glavnem odru festivala v Guči. Po tem nastopu se je pojavil organizator velikega džezovskega festivala v mestu Gronau v Nemčiji ter jih povabil k sodelovanju za leto 2008. Povabilo so seveda z veseljem sprejeli.

Sedaj se piše leto 2009, ko *Dej še'n litro!* praznuje 10. obletnico pestrega in neprekinjenega delovanja na glasbenem področju, saj so poleg navedenih koncertov v tujini v zadnjih letih vsako leto odigrali do 70 nastopov po vsej Sloveniji.

Priznanje Občine Divača **Mirjam Frankovič Franetič**

Mirjam je oseba, ki je poznana po svojih dejavnostih na različnih področjih družbenega življenja v naši občini. S svojim entuziazmom, prizadevnostjo, z vztrajnostjo in energijo spodbuja tudi druge krajane, da se vključujejo v različne aktivnosti, ki pomenijo razvoj naših krajev in njihovo prepoznavnost v širši okolici.

Pred dvema letoma je osnovala gledališko sekcijo v okviru TKŠD Urbanščica in kot nosilka te dejavnosti razvija umetniško izražanje gledališke skupine, ki nastopa na mnogih javnih prireditvah.

Z željo po predstavitvi Vremske doline in njene naravne in kulturne dediščine širši javnosti je začrtala Magajnovo pot, ki pomeni poklon našemu rojaku, pisatelju in zdravniku dr. Bogomirju Magajnu.

Kot ljubiteljica naravnih lepot in avtentičnih značilnosti kraške pokrajine se je vključila v projekt oživljanja kalov z naslovom »Od živine do divjadi v Vremski dolini«.

Njena velika ljubezen so planine, gore in s svojim pristnim pozitivnim odnosom navdušuje mnoge mlade pa tudi starejše generacije za planinarjenje in ohranjanje zdravega življenjskega sloga.

Aktivna je tudi v okviru osnovne šole, kjer je v gibanju Zdrave šole uspešna že več kot deset let.

Svoj čut za stiske ljudi in pomoč udejanja kot aktivistka Rdečega križa, pred časom je postala pridružena članica Združenja vrednot NOB, kar pomeni potrditev njene poslanstva za povezovanje z različnimi ljudmi, ki »dobro v srcu mislijo«, kot bi se izrazil naš veliki pesnik Prešeren.

Mirjam je človek, ki v svojih prizadevanjih ne ostaja le pri besedah. Kot dolgoletna članica Sveta Krajevne skupnosti Vreme vedno sodeluje, ko je treba pripraviti program in ga predstavljati, pa tudi, ko je treba zavihati rokave in urejati poti, zelenice, gmajno.

Sledi njenega aktivnega dela v krajevni skupnosti in občini ter v širšem okolju so vidne na mnogih korakih. S svojo vedrostjo in zagnanostjo pomembno prispeva k razvoju naše občine.

Priznanje Občine Divača prejme: **Kolektiv učiteljic Podružnične šole Vreme**

Nagrado prejme kolektiv učiteljic podružnične šole iz Vrem, ki je enota Osnovne šole dr. Bogomirja Magajne v Divači, ker so predvsem zelo dobre pedagoške delavke. To dokazujejo rezultati naših otrok, ki jih ti dosegajo na raznih tekmovanjih ter v svojih spričevalih. Petina otrok vremske šole je dosegla najvišje priznanje na tekmovanju v matematiki. Ob svoji strokovnosti učiteljice otroke učijo lepega obnašanja in prijaznosti, delovnih navad, vključevanja v družbo in nastopanja ter jim krepijo čut za pomoč sočloveku.

To so tiste redke učiteljice, ki se ne držijo strogo samo šolskih programov, ampak našim otrokom podajajo snov tudi skozi zanimive življenjske teme. Velikokrat jim učne programe približajo s primeri iz življenja in narave. Zaradi takšna izvirnosti jih otroci vedoželjno spremljajo in sodelujejo pri pouku.

Pri svojem delu učiteljice nikakor ne morejo iz svoje pomembne vloge »biti mama«. Tega ne pozabijo niti na svojem delovnem mestu. Otroci hitro začutijo njihovo materinsko skrb, zato pouk na vremski šoli doživljajo kot spoznavanje novega in zanimivega, v prijetnem krogu nekoliko povečane družine. Topel odnos učiteljic do otrok zelo ugodno vpliva na nadobudneže, ki so pravilno usmerjeni v pomembne korake na svoji poti odrasčanja.

Druženje z učiteljicami je v veliko veselje tudi staršem. Nekatera srečanja in delavnice staršev in otrok z učiteljicami so postala že tradicionalna. Učiteljice svoj pristen odnos prenašajo na vse udeležence, zato se v njihovi družbi vsi dobro počutimo.

Ker je v sedanjem načinu življenja to zelo težko doseči, mislimo, da so naše učiteljice ambasadorke znanja, sreče, veselja in prijateljstva. Zato jim želimo s to nagrado sporočiti, kako veliko so naredile za naše otroke in kako veliko nam vsem pomenijo!

Priznanje Občine Divača **Slovenske železnice** **Železniško invalidsko podjetje Ljubljana**

Slovenske železnice - Železniško invalidsko podjetje Ljubljana, storitve, d.o.o., skrbi za splošno čiščenje stavb, za vzdrževanje in popravila motornih vozil, za vzdrževanje objektov, upravlja s parkirišči, s samskimi domovi in s počitniškimi objekti, namešča in oskrbuje prodajne avtomate, varuje objekte, izposoja kolesa, ima invalidske in avtomehanične delavnice, v njihovo ponudbo pa sodijo tudi brizganje plastike, proizvodnja sveč, fotokopiranje in biro storitve. V ospredju njegovega urejanja okolice so vzdrževanje okoličnice železniških postaj, košnja, urejanje, zasajevanje in vzdrževanje cvetličnih nasadov ter korit.

Železniško invalidsko podjetje Ljubljana z Občino Divača sodeluje pri urejanju železniške postaje Divača, vzdrževanju tamkajšnje muzejske lokomotive in parka na postaji, za katerega prenovno je bilo glavni nosilec, ter ga redno vzdržuje brez občinskih finančnih sredstev. Podjetje tudi vzdržuje redno avtobusno linijo Divača-Škocjanske jame in Divača-Lipica. In sodeluje z društvi, jih sponzorira z denarnimi prispevki ter z avtobusnimi prevozi in jim tudi omogoča uporabo prostora članov društva v samskem domu Divača.

Predlog iz diplomske naloge

PO SLEDEH NEKDANJE ŽELEZNIŠKE IN MOŽNOST OŽIVLJANJA NJENE

Alenka Pečar

Železniška proga je bila v preteklosti izrednega pomena. Ljudje so jo enačili z napredkom in blagostanjem. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja so zaradi naglega razvoja cestnega prometa množično zapirali predvsem lokalne, manj donosne proge tako v Sloveniji kot tudi drugod po svetu. Od dneva zaprtja do danes je stanje na večini prog v Sloveniji ostalo nespremenjeno. Ukinjene proge in pripadajoči objekti pričajo o zgodovini prostora in so zaradi značilne arhitekture in gradbene tehnike v prostoru

zlahka prepoznani, vendar zaradi propadajočega stanja in zanemarjenosti vnašajo v prostor neurejenost in tako nanj delujejo negativno. V Sloveniji so bile v prejšnjem stoletju ukinjene številne javne železniške proge. Omenim lahko le nekatere bolj poznane, npr. ozkotirna Porečanka ali »Parenzana«, ki je povezovala Trst s Porečem, gorenjska proga Jesenice-Planica, Velenje-Otiški Vrh in še marsikatera druga. Zaprte so bile tudi številne vojaške, industrijske in druge železnice.

Tematiko zapuščenih železniških prog in možnosti njihovega oživljanja obravnavam v svoji diplomski nalogi z naslovom "Oživljanje opuščenih železniških prog na primeru opuščene železniške proge Hrpelje-Kozina - Trst", ki sem jo leta 2008 opravila na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete v Ljubljani. V svoji nalogi sem v uvodu predstavila vse ukinjene javne železniške proge v Sloveniji, osredotočila sem se pa na meni najbližjo - ukinjeno železniško progo, ki je nekoč povezovala kraja Hrpelje in Kozino s Trstom. Opuščena trasa, čuvajnice, kilometrski kamni, vodno črpališče v Klancu pri Kozini so danes le ostanki nekdanje veličastne železnice, ki se je vila po obodu čudovite doline Glinščice.

Proga Hrpelje-Kozina - Trst

Železniško progo Hrpelje-Kozina - Trst je gradila takratna avstrijska država kot samostojno povezavo državnega železniškega omrežja s Trstom. Južna železnica, ki je takrat že povezovala Trst z ostalimi kraji, je bila namreč v lasti zasebne družbe. Vzrok za gradnjo omenjene proge do Trsta je bila tudi avstro-ogrška pomorska baza v Pulju, ki je potrebovala neodvisno povezavo z ladjedelnici v Trstu. Uradno je bila proga odprta 5. junija 1887. Skupaj s to progo je bila v Trstu zgrajena tudi 2,8 kilometra dolga povezava med postajo Južne železnice in postajo Sv. Andrej.

Trasa nekdanje proge (makadamska pot) in dolina Glinščice.

PROGE HRPELJE-KOZINA - TRST

TRASE *

Kompleks črpališča Klanec na približno 100 let stari razglednici (Arhiv Občine Hrpelje-Kozina)

Normalnotirna proga dolžine 19,6 kilometra se ja na postaji Hrpelje-Kozina (491 metrov nadmorske višine) odcepila od Istrske državne železnice (Divača-Pulj) in se usmerila proti zahodu. Trasa proge se je spuščala čez kraško planoto in ob pobočju doline Glinščice po nasipih, viaduktih in skozi useke do postaje Draga. Od tod proga vijuga in nadaljuje pot ob slikoviti dolini Glinščice. Skozi štiri predore pelje do postaje Boršt (291 metrov nadmorske višine). Od Boršta se proga nadaljuje mimo postaje Ricmanje in prispe na območje Trsta ter do naslednjega postajališča Sv. Ana. Od tu teče proga skozi mesto do postaje Sv. Andrej.

Na progi je obratovalo pet postaj (Hrpelje-Kozina, Draga, Boršt, Sv. Ana, Sv. Andrej) in eno postajališče (Ricmanje). Za napajanje lokomotiv z vodo so zgradili zajetje in črpališče vode iz potoka Glinščica v Klanecu pri Kozini. Na postaji na Kozini pa so uredili vodno postajo in kurilnico z remizo, z okretnico in z drugimi napravami. Proga je potekala skozi 5 predorov, čez 13 mostov in 6 viaduktov, saj je morala v pičlih 19,6 kilometrov svoje dolžine premagati kar 489 metrov nadmorske višine. Posledica tega je največji nagib proge - 32,7 promilov, kar je več, kot dovoljujejo železniški predpisi. Proga je zmogla le majhno obremenitev

in ni mogla konkurirati progi Divača-Trst, ki je imela trikrat večjo zmogljivost. Zaradi tega železniška proga ni upravičila svojega namena.

Kot dokaz, kako počasna je proga, je stava na dan pred otvoritvijo proge. Takrat je namreč potekala otvoritvena vožnja s postaje Sv. Andreja v Trstu do postaje Hrpelje-Kozina, ki so se je udeležili vsi visoki predstavniki oblasti, železnic in druge pomembne osebe takratnega časa. Hkrati z vlakom sta s postaje odpeljala tudi dva kolesarja. Na postajo Hrpelje-Kozina sta prispela pred vlakom in sta na ta način dobila stavo.

Po prvi svetovni vojni je proga izgubila tranzitni promet. Služila je le kot povezava med Trstom in Istro. Med drugo svetovno vojno je bila proga tarča večkratnih partizanskih napadov. Po rušenju mostov so promet na progi morali zaustaviti 20. aprila 1944. Promet je ponovno stekel šele 1. januarja 1949. Kljub težavam je železnica obratovala še nadaljnjih deset let. Nagel razvoj cestnega javnega prometa je tej železni cesti zadal dokončni udarec in progo so opustili 1. januarja 1959. Na slovenski strani je bilo proge le nekaj več kot 4 kilometre. Razdrli so jo leta 1961. Na italijanski strani so jo razdrli leta 1966.

Informativna tabla ob trasi nekdanje železnice

17 metrov visok viadukt Nasirec na trasi proge Hrpelje-Kozina - Trst

Vodno črpališče Klanec pri Kozini

Parne lokomotive so za delovanje potrebovale zadostne količine vode. Med gradnjo proge Hrpelje-Kozina - Trst so v ta namen zgradili kompleks črpalne postaje v Klanecu pri Kozini, skozi katerega se pretaka Glinščica. Za zajemanje vode iz potoka sta bila zgrajena dva betonska bazena s prostorninama 6000 m³ in 4500 m³. V črpalni postaji sta obratovali dve črpalni enoti: visokotlačna in nizkotlačna. Prva je iz odprtih zbiralnikov vodo črpala in jo potiskala v pokrit betonski zbirni rezervoar, druga pa je črpala vodo iz zbirnega rezervoarja in jo potiskala po 1369 m dolgem cevovodu 90 m visoko v vodno postajo Hrpelje-Kozina. Črpalni sta na začetku obratovali na parni pogon, leta 1938 pa je parni stroj zamenjal elektromotor. Poleg objekta strojnice s skladiščem za premog so zgradili tudi stanovanjsko hišo za strojnika. Zgrajena je bila po tipiziranem načrtu za železniške čuvajnice. Zadnji strojnik na črpalni postaji Klanec je bil Albin Pečar, Klanec pri Kozini 2, ki je svoje delo opravljal do upokojitve leta 1971.

Objekti vodne črpalke v Klanecu so bili nekajkrat tarča letalskih napadov, s katerimi so želeli prekiniti obratovanje proge med Kozino in Trstom. Prvič je prišlo do letalskih napadov leta 1917, ko so Italijani poškodovali strojnico črpalne postaje. Med drugo svetovno vojno pa so partizani minirali stroje črpalne naprave. Nemci so jih zamenjali z elektromotorno črpalno, ki je služila do konca obratovanja črpalne postaje.

Po sledih nekdanje proge

Trasa proge se odcepi v bližini železniške postaje Hrpelje-Kozina, kjer je del proge uporabljen kot industrijski tir za eno izmed podjetij na Kozini. Z gradnjo avtoceste mimo Kozine so se izgubili ostanki trase nekdanje proge na mestu, kjer se je usmerila proti dolini Glinščice.

V neposredni bližini avtoceste in odcepa magistralne ceste v Klanec stojijo ostanki kamnitega mostu, ki je pripadal ukinjeni progi. Pod mostom je bila speljana glavna cesta Kozina-Koper. Leta 1993 so most porušili. Odtod po trasi proge vodi makadamska pot. V bližini stoji tudi informativna tabla, ki jo je postavila Občina Hrpelje-Kozina, na kateri je na kratko opisan Krajinški park Beka in je navedeno nekaj splošnih podatkov o železniški progi. Trasa proge se enakomerno spušča. Pred vasjo Nasirec stoji edini viadukt na slovenskem delu proge. Zgrajen je iz štirih obokov in je visok 17 metrov. Ob trasi pri vasi Mihele stoji nekdanja železniška čuvajnica. Trasa nekdanje proge je še vedno opremljena s kilometrskimi kamni, ki označujejo kilometre od začetne točke na postaji Sv. Andrej v Trstu.

Ta del proge služi sedaj predvsem lokalnemu prebivalstvu kot dostop do kmetijskih oziroma gozdnih površin. Od vasi Mihele do državne meje z Italijo je trasa proge v slabšem stanju, vendar še vedno v obliki makadamske poti, ki je bila prevozna z osebnim avtomobilom. Tik pred mejo je trasa proge vkopana v površje, kjer je brežina ponekod zavarovana s kamnitimi zidovi.

Grajeni objekti nekdanje proge so v precej zanemarnem stanju in bi nujno potrebovali popravilo. Objekti so že pol stoletja prepuščeni propadanju. V najslabšem stanju je objekt nekdanje vodne črpalke v Klanecu, kateremu grozi zrušenje dimnika. En vodni bazen je še vedno vodotesen, drugemu pa je že pred desetletji počilo dno in je že popolnoma zaraščen. Podobno stanje je tudi z ostalimi objekti (čuvajnici, viadukt pod Nasircem).

Praksa oživljanja zapuščenih železniških prog

Splošno stanje na ukinjenih progah v Sloveniji je razmeroma slabo. Ukinjene železniške proge (z redkimi izjemami) niso bile predmet interesa za obnovo in oživljanje. Na

Objekt črpalne postaje v Klancu pri Kozini

Kilometrski kamen ob trasi proge

nekaterih progah so se razvile nadomestne rabe, ki traso in predore večinoma izkoriščajo kot dovozne poti ali ceste. Predore so pogosto uporabljali kot prostore za gojitev gob. Takšno rabo so povsod že opustili, ostali pa so pogosto zazidani predori. Ponekod so domačini uporabljali predore kot skladišča. Železniške stavbe so pogosto v zasebni lasti, preurejene v stanovanjske, poslovne ali počitniške enote.

Navkljub vsemu pa obstajata dve progi, ki sta bili deležni zanimanja in oživljanja. Progi Trst-Poreč in Jesenice-Rateče imata obilo skupnega, kar je bilo verjetno poglavitvo pri odločitvi o njunem preurejanju. Obe ukinjeni progi se navezujeta na opuščene proge v sosednjih državah, kar jima daje mednarodni značaj. Skupna točka pri obeh trasah je tudi njihova lokacija znotraj turistično bolj razvitih območij Slovenije (Obala in Zgornjesavska dolina). Obe trasi sta preurejeni v kolesarski poti, vključeni v Zasnovo državnega kolesarskega omrežja Slovenije. Poleg prometne funkcije služita kot rekreacijski poti, ki obenem dopolnjujeta turistično ponudbo območja. Obe poti zelo številčno obiskujejo tako turisti kot tudi domačini. Obiskovalci ju uporabljajo kot kolesarski, sprehajalni, tekaški progi; uporablja se ju tudi kot zelo dobro izhodišče za spoznavanje prostora in obenem služita tudi kot družabna prostora.

Na tej točki se lahko vprašamo tudi o sprejemljivosti ukinitve obravnavanih železniških prog. Za določene proge bi lahko trdili, da njihovo zaprtje ni bilo upravičeno, saj bi lahko uspešno opravljale svojo funkcijo tudi sedaj. Čeprav se javnega prometa ne poslužuje dovolj uporabnikov, da bi opravičile ekonomske kriterije, bi lahko potniški promet na marsikateri progi dopolnjeval železniški promet v turistične namene. Med tovrstne proge prav gotovo sodijo proge Trst-Poreč, Jesenice-Rateče in Velenje-Otiški Vrh.

Kot primer tujega zelo uspešnega oživljanja ukinjenih železniških prog v rekreacijske namene lahko omenim špansko omrežje kolesarskih poti po ukinjenih železnicah z imenom »Vias Verdes« oziroma Zelene poti. Program se je

začel leta 1993. Njegov namen je ureditev številnih ukinjenih železniških povezav v rekreacijske poti, ki naj spodbujajo razvoj podeželja in služijo za povezavo med urbanim in ruralnim prostorom. Španija ima okrog 7600 km ukinjenih železniških prog. Od tega je večji del javnih prog, skoraj 2000 km ali 89 odstotkov pa je nekdanjih rudarskih železniških prog. Sistem zelenih poti je dobro povezan tudi z železniškim potniškim prometom, ki ponuja dobro izhodišče za dostop do tovrstnih poti in ustrezno opremljenost za prevoz koles. Poti imajo skupno, enotno označevanje, pri kateremu so za kilometrske oznake in prepreke za motorni promet uporabljeni stari železniški pragovi. Najbolj obiskana kolesarska povezava je »Carrilet Vía Verde« ob vzhodu Pirenejev. Pot poteka po vulkanskem območju in povezuje med drugimi antično mesto Girono in Costo Bravo. Letno pot obišče približno 120 000 obiskovalcev.

Zakaj je torej večina ukinjenih železniških prog preoblikovanih v kolesarske oziroma rekreacijske poti? Razlogi so naslednji:

- majhni nakloni,
- potek proge po pretežno naravnem okolju,
- samostojen in neodvisen koridor proge,
- povezovalni značaj,
- prisotnost spremljajočih opuščeni železniških objektov ob progi,
- bližina delujočih železniških postaj,
- lastništvo proge.

Izhajajoč iz navedenih predpostavk se rekreacijska pot, organizirana na trasi ukinjene železniške proge, odlikuje v primerjavi z ostalimi rekreacijskimi oziroma kolesarskimi potmi po naslednjih lastnostih:

- varnost,
- lahkotnost in uporabnost za slehernega posameznika,
- privlačnost poti in okolice,
- zgodovinsko ozadje in učna vrednost,
- bližina javnega železniškega prometa.

Predlog za oživljanje trase nekdanje železniške proge Hrpelje-Kozina - Trst v rekreacijske namene

Namen moje diplomske naloge je poiskati primerno rešitev za obuditev trase ukinjene železniške povezave Hrpelje-Kozina - Trst na slovenskem ozemlju z dodajanjem nove programske vsebine. Cilja oživljanja trase sta: preprečiti nadaljnje propadanje trase in železniških objektov ter razviti in ponuditi nov program, ki bo za današnjo družbo privlačen in funkcionalen. Pri zasnovi nove vsebine je bilo zgodovinsko ozadje bistvenega pomena in je obravnavanemu območju dodalo vsebino in identiteto, ki jo predstavljajo železnice.

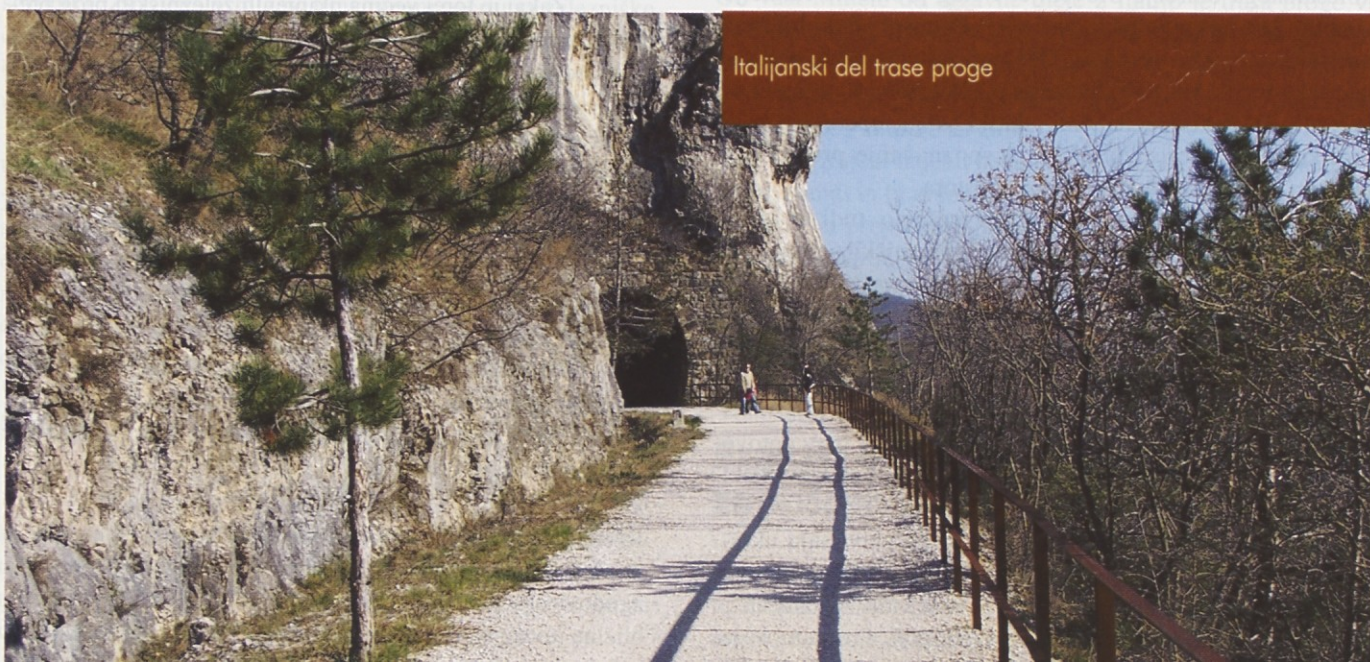
Potreba po spoznavanju in odkrivanju preteklosti je pri današnjem človeku vedno bolj v ospredju. Prav tako je današnji človek orientiran v preživljanje prostega časa v naravnem okolju, v izletništvu in spoznavanju lokalnega prostora. Naloga obravnava izbrano opuščeno železniško progo in možnosti, ki jih ta ponuja v današnjem času in za današnjega človeka. Oprta je na hipotezo, da bi z vnašanjem novih, sodobnih vsebin na nekdanjo železniško progo ta objekt kulturne dediščine ohranili, obnovili in zanj uveljavili ustrezen režim vzdrževanja. Na ta način bi preprečili nadaljnje propadanje ostalin proge in obenem ustvarili njihovo novo rabo, ki bi bila atraktivna za sedanjo družbo. Upoštevan je bil tudi varstveni vidik obravnavanih objektov.

Na obravnavanem območju je bila na podlagi predhodnih analiz izbrana nova vsebina, ki ohranja obstoječe objekte in prav malo posega vanje ter v samo traso nekdanje proge. V nalogi je predlagana turistično-rekreacijska raba. Trasa proge je predvidena kot turistično-rekreacijska pot, pripadajoči objekti pa so obenem pričevalci zgodovinskega ozadja poti in prostorski nosilci novih programov. Predlagana

Shematski prikaz poteka proge Hrpelje-Kozina - Trst (prirejeno po Orbančiču, 1993)

raba na nekdanji trasi izhaja tudi iz širšega obravnavanega prostora. Trasa nekdanje proge je razdeljena med Slovenijo in Italijo. Z vstopom Slovenije v schengensko območje pa je to območje mogoče obravnavati celovito. Trasa se v Italiji nadaljuje kot kolesarska pot, ki glede na ureditve predvideva tudi potrebe jezdecev ter ostalih rekreativcev in izletnikov. Načrtovana je za širok krog uporabnikov in dopolnjena s številnimi potmi v okolici, ki so namenjene zlasti pohodnikom. Glede na dolžino trase ukinjene železniške proge, ki v celoti meri skoraj 20 km, je trasa kot rekreacijska pot bolj primerna za oblike rekreacije na daljše razdalje, med katerimi lahko izpostavimo kolesarstvo in konjeništvu. Omenjeni obliki rekreacije imata lahko poleg rekreativnega tudi izletniški značaj.

Italijanski del trase proge

Za kolesarsko pot, urejeno na opuščeni železniški progi, razmere omogočajo ureditev varne prometne povezave za kolesarje z minimalnim številom konfliktnih točk. Ker je obravnavana trasa nekdanje železnice za povprečnega kolesarja razmeroma kratka, je bilo treba poiskati primerne poti v okolici. Kot prva možnost za nadaljevanje kolesarjenja je seveda nadaljevanje po trasi ukinjene železniške proge Hrpelje-Kozina - Trst na italijanski strani. Trasa nekdanje železnice v Italiji ni preurejena v celoti. Zato se krožne povezave poslužujejo tega odseka le deloma. Pri načrtovanju povezav so bile vključene že obstoječe in predvidene kolesarske poti, gozdne in poljske poti ter lokalne ceste. V omrežje poti so bile vključene tudi lokalne turistične točke, kot so Lipica, jama Vilenica, Vojaški muzej v Lokvi, Škocjanske jame, grad Socerb, Ociske jame in bližnja pohodniška točka - hrib Kokoš. Oblikovano je bilo omrežje treh krožnih povezav, prilagojeno različnim uporabnikom. Težavnostna stopnja je glede naklona poti približno enaka, razlika je le v različnih dolžinah poti. Krajši dve poti sta dolgi približno 25 in 27 kilometrov, daljša pa je dolga približno 36 km.

Poleg dodajanja novih vsebin temu območju je treba tako območje tudi primerno urediti. Oblikovalski pristop tovrstnega urejanja zgodovinskega objekta temelji na ohranjanju pričevalne funkcije tega prostora s ponovno uporabo specifičnih materialov, konstrukcijskih elementov in drugih podobnih načinov opozarjanja na nekdanjo vlogo teh objektov. S takim ukrepanjem dosežemo večjo prepoznavnost prostora, ohranjamo kulturno dediščino in prostor dobi na izobraževalni vrednosti.

Na podlagi takšnega razmišljanja je nastala idejna zasnova za območje nekdanjega črpališča v Klancu pri Kozini. Območje je predvideno kot park železnic in muzej železniške proge Hrpelje-Kozina - Trst. V objektih čuvajnice in strojnice so predvideni muzej, informativna točka, prostor za videoprojekcije in sposojevalnica koles.

Predvidena sta tudi muzej parnih lokomotiv na prostem in prenočevanje v vagonih. Ostalo območje naj bi bilo urejeno kot parkovna površina z vodnim elementom (obstoječi vodni bazen), primerna za uživanje na prostem.

Nekdanjo železniško progo Hrpelje-Kozina - Trst je mogoče urediti v novo, zanimivo območje, primerno za širok krog uporabnikov. Območje je primerno za kakovostno preživljanje prostega časa z izletništvom, rekreacijo in izobraževanjem. Predlagane usmeritve za urejanje izbrane opuščene železniške proge so lahko primer tudi za ostale tovrstne objekte drugod po Sloveniji.

Upajmo, da bo v prihodnosti mogoče ideje, ki so zaenkrat le na papirju, tudi uresničiti in omenjene objekte tehniške kulturne dediščine ohraniti tudi zanamcem!?

* Članek povzema diplomsko nalogo avtorice z naslovom "Oživiljanje opuščene železniške proge na primeru opuščene železniške proge Hrpelje-Kozina-Trst (Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2008). Uporabljena literatura je navedena na koncu diplomske naloge.

Glavni viri:

Pečar, D.; Stojkovič Knez, O.; 1995. Železniške proge na Malem krasu.- Separat Železniška vodočrpalna postaja Klanec pri Kozini, str. 31
Orbanič, J.; 1993. Istrske železnice.- Slovenske železnice, Ljubljana, str. 116
Rustja, K.; 2009: Vodna postaja Hrpelje-Kozina in črpališče Klanec.- Občinsko glasilo Občine Hrpelje-Kozina, št. 7-8., str. 14-15

Alenka Pečar, univ.dipl.inž. kraj. arhitekture - svetovalka-pripravnica na Občini Hrpelje - Kozina

Primer uspešne ureditve kolesarske poti v okviru projekta »Kolesarske poti treh dežel« na nekdanji progi Jesenice-Rateče

Najnovejši knjižni prevod Jolke Milič

"NA/MIGI IN MOLČANJA" TRŽAŠKEGA PESNIKA ENZA SANTESEJA

Ines Cergol

Prevajalka Jolka Milič iz Sežane ostaja kulturni ataše slovensko-italijanske kulturno-literarne naveze. Neštete pesniške zbirke, ki jih je prevedla, bodisi iz slovenščine v italijanščino bodisi iz italijanščine v slovenščino, pričajo o njenem neutrudnem prevajalskem angažmaju... Italijanščina pa ni edini izhodiščni jezik prevajalke Miličeve, saj jo srečamo tudi na jezikovnem področju francoščine, španščine in hrvaščine (ali bosanščine).

Izpod njenega prevajalskega peresa je doslej izšlo približno štirideset pesniških knjig. Obenem pa Jolka Milič prevaja tudi za spletne literarne strani ter sodeluje v številnih domačih in tujih revijah s predstavitvami sodobnih pesniških imen.

Več slovenskih avtorjev je, prav zahvaljujoč njenim prevodom, prejelo v Italiji nagrade za literaturo; tako: Mila Kačič, Aleksij Pregarc, Marko Kravos, Jurij Paljk, Sonja Votolen, Vanja Strle, Brane Mozetič... Med zvenečimi pesniškimi imeni, katerih dela je prevedla v italijanščino, pa so: Ivo Svetina, Kajetan Kovič, Tomaž Šalamun, Srečko Kosovel, Edvard Kocbek, Dane Zajc, Josip Osti, Maja Vidmar...

Jolka Milič knjižne prevode tudi rada sama uredi, saj tako veliko laže bdi nad knjigo kot celoto. Letos je prevedla in uredila kar dve dvojezični italijansko-slovenski pesniški knjigi, obe tržaških pesnikov Umberta Saba *Pijem to trpko vino / Bevo quest'aspro vino* in Enza Santeseja *Na/migi in molčanja - v ritmu poezije / Cenni e Silenzi - nei ritmi della poesia*. S predstavitvijo obeh knjig v Trstu pa dejansko odpira to nekdanje največje slovensko mesto posluhu za slovenski jezik kot njegovemu integralnemu in imanentnemu delu.

Jolka Milič je za svoje dragoceno prevajalsko delo prejela številne nagrade, tako slovenske kot italijanske. Kosovelovo plaketo Občine Sežana je prejela že leta 1971 in to za prevod Kosovelove zbirke *Poesie di velluto e integrali*. Leta 1987 je sledila Nagrada vstaje slovenskega naroda za antologijo pesmi o italijanskem odporu. Leta 1996 je ponovno od Občine Sežana prejela priznanje. V Ronkah pa je dobila prvo nagrado na natečaju za poezijo s prevodom pesmi Iva Svetine. Sledili sta dve italijanski nagradi - prva leta 2002 Združenja Altamarea v Trstu kot posebno priznanje za prevajalstvo in druga nagrada revije Arte&Cultura. Tudi leta 2005 je dobila dve nagradi: prestižni Red zvezde italijanske solidarnosti, ki ji ga je podelil takratni predsednik Republike Italije Carlo A. Ciampi, in kot prva Slovenka Lavrinovo diplomu Društva slovenskih knjižnih prevajalcev. Leta 2008 ji je bila dodeljena nagrada italijanskega Odbora za mir, sožitje in solidarnost Danila Dolcija. Letos pa je prejela v Trstu posebno priznanje za širjenje slovenske in italijanske književnosti.

Tržaški pesnik Enzo Santese, avtor slovensko-italijanske pesniške zbirke "Na/migi in molčanja - v ritmu poezije / Cenni e Silenzi - nei ritmi della poesia" - Fotografija: Alberto Antoni.

Enzo Santese

CENNI E SILENZI
nei ritmi della poesia

NA/MIGI IN MOLČANJA
v ritmih poezije

Slika na desni: S predstavitev Santesejeve slovensko-italijanske pesniške zbirke "Na/migi in molčanja - v ritmu poezije / Cenni e Silenzi - nei ritmi della poesia" 30. junija 2009 v Tržaški knjižnici v Trstu. Z leve na desno: avtor zbirke pesnik Tržačan Enzo Santese, pesnica Ines Cergol, ki je napisala uvodno besedo za zbirko, in Jolka Milič, prevajalka in urednica zbirke. - Fotografija: A. Antonio.

Njen knjižni prevod je torej tudi povezan s Trstom. Pesniška zbirka tržaškega književnika Enza Santeseja z naslovom *Cenni e Silenzi - nei ritmi della poesia / Na/migi in molčanja - v ritmu poezije* je izšla pri tržaški založbi Antony*.

Enzo Santese je avtor vseh književnih zvrsti: poezije, proze, gledaliških iger, obenem pa tudi publicist in zelo angažiran kulturnik. V Pordenonu je organizator odmevnih kulturnih in literarnih srečanj, dejaven pa je tudi na gledališko-likovnem področju, predvsem kot kritik in spodbujevalec ustvarjalne dejavnosti. Je tudi urednik revije "Question time arts", ki se ukvarja zlasti s sodobnimi umetniškimi in književnimi problemi.

V dvojezični pesniški zbirki se Santese predstavlja predvsem kot poet Trsta, ki ga opazuje iz zunanje in notranje perspektive. Na temelju kontrasta neprestano preverja vlogo človeka v sodobnem svetu. Hrup-tišina, vrvež-samota, vitalnost-negibnost, molk-beseda, realnost-hrepenenja, kraška panorama-urbano okolje ... so temelji, na katerih odslikava razmerja jaz-ti in družbeno-intimno. V dialogu s sabo in s svetom poskuša pesnik pronikniti v resnično jedro človeka in človeškega, tako da snema maske, razkrinkuje poze, prazne obrede, pozunanjenost, zlagane navade in čenčave besede, ki so le pretveza za živost. Pesmi so izrazito čutne, vitalistične in priklicujejo osrečujočo bližino. Med presečiščem preteklosti, sedanjosti in prihodnosti izrekajo zavezujočo osmislitev bivanja, da sta vsak prostor in čas pravnja za počlovečenje človeka.

Enzo Santese je tudi eden izmed redkih italijanskih tržaških piscev, ki ne samo, da svoj prostor dojema kot koordinato srečevanja različnih nacij in kultur, ampak to koordinato tudi dejavno živi v polni odprtosti. Njegova dvojezična pesniška knjiga priča o hotenem stiku med Italijani in Slovenci, ki že stoletja sooblikujejo tržaški prostor.

Ines Cergol, pesnica in publicistka, Trst

* Za 25 € jo lahko naročite pri Založbi Antony na tel. št.: 0039 334 613 9769 in 0039 348 286 1812; fax: 0039 178 221 0572.

OGENJ GOVORJENJA

Glasovi, prestreženi na niti molčanja, shranjenega v kripti liturgij, ki se zibljejo na oltarju miru. Tiha himera nestalnih misli goji smisel za razdejanje v spletkah osamljenih ljudi, odprtih za hrupne dosežke med nabijanjem bobnov, ki jim dajejo ritem žuljave roke, zaradi zlorabe kresil. V dnevu gorečih besed tjavendan izrečenih, poslušamo lahko igranje bitij, ki ne poznajo škodljivih smehljajev, so pa pripravljeni na resnično drugačna srečanja. Pri mizi spomina pogosto si ogledamo mladostno karto, pri igrar s številkami in črkami, ki so vrezane v krinkah antičnih komedij, obnovljenih v življenju dotrajanih dni med rahlim spanjem igralcev v ognju govorjenja.

IL FUOCO DEL DIRE

Voci captate sul filo di silenzi custoditi nella cripta di liturgie altalenanti sull'altare della pace. Quieta chimera di pensieri vaghi coltiva il senso di rovina nelle manovre di uomini soli, aperti a esiti di rumore nel rullio di tamburi ritmati da mani callose per abuso di pietre focaie. Nella giornata rovente di parole alla rinfusa s'ascolta il lieve trastullar di creature ignare di sorrisi nocivi e pronte a incontri di vere differenze. Al desco della memoria si guarda sovente la carta dell'adolescenza, in giochi di numeri e lettere incisi in maschere di commedie antiche, ripristinate nella vita di giorni consunti nel sonno lieve di attori in preda al fuoco del dire.

Predstavitve pesmi Umberta Sabe v prevodu Jolke Milič

O UMBERTU SABI MED TRSTOM, LJUBLJANO IN KONTOVELOM

Nadia Roncelli

Trst ... Vroč majski dan, kot še redkokdaj v tem mesecu. Sonce pripeka. **V Trstu sedeva v avto Danilo in Nadja, na Proseku vstopi Tatjana. V Sezani se nam pridruži še Jolka.** Družčina je pripravljena za obisk Ljubljane. Nekam vznemirjeni smo, da bomo Ljubljani pripovedovali o nas, o Krasu, o Primorski, o tržaškem mestu in njegovih starih ulicah, katerim je Umberto Saba posvečal svoje verze.

Ko se sprehajaš po tržaškem starem mestu, jih začutiš, Sabove verze. Nekaj starega, zatohlega veje po tisti tržaški četrti, kjer se slani, v jutranjih urah še sveži morski zrak spaja z vonjem po vlagi, zaprtem, postanem, ki prihaja iz starih palač.

Od nekdanj se mi je to zdel najlepši mestni predel; tudi takrat, ko je bil še zelo zanemarjen, zavetišče mačkaric in izrinjencev, ko ga še oplazila niso obnovitvena dela in načrti za preureditev. Danes so se zapuščene stavbe prelevile

v elegantna stanovanjska poslopja in v mikavne hotele z mednarodnimi imeni. Nekoč razpadajoče hiše razkazujejo prenovljene fasade; nekdanj prometne ulice so postale sprehajališče in postajališče za domačine in turiste. Odpirajo se novi obrati, obnovljena Kavarna degli Specchi se skorajda šopiri na osrednjem mestnem trgu, nedaleč od nje stoji Kavarna Tergesteo, Sabov Caffé Tergeste: *»E tu concili l'italo e lo slavo«* ... *»Saj ti pobotaš Italijana in Slovana«*.

Ali je to res? Sta Italijan in Slovenec v Trstu pobotana, se je to sploh že kdaj zgodilo in se sploh kdaj bo? Se Italijan in Slovenec resnično srečujeta, spoznavata in odkrivata, ali gre le za enosmerne poskuse približevanja dveh svetov, ki se opazujeta, se ogledujeta, a do pravega soočanja nikoli ne pride. Trubar je v Trstu pridigal v slovenščini pod botrskim pokroviteljstvom svojega mentorja, tedanjega škofa Petra Bonoma. Zdaj se pri sv. Justu pridiga v slovenščini le za hvaležnico, v začetku novembra ...

Jolka Milič med pripovedovanjem o svoji knjigi in o svojem - slovenskem Sabi... Na njeni desni literarna ktiričarka prof. Tatjana Rojc s Tržaškega, ki je k predstavljeni zbirki Sabovih pesmi *Pijem to trpko vino / Bevo quest 'aspro vino* napisala predgovor, in urednica v tržaški založbi Mladika Nadia Roncelli. Na njeni levi pa sta pesnica in povezovalka pogovora Tatjana Pregl Kobe iz Ljubljane in izdajatelj revije Kras Dušan L. Rebolj.

Pogled na en del udeležencev predstavitve Sabove pesniške zbirke v prevodu Jolke Milič, ki je bila v Knjigarni Prešernove družbe v Ljubljani.

Na avtocesti smo. Pokrajina šviga pred našimi očmi: najprej zeleni gozdovi, kotlina, barje, izhod z avtoceste, hiše, Ljubljana. V avtu se pogovarjamo malo o vsem: o znancih in prijateljih, o nenavadnem majskem vremenu, o prijaznem povabilu v Ljubljano.

Ljubljana nas sprejme z vročino in rahlim vetričem, ki prevetri naše misli in nas spravi v zarotniško dobro voljo. V knjigarni Prešernove družbe, d.d., na Igriški ulici 5 je prostor že gotov. Ljudje se počasi zbirajo, napolnili bodo vso dvorano. Tatjana Pregl Kobe je izvrstna organizatorica. Elegantno si je zamislila potek srečanja: tako, da bo vsak doprinesel kocko k sestavi mozaika. Ljubljani bomo predstavili Sabo, založbo Mladika, ki je v prevodu Jolke Milič izdala izbor Sabovih pesmi v slovenščini z naslovom *Pijem to trpko vino / Bevo quest 'aspro vino*, in revijo Kras, njen nastanek, namen in zadnjo številko, posvečeno Sabi.

Knjigarna se je napolnila. Sedišča so zasedena, nekateri stojijo. Jolka se pošali, da je svojim avtorjem zagrozila, da jim ne bo več prevajala, če ne pridejo na predstavitev ...

Začnemo! Najprej uvodni pozdrav gospe Tatjane Pregl Kobe, pesnice, ki že dolgo prijateljuje z Jolko Milič.

Jolka je most med italijansko in slovensko kulturo. V italijanščino je prevedla verze številnih slovenskih pesniških ustvarjalcev: Srečka Kosovela, Edvarda Kocbeka, Kajetana Koviča, Daneta Zajca, Josipa Ostija, Tatjane Pregl Kobe, Vanje Strle, Mile Kačič, Aleksija Pregarca, Marka Kravosa, Jurija Paljka, Sonje Votolen, Alje Adam, Jane Putrle, Braneta Mozetiča. Marsikatero ime spada verjetno sem zraven, saj njeno delo traja že desetletja. Od Društva slovenskih knjižnih prevajalcev je prejela Lavrinovo diplomu. Veliko pa je tudi prevajala iz italijanščine v slovenščino: Pier Paola Pasolinija, Franca Fortinija, Sandra Penno, Giuseppeja Contija, Dacio Maraini, Cesara Paveseja, Luciana Luisija, Roberta Gervasa, Danila Dolcija, Pietra Zovatta, Roberta Pazzija, Manrica Murzija, Paola Ruffillija, Claudia Damianija in še veliko drugih. Predsednik italijanske republike Carlo Azeglio Ciampi ji je za njeno povezovalno vlogo podelil Red zvezde italijanske solidarnosti z nazivom Veliki oficir prvega razreda.

Besedo dobi Tatjana Rojc, avtorica spremne besede v dvojezično pesniško zbirko. Prof. Rojčeva izpostavi več aspektov tržaškega literarnega kozmosa in Sabovega pesništva. Zanimiva je misel, ki jo navede tudi v zaključnem delu svojega predgovora v dvojezično antologijo Sabovih pesmi, ko pravi, da Sabovi verzi zvenijo nenavadno v jeziku, ki ni njegov. »Vendar slovenščina, v kateri poje ta zbirka njemu v čast ob petdeseti obletnici njegove smrti, je melodija, ki sestavlja tisti tržaški mozaik, ki ga je pesnik ljubil. Zato ti verzi zvenijo še vedno v pesnikovem jeziku, v napevu, ki bi ga Saba gotovo imel za svojega.«

In res! Če prelistamo zbirko, ugotovimo, koliko pesmi je Saba posvetil svoji slovenski dojlji Pepi Gabrovič, na katero je bil navezan s pravo sinovsko ljubeznijo, sama Pepa pa ga je ljubila, kot da bi bil njen sin ... Z njo, s Pepo, je živel do svojega tretjega leta, potem ga je mati, s katero ni nikoli imel lepega odnosa, poslala k svojim sestram v Padovo. Izredna bolečina je tedaj prizadela malo dušico.

«Nekega dne / je rekla moja mati: »Ko bi poslala Umberta / k teti Stellini in k Elviri? Morda, ko se povrne, me bo končno vzljubil. / Morda, ko bo daleč, bo pozabil / na Pepo, na večno Pepo.«

«... Otroški / krik se razlega po stopnišču. In joka / tudi ženska, ki odhaja. Za vselej se / zlomi neko srce v tistem hipu.»

Besedo prevzame Jolka Milič. Prisotne preseneti s svojim žilavim pogledom na prevajanje in vlogo prevajalca. Njen poseg je eksplozija, žuborenje besed, misli in pripomb, živahnost in mladostnost obenem. Jolka razloži svoje pojmovanje prevajanja. V svojem prevajanju je zvesta izvirniku; želi, da avtor tudi v drugem jeziku spregovori še vedno s svojimi besedami. Noče mu podtikati misli in besed, ki jih ni izrekel. Kot sama poudarja, noče biti boljša od njega, noče ga olepšati; zato tudi prevaja to, kar ji je všeč, kar jo pri pesniku najbolj veseli; predvsem takrat, ko lahko sama izbira pesmi.

Sabe se je Jolka Milič lotila skoraj slučajno: pesnik se ji je nekoč zdel pretežek, da bi ga prevedla v slovenščino. Zgodilo pa se je, da so jo za neko gastronomsko pobudo (!) zaprosili za prevod nekaj njegovih verzov v slovenščino -

verzu je sledil verz, pesmi je sledila pesem. Sčasom je nastal pravi izbor, ki ga je Jolka predložila založbi Mladika. V zbirko je uvrstila 136 pesmi, ki prikazujejo tematski razvoj Sabovega miselnega in pesniškega sveta; od prvih stihov, objavljenih v zbirki Mladostniške in mlade poezije (1900-1907), preko znanih zbirk, kot so npr.: Dom in podeželje (1909-10), Trst in ženska (1910-12), Vedri obup (1913-15), Mali Berto (1929-31), Besede (1933-34), Sredozemske (1947), do zaključnega Epigrafa (1947-48). Tudi do izbire naslova - *Pijem to trpko vino* - je prišlo skoraj slučajno: omenjeno trpko vino je kontovelsko, verz je iz pesmi *Contovello/Kontovel*. Saba sedi v gostilni, s pogledom sledi moškemu, ki se spušča po kontovelski strmini in obdeluje svoj košček zemlje, zaraščen "z robidovjem, ki štrli iz kamnja". Tisto vino ima trpki okus, ker je sad trdega dela na trdi slovenski zemlji. In v naslovu dobimo spet povezavo med slovenskim in italijanskim svetom; tokrat ne več v kavarni v središču mesta, ampak v slovenski vasi.

Pogovor se nadaljuje ... **Sledi predstavitev tržaške založbe Mladika**, ki je izdala Sabovo dvojezično antologijo. Nastanek založbe sega v leto 1957. Takrat je začela izhajati istoimenska revija, ki je ena izmed najstarejših v slovenskem kulturnem prostoru. Nekaj let zatem je založba izdala pesniško zbirko tržaške pesnice Brune Pertot in počasi, iz leta v leto, širila svoje načrte, krepila svojo dejavnost in večala krog bralcev. Mladika izdaja predvsem dela tržaških in goriških besednih ustvarjalcev (Alojza Rebule, Borisa Pahorja, Miroslava Košute, Brune Pertot, Pavleta Merkušja, Marije Pirjevec, Eveline Umek, Bojana Pavletiča in drugih). Objavlja leposlovna dela, otroško literaturo, študije na področju krajevne zgodovine in vrednotenja etnografskega bogastva, jezikovne priručnike ter bibliografije. Zadnja leta založba namenja svojo pozornost tudi italijansko govorečim bralcem, ki bi radi поблиže spoznali kulturo slovenskih someščanov.

Iz Trsta se preselimo na Kras. Dušan L. Rebolj predstavi revijo Kras: njene začetke v letu 1994, cilje, rast in uspešnost. Posebej poudari uredniško politiko izdajateljev, ki od prve številke obravnavajo Kras celovito, kot enovit prostor, na katerem živijo Slovenci. V vsaki izdaji revije je objavljenih nekaj prispevkov, ki predstavljajo gospodarske, družbene in kulturne teme o Slovencih in slovenski manjšini na Tržaškem in Goriškem. Zlasti take, ki bralstvo v Sloveniji in drugod po svetu seznanjajo o vztrajanju Slovencev ob Tržaškem zalivu in v njegovem zaledju vse od njihove naselitve tega prostora v 6. stoletju ... Revija Kras ima vse več naročnikov tudi med njimi. Med drugim tudi po zaslugi neumorne publicistke, literarne kritičarke in prevajalke Jolke Milič iz Sežane, ki ima v Krasu objavljenih že 21 prispevkov v skupnem obsegu 86 strani ali za poldrugo običajno izdajo revije ...

Srečanje v knjigarni Prešernove družbe se je končalo z lepim občutkom, da smo si nastopajoči in publika nekaj sporočili, da je bilo zanimanje za Sabo in Primorsko pristno in doživeto.

Prevajalka, literarna kritičarka in publicistka Jolka Milič iz Sežane med razlago svojega pojmovanja, kaj je prevajanje...

Vse fotografije: Danilo Pahor

Kontovel ... Ne Sabova pesem, ampak vas nad Trstom s čudovitim razgledom na Tržaški zaliv. Cerkev, hiše okrog nje, nekaj gostiln. V eni izmed teh je bila 18. junija predstavitev sedme nagrade Depangher, ki jo razpisuje več tržaških kulturnih društev v sodelovanju z Občino Devin-Nabrežina in z Občino Koper. Natečaj je namenjen dijakom zadnjih dveh razredov višjih srednjih šol tržaške in goriške pokrajine, občine Koper, slovenske narodne skupnosti v Italiji in italijanske narodne skupnosti v Sloveniji in na Hrvaškem. Letošnji natečaj se navdihuje prav pri Sabovi pesmi *Contovello/Kontovel*. Udeleženci lahko predložijo literarni, grafični ali fotografski izdelek na to tematiko. Ali bo Saba nagovoril mlade?

Organizatorji tožijo, da se zadnja leta slovenski dijaki ne udeležujejo natečaja, katerega smisel je širjenje med mladimi idealov bratstva in sodelovanja med narodi, različnimi po jeziku in kulturi, a sorodnimi po zemljepisni legi in skupnih koreninah - vse, kar je Giorgio Depangher, javni upravitelj, šolnik, pesnik, Prešernov prevajalec v italijanshino poskušal s svojim delom širiti in uveljaviti.

Jolka spregovori o knjigi in o svojem - slovenskem Sabi. Prebere nekaj sebi najljubših Sabovih pesmi. Z njenim delom je Umberto Saba vstopil v Slovenijo. Kljub temu, da ni več mej; dobil je potni list, osebno izkaznico, da bo prepoznaven tudi za Slovence, da bodo lahko segli po njegovih verzih: lepih, nežnih, otroško zasanjanih pa tudi jeznih, trdih, vsakdanjih...

Iz nagovora ob grobu

ZAPUSTIL NAS JE ZVEST APOLLONIO - UMETNIK NA STIČIŠČU DVEH KULTUR

Nelida Nemec

Dragi Zvest! Štanjski zvonik je bil obsijan s soncem, v zraku je bilo čutiti vznemirljivo ustvarjalno vneto prebujajočega se kraškega zgodnje poletnega dne: štafelaje si postavil ob mogočni zid grajskega obzidja, namestil platna, razporedil barve, prijel za čopič, ga pomočil v mešanico modre, nato rumene, ga vrtil, pogledal platno, še enkrat poiskal barvno kombinacijo, dvignil roko v zamah in potegnil: z mojstrstvom vrhunskega virtuozu si materializiral hipno doživetje, ki si ga v podzavesti premleval, oblikoval, gradil in ga v trenutku navdiha temperamentno prenesel v različno stopnjevano in konotirane likovne sledi. V prepletu intenzivnih, toplih, žarečih in kontrastno hladnih barv ter različno poudarjenih in občutenih risarskih linij si spregovoril v jeziku, v katerem je dominirala barva. Delal si hitro, skoraj ognjevito, kot bi se bal, da ti misel zbeži, da roka ne bo dovolj hitro sledila tvoji viziji, tvojemu notranjemu drgetu, nujji, hotenju. Barvni nanosi so se prepletali; zaznati je bilo prepoznavno tvoje linije, črte, ki tako zgovorno dopolnjujejo tvojo spontano in hkrati kontrolirano barvno gesto.

Barve so počasi žarele. Bil si v svojem svetu, ne meneč se za tvoje kolege, ki so tistega jutra tako kot ti v grajskem dvorišču iskali svojo pripoved. Ne meneč se za radovedne poglede naključnih obiskovalcev. Tvoja roka je ustvarjala... Sedela sem v družbi tvojih kolegov, te opazovala in se tako kot oni ponovno navduševala nad tvojim usvarjalnim izbruhom. Nad tvojo virtuosno spontano barvno gesto. Nad tvojo vitalnostjo in svežino izražene misli. Globoko ponotranjeno, s sintezo znanja, veščine, modrosti, odprtosti duha si se prepustil mavričnim in hkrati monumentalnim razsežnostim energetskega žarčenja barve, ki so ti jo ponujala ultramarin, kobaltno modra, vijoličasta, zelena, kardinalsko in ognjeno rdeča, bela, rumena, oker... Sredi Krasa je nastajala nova zgodba: Mediteranec po srcu in Istran po rodu si tako kot velikokrat prej našel navdih tudi v Krasu. Tudi tokrat si ustvarjal tri platna hkrati. Hitel si, mudilo se ti je in nisi se prepuščal lagodnemu pomenkovanju, razlagam, analizam likovnih vprašanj in aktualnim družbenopolitičnim razmeram.

Mudilo se ti je domov: z Lili sta bila dogovorjena, da bosta delala na domačiji v Bertokih. Razumeli smo; vendar, ko si odšel, je nastala praznina: mednarodni likovni delavnici si tako kot velikokrat prej dajal poseben pečat, pečat tvoje velike osebnosti: profesorja, učitelja, slikarja in prijatelja. Pogrešali smo tvojo besedo, tvoj odprt pogled na življenje, na umetnost, politiko; pogrešali smo tvojo toplino, tvoj smeh, tvoj prijateljski objem, tvoj šarm, ki je vselej omrežil naša srca in nas povezal s prijateljskimi vezmi...

V desetletjih so, dragi Zvest, nastajala številna tvoja dela, največkrat in najpomembnejša na papirju in platnu - tudi v steklu, glini in drugih materialih - zajeta v cikle, v katerih so obrežja in morske gladine, živalske, moške in ženske figure ujeti v pastozne nanose barve, ki so v vse bolj prepoznavni gesti vse bolj govorila z novo, vse bolj avtorsko govorico. Tvoja lirično-poetična in hkrati ekspresivna, abstraktna in figurativno-asociativna govorica je v številnih akrilih, gvaših, grafikah, slikah in risbah s simbolnimi, metaforičnimi in poglobljenimi vsebinami postajala vse bolj avtorsko prepoznavna: vir si našel v življenju okolja, ki si mu od rojstva pripadal.

Mediteranska mitologija, zlasti grška in kretska-mikenska z minotavri, z bogovi in boginjami, ki jih je Istra spremenila v Štrige, Orke in Štrigone; kulturno bogastvo beneškega zaledja, žlahna barvitost mediteranske likovne govorice; morje, zemlja in njune barve, svetlobe, ritmi ter vonjave; ljudje, njihov temperament, vrednote in izročilo; Istra, Kras in Mediteran. Vse to so bili tvoji neizčrpni navdihi, ki so desetletja vznemirjali tvojo domišljijo. Dve motivni načeli, krajinsko in figurarno, si prelil v eno samo eruptivnost in gestualnost, barvno specifičnost in kompozicijsko trdnost. V desetletjih so se odzrcalili v kontinuirano likovno pripoved umetnika, umetnika na stičišču dveh kultur, dveh civilizacij. Umetnika, ki sta mu bila akt in pejzaž motivni stalnici. Akt kot določljiv in prepoznaven simbol, pejzaž kot aluzija na obmorski, istrski, kraški svet. Morje in zemlja. Na oboje si bil prvinsko navezan, pomenila sta ti življenjsko radost in vir ustvarjalnih energij.

Dragi Zvest! Veliko prezgodaj te je ta tvoja zemlja potegnila vase: sredi tvojih trt, tvojih dreves, pod oljko, te je poklicala, da se z njo spojiš. Da ji vrneš vse, kar si iz nje desetletja črpal. Simbolično, tako kot si se simbolično desetletja izražal ti: ponudila ti je oljko, simbol rodnosti, slave in miru. Očiščenja in večnosti. Oljko, ki smo jo skupaj s tabo tako globoko občutili in jo občudovali na našem skupnem izletu po Toskani pred nekaj leti; ko smo občudovali njeno obliko, občutili njeno moč in odpornost stoletjem... Dragi naš prijatelj, ostajaš z nami. Ti in tvoja umetniška dela!

Zoran Mušič v Piranu

KRAŠKA KRAJINA S ŠTEVILNIMI POMENI

Gojko Zupan

Maja in junija je bila v piranski izpostavi Obalnih galerij razstava slik, gvašev in risb Zorana Mušiča. Razstava je osma predstavitev del tega izjemnega slikarja ob stoletnici njegovega rojstva v Sloveniji. Predhodne razstave od Ajdovščine do Ljubljane so bile v reviji Kras že predstavljene. Vsa preostala Evropa je v tem času zmogla eno samo razstavo. V Cortini jo je pripravil veliki zbiralec Mušičevih del Maurizio Zanei.

Obalni Piran se je zlil z mediteranskim podtonom Mušičevih del. Ljubitelji so v prostorih nad Tartinijevim trgom lahko videli kakovosten izbor 15 del iz slikarjevega poveljnega opusa. Umetnine so z lahkoto obvladale oba prostora v nadstropju piranske mediteranske palače. V prehodno sobo so obesili dela na papirju: štiri gvaše dalmatinskega abstraktnega ciklusa in tri manjše črtne terenske risbe. Predstavljene študijske skice bi rabile nekaj dodatnih, zapisanih

pojasnil, da ne bi vsaj delno učinkovale kot mašilo. Bolj celosten učinek je dosegla skoraj serija abstraktnih gvašev, kjer se za navidezno kraško krajino skrivajo študije barvnih učinkov z okrastimi, rdečimi in modrimi poudarki s številnimi pomeni.

Jedro razstave je bilo osem figuralnih portretov, prenesenih s predstavitve v ljubljanskem razstavišču TR 3. Tam je bilo mogoče videti Mušičeve slike iz njegovega starostne-

Atelje, 1989, olje na platnu, 130 x 162 cm (zasebna zbirka Igor Lah, Ljubljana)

ga obdobja iz zbirk Igorja Laha, Moderne galerije in beneške galerije Contini. V nekoliko drugačni postavitvi v pritličju palače na Trgu republike so bile oddeljene s panoji ter imele znotraj kakovostnih arhitekturnih volumnov dovolj prostora, da so učinkovale vsaka sama zase. Platna so dihala znotraj dodeljenega prostora. Spremljal jih je katalog z besediloma Brede Ilich Klančnik in Zorana Kržišnika ter z uvodom Igorja Laha.

Popolna arhitekturna anonimnost glavnega piranskega galerijskega prostora in obodna razvrstitev sta omogočili več dvogovorov Mušičevih slik v eni liniji ali na nasprotnih stenah. Jukstapozicija je posrečeno izpostavljala avtoportreta v foteljih, manj Temni avtoportret kot nasprotje stoječemu filozofu. Ostale slike golega človeka so, kljub kakovosti, ostale nekoliko podrejene.

Edino platno, ki je kraljevalo samo zase v niši dvorane, je dvojni portret, imenovan Atelje. Slika je bila v preteklih letih na več razstavah Mušičevih slik po vsej Evropi; bila je celo na naslovnici enega izmed elitnih katalogov. Umetnina sama je opravičila izlet v Piran.

Na levi strani platna je naslikana zleknjena Ida v funkciji sfinge in beneškega leva, desno le še duša odhajajočega telesa slikarja, misel ustvarjalca s komaj zaznavno skicirko v desnici in s poudarjeno naslikano glavo. Gledalca navduši s prefinjeno, minimalizirano racionalno uporabo barv na negrundiranem platnu. Počasi prevzame s pretehtano kompozicijo, prazninami in notranjimi pomeni, ki

jih kakor slučajno skriva napetost podobe, vtisnjena v nevidno membrano med barvami in platnom. Mušič ne išče vzorov v bizantinski tradiciji Marijinega Vnebovzeta iz Sopočanov niti lesketa mozaikov sv. Marka. Njegov intelekt sega dlje, do zenovskih prvin prostora za meditacije in nadgrajene sinteze Tizianove Urbinske Venere ali Davidove Madame Récamier in Manetove Olimpije s secesijskimi ideali njegove mladosti. Osemdesetletni umetnik je ob koncu dvajsetega stoletja ustvaril slikarsko oporoko celega stoletja in svojega opusa ter znova potrdil, da slikarstvo brez zunanjih dodatkov ni mrtvo, da ne rabi kičastih barv, materialov in spakovanja.

Obiskovalci galerije so pričakovali nekaj več od organizatorjev butične razstave. Ob najboljših slikah, kar nam jih je letos ponujala slovenska obala, bi lahko vsaj osnovne slikarjeve biografske podatke in karkoli o njegovem ustvarjanju zbrali na kakršnemkoli panoju v praznem pritličju galerije, dodali bi reprodukcijo portretne fotografije; karkoli, kar bi manj podkovane vpeljalo kot predgovor v razstavo. Nekaj transparentov pred palačo ni dovolj. Vsi sprehajalci po Piranu ne morejo vedeti, kdo in kaj je bil Zoran Mušič, in so se sprehodili mimo nadstropja galerije. Iz pronicljivih zapisov Andreja Medveda v predimenzionirani lokalni reviji bi bilo mogoče in nujno sestaviti skromno zloženko... Mediteranska ležernost ni vedno pozitiven element.

Mag. Gojko Zupan, umetnostni zgodovinar, Ljubljana

Avtoportret, 1996, olje na platnu, 92,5 x 73 cm
(Moderna galerija, Ljubljana)

V fotelju, 1996, olje na platnu, 146 x 114 cm
(Moderna galerija, Ljubljana)

Razstava umetniške instalacije ljubljanskega umetnika Iztoka Šostareca je nastala v počastitev 200-letnice Ilirskih provinc

BELI KONJI IZ PAPIRJA V ATRIJU HOTELA KLUB

Olga Knez

Na zelenici atrija hotela Klub v Lipici so 15. julija 2009 odprli razstavo umetniške instalacije z naslovom Beli konji ljubljanskega likovnega ustvarjalca Iztoka Šostareca. Razstava je nastala v sodelovanju Javnega zavoda Kobilarna Lipica in Francoskega inštituta Charles Nodier iz Ljubljane.

Na odprtju razstave je direktor marketinga Lipica turizem, d.o.o., Klavdij Čehovin poudaril, da je umetnik Iztok Šostarec na prosto postavil v naravni velikosti origamije* devetih konjev; prav toliko, kot jih šteje najstarejši hlev v Lipici. Parkovna postavitvev razstave je po besedah direktorja Francoskega inštituta Charles Nodier Dominiqua Geslina nastala v okviru letošnjih kulturnih dogodkov v počastitev 200. obletnice Ilirskih provinc. Pri pripravi razstave je sodelovala tudi predstavnica za odnose z javnostmi v lipiški kobilarni Andreja Šenk Brcce. Ves dogodek pa je usklajevala koordinatorica projekta Ophelie Gautier, ki ji je umetnik Šostarec na odprtju razstave izročil manjši origami konja. Pripravo in postavitvev so poleg Kobilarne Lipica in Francoskega inštituta Charles Nodier finančno podprli še Urad Vlade R Slovenije za komuniciranje, slovensko Ministrstvo za kulturo in francosko veleposlaništvo v Ljubljani. Razstava je bila na ogled do 15. avgusta 2009.

Projekt Beli konji je nastajal tri mesece in sodi v drugi del trilogije. Kot je povedal avtor razstave, si je bilo v letu 2008 mogoče v galeriji Tir v Novi Gorici ogledati prvi del razstave z naslovom Razdalja in nasmeh. Njen tretji del pa bo v prihodnjem letu. Po mnenju Andreje Šenk Brcce s ponovno postavitvijo devetih umetnikovih belih konjev med prireditvami ob 430. obletnice nastanka Kobilarne Lipica.

Konji Iztoka Šostareca so v naravni velikosti oziroma še nekoliko večji. Narejeni so iz posebnega papirja, ki je bil uporabljen v 2. svetovni vojni za padala, sedaj pa se ga uporablja za izolacijo v gradbeništvu v kombinaciji s kovinsko mrežo kot armaturo.

»Zame je bilo to posebno doživetje, saj sem začutil skulpturo devetih konj tudi znotraj forme. Kar tri dni sem s pomočjo lipiških sodelavcev postavljal razstavo tu, v Lipici, kjer bo na ogled do praznika velikega šmarna. Enega takega konja sem postavil tudi v Franciji v centru Camac v mestu

Marney sur Seine v pokrajini Champagne Ardenne«, je povedal Iztok Šostarec, ki se z umetnostjo ukvarja že od konca šolanja leta 1979. Za sabo ima šolo industrijskega oblikovanja, s tehniko origami pa se ukvarja več kot dvajset let. Sodeloval je na več uspešnih samostojnih in skupinskih razstavah doma in na tujem. Njegovo delo je precej vezano na japonsko umetnost in velikokrat uporablja kot inspiracijo haiku**. Pa tudi, če črpa motive iz evropske umetnosti, doda pridih vzhoda, japonske detajle, saj ima rad japonsko čistost izražanja v umetnosti.

Francoska veleposlanica v Sloveniji gospa Chantal de Bourmont je k temu dogodku povedala:

“S kipom konja, z jezdecem ali brez, lahko prikažemo njegovo dušo, ko je ujet v svoji negibnosti, ko je v zaletu ali ko se vzpenja na zadnje noge. Tako vedno izrazi moč svobodnega bitja.

Prav to je želel izraziti slovenski umetnik Iztok Šostarec po vrnitvi iz Centra sodobne umetnosti v pokrajini Champagne-Ardenne z belimi konji v origami tehniki: kakor nežne odseve naše domišljije.

Kobilarna Lipica te francosko-slovenske storitve ni sprejela po naključju. V času praznovanja 200-letnice ustanovitve Ilirskih provinc je ta očarljiva in zelena pokrajina pravi kraj, kjer se prepletajo preteklost, sedanost in prihodnost. Tu se sanjarjenje in resničnost srečujeta ob mogočni podobi Napoleona, ki jezdi belega lipicanca. Naše potomstvo si ga je zapomnilo pod imenom Intendant”.

* origami - japonska umetnost zgbanja papirja [jap. oru - zložiti, zgbati, prepogniti + gami iz kami - papir]; Veliki slovar tujk, Cankarjeva založba, 2002, 1. izdaja, 1. natis, str. 824, Ljubljana

** haiku - japonska pesniška oblika iz treh verzov; po pet, sedem in pet zlogov [jap. hai-kai, haikai šala + ku kitica]; Veliki slovar tujk, Cankarjeva založba, 2002, 1. izdaja, 1. natis, str. 420, Ljubljana

Slika zgoraj: Z leve proti desni: Direktor Francoskega inštituta Charles Nodier v Ljubljani Dominique Geslin, koordinatorka postavitve razstave Ophelie Gautier, avtor razstave umetnik Iztok Šostarec, direktor marketinga Lipica turizem, d.o.o., Klavdij Čehovin in odgovorna za odnose z javnostmi v JZ Kobilarna Lipica Andreja Šenk Berce. - Fotografija: Jadran Čeh.

Vizualni umetnik Iztok Šostarec iz Ljubljane je v atriju hotela Klub postavil instalacijo

BELI KONJI V LIPICI DANES IN V ČASU ILIRSKIH PROVINC

Andreja Šenk Brce

Kobilarna Lipica se je v sodelovanju s Francoskim inštitutom Charles Nodier iz Ljubljane z odprtjem umetniške razstave "Beli konji / Chevaux blanc" pridružila programski izvedbi kulturnih dogodkov ob 200-letnici Ilirskih provinc. Razstava konjev v naravni velikosti je postavljena v naravno okolje parka v atriju hotela Klub v Lipici. Postavitve razstave so podprli Urad Vlade za komuniciranje, Ministrstvo za kulturo in francosko veleposlaništvo v Sloveniji. Razstava Beli konji bo na ogled do 15. avgusta 2009.

Umetniška instalacija s preprostim naslovom Beli konji avtorja Iztoka Šostarca iz Ljubljane je postavljena v naravno okolje parkovnega dela atrija hotela Klub v Lipici. Obiskovalci in gledalci razstave se med velikimi skulpturami konj prosto sprehajajo. Postavitev v naravi daje obiskovalcu občutek, da se nahaja med skoraj resničnimi in hkrati pravljničnimi živalmi. Vse skulpture - pravljničnega števila sedmih konj, samoroga in pegaza - so izdelane v kombinaciji tehnike origami in papirjevine.

Avtorjeva ideja, zasnova in postavitev pričujoče razstave, je simbolizirati že iz pradavnine izhajajoč odnos med človekom in konjem, njuno povezanost, vzajemno privrženost v boju za preživetje kot tudi prisotnost skrivnosti te živali v mitologiji. Avtor Iztok Šostarec pravi, da "...Beli konji izražajo simbol svetlobe in slave ter da že od vedno burijo tudi ljudsko domišljijo. Beli konj vedno asocira na svet v gibanju, ki določuje življenje in upanje, medtem ko je črni konj simbol moči, svetlobe in silovitosti. Rad bi prikazal to, kar je v vsakem človeku, ko pomisli na belega konja: sanje, nedolžnost, čarobnost."

Kobilarna Lipica je domovina belih lipicancev, ki v beli svet pokujajo temno tjava ali celo črni. Prav tako se je kobilarna Lipica s svojimi konji zapisala tudi v zgodovino Ilirskih provinc, vladavino Napoleona in njegovih treh lipicancev. Kobilarna v Lipici je bila v začetku 19. stoletja del ozemlja Ilirskih provinc. Po določitih schönbrunske mirovne pogodbe iz leta 1809 je ozemlje Koroške in Trsta pripadlo Francozom. To je bil čas, ko je kobilarna od svoje ustanovitve leta 1580 morala iz matične kobilarne že tretjič bežati pred tujci. Čreda 289 lipicanskih konj se je iz kobilarne Lipica s transportom selila v Pecska na Madžarsko. Tako so Francozi leta 1809 dobili lipiško kobilarno skoraj prazno. Z nekaterimi preostalimi živalmi v kobilarni in s tistimi, ki so jih našli pri posestnikih v okolici Lipice, so jo poskušali obnoviti. Po Napoleonovem ukazu so iz Egipta pripeljali tudi arabskega žrebca Vezirja, ki je v lipiški kobilarni ostal plemenjak tudi po poznejši vrnitvi lipiške črede z Madžarske. V tem času je

Avtor razstave vizualni umetnik Iztok Šostarec iz Ljubljane s svojim belim papirnatim konjem. - Fotografija: J. Čeh

Napoleon Bonaparte kobilarno Lipica poklonil guvernerju Ilirije maršalu Marmontu. Ko pa je bil ta leta 1811 prestavljen v špansko armado, je posestvo Lipice ter pripadajoča posestva Škulje, Bile in Poček ter Ulačno dal v zakupniški najem. Ker pa so takratni zakupniki imeli le namen, da izkoristijo naravne danosti posestva, so barbarško posekali gozdove. (vir: Lipica, Milan Dolenc, 1980).

V spomin na francosko ozemeljsko vladavino so v Lipici poimenovali eno izmed lipiških cest Marmontov drevored.

Kaj je zapisal umetnik Iztok Šostarec v zasnovi svojega projekta!

Umetnik Ivan Šostarec je za svoj Projekt instalacije belih konj na prostem ali v pokitem atriju zasnoval z devetimi lahkimi skulpturami - s sedmimi modeli konjev, podobnimi resničnim živalim, ter s po enim modelom pegaza in samoroga. Namen instalacije je gledalcem med sprehajanjem okrog skulptur ali med njimi ustvariti vtis, kot da se hkrati nahajajo med skoraj resničnimi in neresničnimi, pravljičnimi živalmi..

V tehniškem smislu si je skulpture zamislil iz posebnega papirja, ki so ga med drugo svetovno vojno uporabljali za padala, postavljene na fleksibilnem in prožnem ogrodju iz finega železa, podobnem mreži za izdelavo kalupov za skulpture. Za tehniko je izbral kombinacijo origamija in papirjevine - »papier maché«, ki lahko kljubuje slabemu vremenu. Vsi modeli konjev so predvideni v naravni velikosti, visoki 1,5 do 1,7 metra in široki 50 cm, zelo lahki in težki do največ 3 kg ter zložljivi za lažji transport. Patina na skulpturah bo pridala občutek dlake, privlačila naj bi svetlobo in povzročila dinamičen efekt dihanja. Konji bodo postavljeni na različne načine; eden ali dva dvignjena na zadnjih nogah s pomočjo lahkih kovinskih palic. Predviden je tudi sistem zakovičenja na tleh, ki bo preprečeval, da bi se skulpture prevrnile v primeru močnega vetra.

Konj že od nekdaj predstavlja žival, ki je človeku zelo blizu in ki v njem hkrati vzbuja občutek domačnosti in skrivnostne nenavadnosti. Ta odnos med konjem in človekom izvira že iz pradavnine. Dobro ga lahko vidimo v poslikavah iz jame Lascaux. Na začetku je bil konj samo vir preživetja. Za prazgodovinskega človeka, ki ga je očarala konjeva divja narava, je kmalu postal magično bitje; ta žival se je pozneje izkazala kot cenjena delovna sila za obdelavo zemlje in dragocena pomoč v boju za preživetje. Toda ta dvojni občutek bližine in oddaljenosti, celo skrivnostnosti, »domačnosti zaradi udomačenosti« (verjetno nikoli popolne)

je bil vedno prisoten: neka vzajemna privrženost se je oblikovala med živaljo in človekom, njegovim jahačem, gospodarjem, ki pa je bil vendarle tako odvisen od svoje živali.

Avtorjev cilj je izraziti očaranost in bližino, ki združujeta konja in človeka. In zakaj prav beli konji? V odgovor utemeljuje:

«... V obeh državah imamo radi bele konje. V Franciji obstajata dve vrsti belih konj: bulonjski konj (boulonnais), zelo pameten in prijazen konj (na žalost mu grozi izumrtje) in konj pasme Camargue, drzen in pogumen, simbol svobode in moči... Slovenski lipicanci (ki so nekoč pripadali dunajskemu dvoru) postanejo beli šele, ko odrastejo. Ker so pametni, prefinjeni in elegantni, se jih pogosto povezuje s podobami ugledne aristokracije stare osrednje in vzhodne Evrope... Želim izkazati spoštovanje konjem obeh držav in njihovim upodobitvam.

Moji simboli? Bela barva je simbol svetlobe in slave. Ljudska domišljija pogosto povezuje belo žival z domišljjskim svetom. Beli konj vedno asocira na svet v gibanju, ki določuje življenje in upanje, medtem ko je črni konj simbol moči in silovitosti.

Čustvena dimenzija, ki jo izražajo upodobitve konjev, se združuje z nabojem intimne sile in seksualne moči. Razpet med divjo živalsko silo in kozmično dimenzijo predstavlja konj človeku, ki se v sanjah sprehaja od človeškega k nadčloveškemu, privilegirano simbolično žival. Beli konj, kraljevsko znamenje (v fizičnem in moralnem smislu) je tudi sanjska podoba čistosti, svetosti.

Z izborom sedmih belih konj, ki so podobni resničnim, želim tudi s pomočjo pravljičnega števila in preprostosti ter prepričljivosti oblik upodobiti to, kar se skriva v vsakem običajnem človeku, ko pomisli na belega konja. Pegaz in samorog, močna simbola idiličnega raja, predstavljata svet sanj in čarobnosti.”

Vlasto Kopač (1913-2006)

ARHITEKT IN KONSERVATOR - VZOR MNOGIM GENERACIJAM II.del

Marijan Slabe

Da bi bralcem, ki l. dela obširnega prikaza življenja in ustvarjalnega opusa arhitekta dr. Vlasta Kopača, objavljenega v 93.-94. številki revije Kras, niso prebrali, olajšali razumevanje II. dela prispevka prof. dr. Marijana Slabeta, napisanega za objavo leta 2005, v nadaljevanju ponavljamo najprej njegove uvodne misli...

Uredništvo

“Velika planina je visokogorska kraška planota v vzhodnem delu Kamniško-Savinjskih Alp. Razmeroma uravnan svet, ki se razteza na nadmorski višini med 1300 in 1600 metri, z vseh strani, razen s severa, obdajajo rečne doline z zelo strmimi pobočji. Planoto gradijo srednje in zgornje triasne karbonatne kamnine, ki so bile po močnem narivanju v spodnjem pliocenu podvržene zakrasedanju, v času poledenitve pa tudi glacialnim procesom. Današnja podoba Velike planine so kopasti vrhovi in zaprte globeli - vrtače skledaste ali lijakaste oblike, udornice - ter suhe doline. Na površju tradicionalnih visokogorskih pašnikov najdemo tudi kotličke, škraplje in žlebiče. V podzemlju Velike planine pa je bilo do sedaj raziskanih in registriranih 16 jam in brezen, od katerih jih šest vsebuje led, ki so ga včasih izkoriščali pastirji. Najdaljša in najgloblja jama je Jama v Kofcah, dolga 1090 metrov in globoka 103 metre”.

Tako doktorica Nataša Ravbar na kratko opiše mnogim ljudem turistično precej znano Veliko planino, ki spada med kraška območja na Slovenskem. Sam pa sem se odločil, da njenemu strokovnemu orisu dodam še podobo pred skoraj tremi leti preminulega ljubitelja omenjenega pogorja in sooblikovalca tamkajšnje kulturne krajine, slovenskega arhitekta Vlasta Kopača, ki mu zasluge za njen razvoj priznavajo domači in tuji raziskovalci ter vsi poznavalci življenja v kraškem visokogorju.

Revija Kras je pri nas gotovo zelo primerna, da z njo bralci spoznajo omenjenega varuha kulturnih vrednot, ki je soustvarjal sedanjo podobo Velike planine in skrbel, da je ne bi ogrožal tolikokrat uničujoč in prepogosto nerazumevanja poln sodobni čas.

Marsikdo danes ne ve, da je arhitekt Vlasto Kopač izpeljal tudi zamisel o spomeniku okupirani Ljubljani (Ob žici okupirane Ljubljane oziroma Pot spominov in tovarštva, danes na kratko poimenovana Pot). Njegovo delo pri tem projektu, ki ga je oživila in podprla širša Slovenija, je poleg izbire lokacij na terenu in zakoličenja celotne trase vsebovalo še zasnovo in načrt za postavitev 102 spominskih stebrov z napisi in šestih figurativnih obeliskov iz istrskega kamna ob glavnih prometnih vpadnicah v mesto (kiparji B. Pengov, M. Keršič, S. Keržič, S. Krajnc in I. Štrekelj) ter ponekod parkovno urejenih območij in nadzor nad kamnoseškimi deli v delavnici Minerala.

Ne bi bilo umestno, da ne bi tudi za zgodovino postavljanja spomenikov in obeležij omenil pomembnih spomenikov, spominskih plošč in nagrobnikov, ki so zrastle iz Kopačevih zamisli in načrtov, bodisi v okviru zavodovih nalog bodisi po posebnih naročilih. Za tiste, ki želijo predstaviti zgodovinske kraje, grobišča in posamezne lokacije na terenu, je tak seznam, ki navaja avtorja, nadvse zanimiv, saj teh podatkov običajno iskanci virov ne dobijo. Na drugi strani pa še dopolnjuje avtorjevo široko, raznoliko in obširno dejavnost, saj tako marljivih ustvarjalcev ne najdemo pogosto - so, lahko rečemo, da so kar bolj redki.

Seveda pričujoči seznam še zdaleč ni popoln, saj mi je sam zaupal, da je zasnoval več kot 120 spominskih obeležij:

Blagovica (obelisk padlim v NOB), *Bohinj* (postavitev spomenika štirim srčnim možem – prvopristopnikom na Triglav v Ribčevem lazu, ki ga je izdelal kipar Stojan Batič, in ureditveni načrt okolice spomenika s sprehajalnimi potmi, klopmi in grmovnicami ter ureditev novega parkirišča za hotelom Jezero), *Cvetež nad Vačami* (spomenik Lojzetu Hohkrautu), *Jevnica* (spomenik NOB), *Kamnik* (spomenik prvima v NOB padlima Kamničanoma na Perovem), *Kamniška Bistrica* (spomenik v NOB padlim planincem), *Kočevski Rog* (več spomenikov), *Kresnice* (spomenik padlim v NOB), *Krvavec* (spomenika NOB na planini Jezerca in na Davovcu), *Ljubljana* (spomenik v NOB padlim papirničarjem v Vevčah in spomenik NOB na Vrhovcih), *Pasja Ravan* (spomenik NOB), *Ribnica* (spomenik NOB na grajskem dvorišču), *Rob* (spomenik NOB na Koclju z reliefom S. Batiča), *Sava* (spomenik NOB), *Stranje pri Kamniku* (spominski steber padlim v Korošici), *Tisje* (spomenik NOB), *Trenta* (spomenik v NOB padlim Trentar-

Pastirsko naselje Veliki stan na Veliki planini pred II. svetovno vojno - Fotografija: V. Kopač

jem), *Velika Štanga* (spomenik NOB), *Velike Lašče* (spomenik NOB); *Begunje na Gorenjskem* (spominska plošča na vhodu v grajski kompleks), *Ljubljana* (spominske plošče ilegalnim partizanskim tiskarnam Podmornica, Truga in Tunnel), *Stahovica* (spominska plošča padlim v NOB na Vegradu); *Gameljne* (nagrobnik komandantu Stanetu Koscu na pokopališču), *Homec* (nagrobnik gorskemu reševalcu Mihi Habjanu), *Ljubljana - Žale* (nagrobniki vodji CT KPS Cirilu Lukmanu, predsedniku IS SRS Stanetu Kavčiču, inž. Pavletu Žavcarju, Anki Zupetovi, dr. Marijanu Dermastiji, generalu Tončku Marinčku, družini Šerbak Kopač, Vladu Vodopivcu, Ivu Janžekoviču, Frediju Šerbcu in nagrobna plošča predsedniku PZS dr. Mihi Potočniku), *Planina pod Golico* (nagrobnik alpinistu Joži Čopu).

Kopačeva fotografija iz leta 1976 na Veliki planini. V ozadju se vidi kočje počitniškega naselja na Jamah Fotografija M. Kopač.

V vsesplošni nekontrolirani pozidavi prostora (predvsem osrednje Slovenije), ki je z obliko in načinom gradnje spreminjala slovensko kulturno krajino in jo v vseh mogočih pogledih degradirala, je kmalu uvidel veliko pomanjkljivosti. Nova populacija, ki jo je izkristaliziral industrijski razcvet, je zanikala vsakršno starobitnost in se na podlagi politično ideoloških usmeritev vedno bolj odmikala od ohranjanja kvalitet, ki jih je skozi stoletja izčistila gradbena tradicija. Zlasti je bilo to opaziti v novih materialih in pristopih ter nezadostni šolski izobrazbi izvajalcev gradbenih del, kar je uničevalo staroselsko stavbarstvo in dediščino.

V povezavi z izrabo prostora je izdelal osnovni urbanistični načrt za ureditev Logarske doline z vsemi pripadajočimi elementi, ki naj bi jih vseboval tak elaborat. Med podobnimi dokumenti, ki so še danes vzor za ravnanje s krajino, naj omenim še urbanistični in zazidalni načrt za novo turistično naselje na Zaplani in Ulovki z načrti počitniških objektov ter zazidalni načrt in strokovne podlage za zavarovanje Bloškega jezera z okolico. Prav tako je sodeloval pri spomeniškem in naravovarstvenem projektu za zavarovanje doline Krke, na podlagi katerega še danes lahko opazujemo in uživamo tista znamenja identitete kulturne krajine ob reki, ki je vredna obiska, pa čeprav že v močno preobraženi podobi. Večkrat se je z izdelavo potrebne dokumentacije spustil tudi v obnovo Baze 20 na Rogu. In še bi lahko naštevali.

Prav gotovo pa je Kopač dosegel največji uspeh s projektom oživitve Velike planine. Prve zamisli o njem je predstavil v Planinskem vestniku leta 1959 in 1965 ter v strokovnem članku v Varstvu spomenikov (1958/9). Njegovo delo na Planini je obsegalo: urbanistični program veliko-planinskega območja in varstveni režim, zazidalne načrte počitniških zaselkov na turističnem območju planine, načrte za spodnjo postajo žičnice in bife, arhitekturni načrt zgornje postaje žičnice na Šimnovcu, načrt in nadzor nad gradnjo gostišča na Šimnovcu, načrt zgornje postaje sedežnice na Zelenem robu in postaje vlečnice v Tihi dolini, načrte sedmih tipov planinskih počitniških koč z naslonitvijo na avtohtono pastirsko arhitekturo Velike planine, zakoličenje in nadzor nad gradnjo 140 počitniških koč v sedmih počitniških zaselkih (Za gradiščem, Na Jamah, Pod Purmanom, Nad Kuklarji,

Na Šimnovcu, Na Zelenem robu ter Za Plečem), spomeniško zavarovanje pastirskega dela Velike planine in zavarovanje zadnje ognjišnice ovalnega tlorisa v naših Alpah, Preskarjeve pastirske bajte, na Velikem stanu z nadomestno gradnjo.

Da bi vsaj delno zadostil svojemu hrepenjenju in notranjim vzgibom po ohranitvi narodove identitete, je z izjemno tankočutnim pristopom na vse pretege poskušal ohranjati posamezne celote, ne kot odmrle poselitvene člene življenja, marveč kot živo, novemu svetu prilagojeno poselitveno strukturo, in z novimi pastirskimi objekti **bodočim rodovom** očuvati **podobo nekdanjega in sedanjega časa na Planini**. Tako se mu je prav na tej visokogorski planoti posrečilo ohraniti njeno prvinskost, ki na poseben način izraža svojo podobo in namembnost, kar je še posebej važno. Tu je zaznavna predvsem tista Kopačeva sila, ki ga je gnala vse življenje, da bi ohranjal identiteto slovenske gorske pokrajine ter postal obenem tudi vzor arhitektom oziroma spreminjevalcem, zato da bi tudi sodobno oblikovanje prostora in arhitekture v njem zmoglo razkrivati organsko rast, ki jo nadgrajuje čas z nenehno novimi zahtevami.

Kako je pravzaprav prišlo do programa in projekta za zavarovanje in prezentacijo Velike planine? Leta 1958 je že omenjeni predsednik OLO Ljubljana dr. Marijan Dermastia, ki je bil še kot študent 'bajtar' na Mali planini, med svojimi načrti predvidel tudi zgraditev žičnice na Veliko planino in je k zamisli kot poznavalca pritegnil arhitekta Vlasta Kopača, saj boljšega strokovnjaka za omenjeni projekt in njegovo izvedbo tudi ni bilo. Že od samega začetka je veljalo strogo načelo, da se na Veliki planini ne bo gradilo letovišča s številnimi hoteli za razna podjetja, ki so želela ustreči svojim delavcem (na primer Smodnišnica, Titan in Stol), marveč skupine manjših stavb - koč individualnega značaja. **Tej odločitvi je botrovala Kopačeva ugotovitev**, »da so dotedanje izkušnje 'bajtarjev', to je najemnikov pastirskih koč na planini samo čez zimo, pokazale, **da se mestni civilizirani ljudje med začasnim bivanjem na planini počutijo mnogo bolje v manjši, leseni, po človeških merah zgrajeni in umirjeni koči kakor pa v planinskem hotelu s sobami ob dolgem hodniku.**«

Kopač je takoj pričel za Planino snovati ureditveni, zazidalni in varovalni načrt. Poglobil se je v arhitekturo posamičnih tamkajšnjih stavb in izdelal načrte za sedem tipov planinskih počitniških koč. Pri načrtu je izhajal iz avtohtonega ovalnega pastirskega stanu in njegovih skozi razvoj preoblikovanih primerov. Ker je vedel, da takšne arhitekture, kakršna je tja do leta 1930 obstajala na Veliki, Mali in Gojski planini, pri nas ni najti niti v preostalem večjem delu Alp niti drugod, je prav to dejstvo vzel za izhodišče načrtovane zamisli. Strogo je sledil starim oblikovnim zasnovam, tesarskim in drugim tehnikam pri postavitvi objektov, uporabnim predmetom v njih itn. Skratka, zasledoval je izročilo in ga poskušal na poseben način v celoti ohraniti tudi v prihodnje.

Občina Kamnik je bila do šestdesetih let prejšnjega stoletja priključena Zavodu za spomeniško varstvo Ljubljana, nato pa Zavodu v Kranju. Ljubljanski zavod je v skrbi za zaščito večjega dela jugovzhodnega dela Velike planine s tremi pastirskimi naselji (Velika, Mala in Gojska planina) izde-

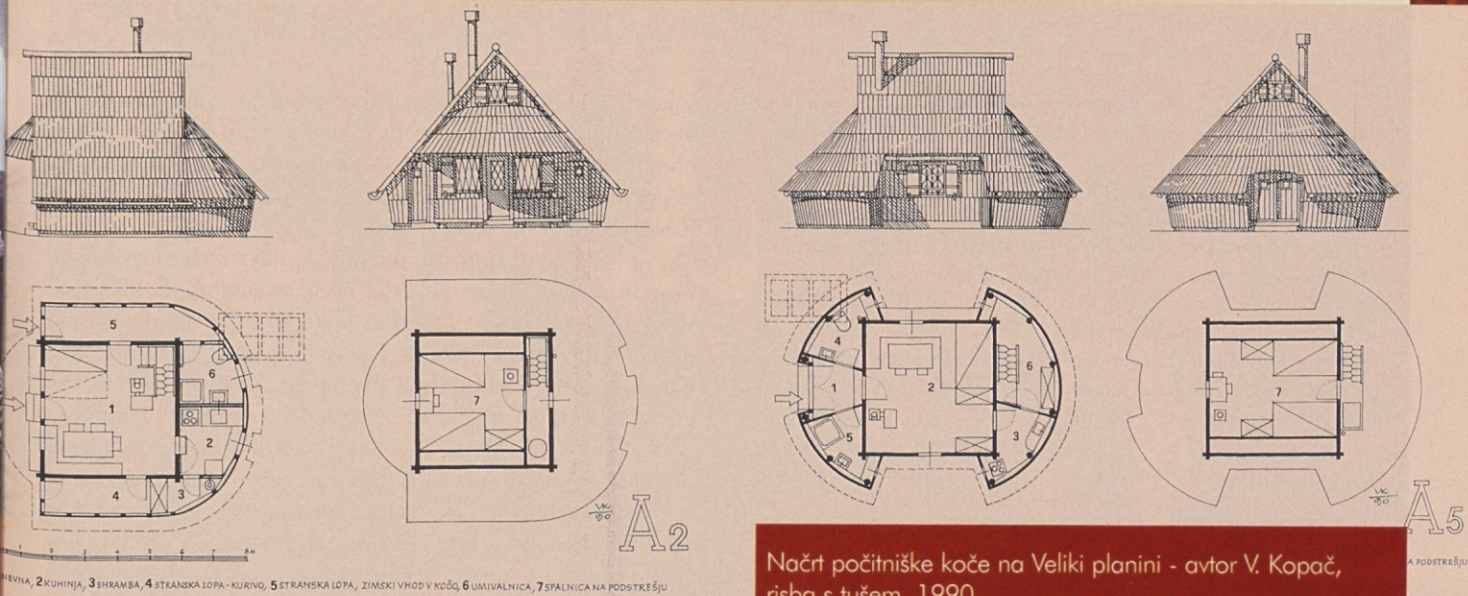
Pastirsko naselje Veliki stan na Veliki planini pred II. svetovno vojno - Fotografija: V. Kopač

lal strokovne smernice za urbanistični program, v njih pa postal predlog za Kamniški narodni park, s katerim naj bi bila tam prepovedana vsakršna gradnja. Žal ta načrt odločujoči v Kamniku niso podprli in ni bil deležen pravne pomoči. Kljub temu je Kopač še naprej na vse načine poskušal preprečevati gradnje na tem delu planine ter pašnike in pastirska selišča čim dlje varovati pred degradacijo.

Potem ko je prvi smučar iz Kamnika po letu 1930 najel bajto na Planini za ves zimski čas, so začeli 'bajtarji' pa tudi kmetje zaradi nekaterih ugodnosti in izboljšav, kakor so menili, koč preurejati. Tako so se lotili predelave prastarih ovalnih ognjiščnic z mislijo, da bo tako življenje gostov pozimi udobnejše. Odprli so stransko ali prednjo ovalno lopo in vstavili v pastirjevo brunarico okno, kar do tedaj tod ni bilo znano. Toda to jim še ni bilo dovolj. Znotraj so vgradili tudi strop, ki ga prej v teh kočah ni bilo in je botroval podrtju odkritega ognjišča in postavitvi štedilnika v izbi z ustreznim, navadno pločevinastim dimnikom. Seveda so se lotili tudi tal, ki so bila predtem zemljena, in napravili lesen pod. S takšnimi predelavami je vse bolj izginjala klasična pastirska arhitektura, zgradba sama in njena namembnost pa sta rabili predvsem za bivališče rekreativnih smučarjev. Kar naenkrat se je prikazal novemu času in namenu prilagojen tip stavbe.

Pozimi 1944/5 so okupatorji in domobranci požgali kar 120 pastirskih domov na velikoplaninski planoti, kamor so zavezniki z letali odmetavali različen material za partizane, ki so se tam zadrževali leta 1942 in 1943. Kmetje so začeli zgorele objekte obnavljati že maja 1945. Postavljali so jih na pogoriščih, torej na istem mestu, kjer so stale prvotne stavbe, »na staro kamne in staro zidajne«. Kakor vedno pa se nekateri niso držali pravil ter izbrali za nove kočice drug kraj ter jih postavili s štirioglato in ne več z ovalno lopo. Razmerje med ovalnimi in štirioglatimi bajtami je bilo kar 1:4.

Po Kopačevem mnenju je spomeniška služba, čeprav šibka, veliko pripomogla k ohranitvi prvotnega videza Velike planine, vendar se je družba premalo držala njenih načel ter usmeritev in pogosto zanje tudi ni imela nobenega poslušanja. **Poudarjal je, da za to ne moremo kri-**

Načrt počitniške koče na Veliki planini - avtor V. Kopač, risba s tušem, 1990

viti kmetov lastnikov, saj se ti sploh niso zavedali, kako dragoceno dediščino imajo. Sam je izjavil: »Tu sem se pri projektiranju počitniških koč naslonil na prastaro arhitekturo značilnih velikoplaninskih pastirskih bajt... Leta 1936 sem tam gori kot študent prvič prebil poletne počitnice med pastirji in gorjanskimi kmeti in od takrat so mi njena arhaična lepota, nenavadna gorska krajina in njeni ljudje prirasli k srcu. Zato sem tudi v novih počitniških zaselkih skušal ohraniti njeno posebno lepoto in arhitekturno dragocenost, ovalno pastirsko bajto s skodlasto šotorasto streho, ki se, srebrnosiva, harmonično sklada z zeleno rušo in bleščečo sivino okoliškega skalovja.«

Od klasičnih starih koč se je ohranila ena sama, in sicer Preskarjeva bajta na Velikem stanu, ki je bila zgrajena in opremljena takoj po vojni. Lastnik bajte je bil Andrej Močnik, po domače Preskarjev Andrej. Njegovemu sinu Lojzetu pa sta ljubljanski in kranjski zavod za spomeniško varstvo iz lastnih sredstev postavila novo, ovalno bajto. Tako je bila v celoti ohranjena stara stavba in ognjiščnica nedotaknjena. Bajta je torej edini primer na Planini in v Alpah, ki ima ovalno oblikovano lopo brez okna, odprto ognjišče in je seveda tudi brez stropa in opreme - mize, stolov in lesenega poda ter brez stranišča. Objekt je predlagan za kulturni spomenik državnega pomena. Poleg Preskarjeve stoji danes na Veliki planini še šest predelanih bajt ovalnega tipa z oknom, medtem ko na Mali in Gojški planini ni ohranjene nobene ovalne koče več.

Povsem jasno je, da od Vlasta Kopača, človeka s tako estetsko prefinjeno in čutečo notranjostjo, ni bilo moč pričakovati drugega, kakor da je toliko časa, naporov, skrbi, volje in želje v življenju posvetil prav temu kulturnemu območju. Kot avtor projekta in varstvenik ter borec za ohranitev čim bolj prvobitne podobe Velike planine je še vse do smrti po svoje bdel nad to naravno in kulturno dediščino. Žal pa ta pod pritiskom civilizacije kljub vsemu spreminja podobo, ki je v celoti še ne moremo dojeti.

V zvezi s konservatorstvom naj še pripomnim, da se je Vlasto. Kopač že od mladih let ukvarjal z raziskovanjem

rokodelskega izročila v ljudskem stavbarstvu, o čemer je pogosto pisal, tako da so nam ostala marsikatera danes pozabljena izročila takratnega življa, od gorjancev, hribovcev, drvarjev, pastirjev do lovcev izpod Grintavcev. Nadvse zanimiv dokument so tudi njegove risbe različnih planšarskih in pastirskih potrebščin za vsakdanjo rabo itn.

Kot pisatelj je v Planinskem vestniku pogosto objavljaj različne bodisi dokumentarne bodisi izvirne, literarno obarvane prispevke, med njimi *Pomenke na poseki*, *Obledede podobe iz Grintovcev*, članke o etnografskem drobižu in krajevnih imenih, zapiske o treh v vojni preminulih plezalskih tovariših, o ljudeh iz Bistrice in okolice. V prvih letih po vojni pa sledimo člankom, pomembnim za nadaljnji razvoj planinstva, kot so *Planinstvo v fizikulturi*, *Naša alpinistika* idr. V njih je že od začetka prepoznavna tista rdeča nit, ki se vleče skozi vse njegovo delo - zmožnost dojemanja pokrajine, človeka, njegovih vrednot, smisla, humanosti in pozitiven odnos do kulturne in naravne dediščine sploh.

Zbral je tudi ledinska imena za južno stran Grintovcev in v nenehnem stiku z domačini sledil vsemu prvobitnemu v gorski folklori. Oživil je že zamirajoče gorjuško čedarstvo in na Veliki planini odkril do tedaj neznane pastirske rezbarije.

Že pred vojno se je odlikoval tudi kot grafik in ilustrator. Takrat je narisal panoramo z Grintovca, ki jo je izdala Akademsko skupina. Kot piše njegov življenjepisec, »je spadal med najvidnejše predvojne plezalce in planinske kulturne tvorce kot literat, ilustrator, grafik in še kaj. V vseh teh medijih je bil izviren in temeljit, bleščeč v finih potezah, sočen in duhovit.« Risal je tudi za Grudo (glasilo Društva kmečkih fantov in deklet), delal grafične opreme legalnih in ilegalnih partijskih publikacij, stiskal prvi dve številki ilegalnega *Slovenskega študenta*, prispeval linoreze k Čufarjevi *Zlati verigi* ter k levičarski reviji *Mladina*. Izpod njegove roke sta izšli dve zgodovinsko nadvse zanimivi propagandni grafiki z gesloma »Slovinci, združimo in branimo se!« ter proti Hitlerjevemu režimu »V tem znamenju boš zaslužjen!« Ilustriral je tudi *Pesmi za malčke* Lojzeta Beltrama.

Že leta 1941 je, kakor sem že omenil, postal osrednja osebnost v ilegalni centralni tehniki KPS, kjer je izstopal z zavzetostjo v grafičnem in dokumentarnem delu. **Bil je glavni ilustrator in opremljevalec ilegalnega partizanskega tiska.** Opremljal je naslovne strani *Dela, Slovenskega poročevalca, Mladine, Naroda v ječi, Naše žene, Delavske enotnosti in Slovenskega zbornika 1942*. Posebno vrednost imajo ilustracije 26 revolucionarnih pesmi (1943), sodeloval pa je še pri grafični izdaji publikacije *V Kristusovem imenu!* Temu opusu je dodal še vrsto brošur. Risanja ni opustil niti v taborišču Dachau, kjer je upodobil portrete zapornikov in trenutne skice iz življenja taboriščnikov na 60 risbah, ki jih hrani Muzej novejšje zgodovine v Ljubljani.

Po letu 1945 je izdelal prvi povojni karti Julijskih Alp in Kamniških Alp s Karavankami. Opremil ali ilustriral pa je med drugim še naslednje knjige: *Od Kotelj do Belih Vod* (Prežihov Voranc), *V Triglavu in v njegovi sosesčini* (Evgen Lovšin), *Umetnostni problemi sovjetske arhitekture* (A. G. Mordvinov), *Čudežna pomlad* (Radko Polič), *Neža gre v smrt* (Renata Viganó), *Nürnberski proces* (J. J. Heydecker), *Svet med vrhovi - Julijske Alpe* (Jaka Čop), *Mučeniška pot k svobodi*, *Jesen 1942*, *V okopih Španije* (Veljko Kovačević), *Litijski zbornik NOB*, *Rdeči revirji*, *Fotografski dokumenti o boju KPS*, *Hrastovlje* (Marijan Zadnikar), *Velika planina* (Tone Cevc), *Zvezde so strnjene kaplje krvi* (Igor Torkar), štiri slikanice v zbirki otroških pesmi Frana Levstika, dve pravljici Tončke Stanonik, *Pesmi od tam, kjer se je smrt utrudila do smrti*, *Dachauske pesmi* (Bojan Ajdič) in *Lončena posoda pastirjev* (Tone Cevc).

Vlasto Kopač je bil zares močno angažiran konservatorski borec za ohranjanje prvobitnosti in tistih materialno izraženih hotenj in znanj, ki uvrščajo slovensko krajino na visok kulturni nivo. Nič manj zagnano in strokovno pa se je loteval tudi obnove naselij in posameznih objektov, kar je zahtevalo nadvse tankočuten pristop in obravnavo. To pa v povojnem obdobju ni bilo tako preprosto, saj so čas in potrebe zahtevali oziroma imeli pred očmi samo en opravičljiv cilj - čim hitrejši rezultat, ki bo praktično uporabljiv za življenje v tako prizadeti domovini. Seveda so bile pri tem vedno znova nemalokrat zavestno zanemarjene ali celo zavržene tiste prvine, ki odkrivajo pravo identiteto naše kulturne pokrajine. V vseh teh njegovih zgodnjih aktivnih pristopih so že zaznavni koraki v ožji krog spomeniškega varstva.

Nešteto je spomenikov in dediščine, predvsem etnološke narave, in nasploh področij kulturne krajine, ki jih prav zaradi Vlasta Kopača danes še lahko opazujemo in spoznavamo, sicer se jih bi spominjala le zgodovina. Na vprašanje, ki sem mu ga ob njegovi 90-letnici zastavil o neustvarjenih željah in hotenjih, je odgovoril: »Želel bi, da bi se naš sedanji odnos do naše kulturne dediščine spremenil, da bi se naši ljudje zavedli svojih korenin in bi se čutili povezani s tistim, kar so ustvarili naši predniki.« Seveda se takšnim željam v ljudski govorici reče 'pobožne želje'. Kaj pa bo prinesel čas, ne vemo.

Arhitekt prof. J. Kregar je v obrazložitvi predloga za Prešernovo nagrado Vlastu Kopaču med drugim poudaril, da Kopačeva dela nimajo avantgardnega revolucionarnega in ekstravagantnega značaja, so pa logična posledica šole prof. Plečnika, ne nazadnje tudi njegovega pojmovanja arhitektove moralne odgovornosti. »Vse vplive je znal Kopač s svojo inventivnostjo pravilno preценiti in pre-

sejati in jim vliti osebni značaj... Kopač je zvest izročilu, ki pa ga pojmuje dinamično in razvojno smiselno, pri čemer ohranja mere človeka, da, našega človeka.« Sam menim, da je prav v teh besedah v celoti zajeta podoba arhitekta Vlasta Kopača.

Priznati moram, da se v poplavi vseh mogočih izmov in azmov, ko se pojavlja ne le avantgardna, klasična, marveč narodu in zemlji tudi povsem tuja, nerazumljiva, navadno odvečna kultura, ki kaj hitro izgine iz naše zaznave, Kopačeva etika vedno bolj uveljavlja, medtem ko se nekateri še vedno zaskrbljeno sprašujemo, le kako bo v prihodnosti. Kakor se človek na eni strani vse bolj zateka k zdravi prehrani in športu, na drugi strani pa tudi v mistiko; tako se vse bolj izgublja srčika - smisel alternativnih nastopanj, ker jih ljudje pogosto bodisi zanemarjajo bodisi odklanjajo. Iščejo izvirna gradiva, hočejo iz mest, bežijo v stare čase. **Življenje ima svoje zakone in jih človeku narekuje v soglasju z naravo,** v kateri živi. Če se ta skladnost podre, z njim nastopijo tudi odkloni. Dobro pa je, da jih človek zazna vsaj toliko, da so mu v opozorilo. Zanimivo je mnenje Hannah Arendt, ki v prav pesimistični izpovedi napoveduje »začetek nove dobe, ki se bo končala v najbolj smrtonosni sterilni pasivnosti, kar jih je zgodovina poznala doslej«. Zanjso ljudje »v moderni družbi niso več pravi subjekti, marveč le še abstraktni nosilci funkcij«.

Vlasto Kopač je bil deležen več priznanj in nagrad, kar je pomenilo vsaj majhen obliž za prestane duševne rane, predvsem pa zahvalo za njegovo veliko ustvarjalnost na različnih kulturnih področjih, na katerih sta bila v naši družbi tolikokrat zastopljena narodova zavest in ponos še posebej v ospredju.

Dolga leta je bil častni predsednik Planinske zveze Slovenije. Še v Titovi Jugoslaviji je 1968. leta prejel Orden dela s srebrnim vencem. Sedem let zatem je dobil prvo priznanje konservatorske stroke: priznanje za konservatorsko delo Zavoda za zaščito spomenika kulture Jugoslavije. Ljubljana mu je za njegovo narodnoobrambno delo podelila zlato plaketo Ilegalca mesta Ljubljane (1982). Uspešna realizacija Parka kulturnikov v Ribnici mu je leta 1988 prinesla Urbanovo nagrado Skupščine občine Ribnica. Kot učencem mojstra Plečnika je tudi v obnovo Žal vložil mnogo energije in védenja, da je ta arhitekturni spomenik znova zaživel v vsej svoji polnosti, za kar je leta 1992 prejel Plečnikovo priznanje. Ko se je mesto odločilo obnoviti Plečnikove tržnice, je bil, logično, spet duša njihove preнове. Konservatorsko društvo mu je za uspešno opravljeno delo pri tej obnovi 1996. leta poklonilo Steletovo priznanje, istega leta pa je za to dobil še Plečnikovo medaljo. Nova država Slovenija se mu je, staremu 86 let, oddolžila z visokim državnim priznanjem. Dobil je Zlati častni znak svobode Republike Slovenije za zasluge pri ohranjanju in vrednotenju kulturne dediščine, za celotno življenjsko delo in za vse, kar je dobrega napravil za Slovenijo.

Čeprav se bo komu morda zdelo cinično, bom k temu dodal tudi 'opravičilo' oziroma državni pravni dokument o razvrednotenju obsodbe na tako imenovanih. dachavskih procesih (1971. Leta ga je okrožno sodišče v Ljubljani popolnoma rehabilitiralo), s katero mu je takratna država brez milosti in seveda z lažjo naložila na hrbet kazen, ki pa jo je, obsojen po krivem, prenesel kot poštenjak in zgled ljudem ter vreden posnemanja; zlasti še danes, ko človeške vrednote vse bolj izgublajo svoj pomen. Naj na koncu k

Skupinska fotografija iz leta 2002, ko so se ob 130. obletnici Plečnikovega rojstva njegovi učenci zbrali v Plečnikovi hiši na Karunovi 3 v Ljubljani. Z leve na desno: Ivan Kocmut, Marko Župančič, Vlasto Kopač, Janez Trenc, Milena Gerk Jamšek, Danilo Fürst, Nataša Štupar Šumi (delno zakrita), Marjan Cerar, Marjan Tepina, Špela Valentinčič Jurkovič, za njima s čepico Tone Mlakar, Staša Blažič Gjura, Erna Tomšič, Zalika Kores, Viktor Molka, Magda Fornazarič Kocmut, Lidija Podbregar Vasle, Vladimira Bratuž Furlan, Valentin Scagnetti in Alenka Lenarčič Jeršek.

navedenemu prištejem še diplomu, ki jo je opravil leta 1995 in s tem postal dipl. ing. arhitekture.

Med nekim pomenkom ob kavi, ki jo je skuhala njegova žena Zora, je priznanemu alpinistu Tonetu Škarji na vprašanje, kako je lahko vse to preživel in ob tem še toliko ustvaril, odgovoril: »Vsak mora imeti svojega dobrega duha ali angela.« Pri tem je verjetno imel v mislih tudi svojo soprogo.

Ne vem, ali si sploh še kdo kdaj pa kdaj zapoje staroselske ljudske pesmi, ki jih dandanes le redki poznajo - otožne, ritmične balade iz alpskih dolin, ki so, kot pravi Tone Škarja, odmev tisočletij. O tem Vlasta Kopača med svojim zadnjim obiskom nisem povprašal. Ko sem že odhajal, je za menoj še zaklical: »Marijan, le kje naj dobim lektorja za knjigo o Veliki planini in Grintovcih, ki sem jo napisal letos?«

Omenjeno knjigo, ki je izšla leta 2006 pod naslovom Iveri z Grintovcev, je izdala Planinska zveza Slovenije v zbirki Med gorskimi reševalci (knj. 6). Na njenem hrbtu lahko preberemo med drugim tudi naslednje misli: »V knjigi, ki jo je (V. Kopač, op. M.S.) bogato opremil s svojimi izrednimi ilustracijami, nam radoživo pripoveduje zgodbe o nekdanjih časih in ljudeh na južnem delu Kamniško-Savinjskih Alp. Hvaležno se je spomnil svojih številnih prijateljev in domačinov. S pretanjenim poslušom za celoto in tudi za drobne posameznosti je nevsiljivo poudaril, kaj je prvobitno in pristno - od velikoplaninskih stavbnih posebnosti do edinstvenih sirov *trničev* in lesenih pečatnikov *pisav* za njihovo okraševanje. S svojim raziskovanjem arhitekturnega, etnografskega, zgodovinskega in jezikovnega izročila nam je ohranil neprecenljive dragocenosti. Umetnine, ki jih je ustvarjal 'iz čistega veselja', pa v svoji popolni ubranosti z dušo slovenske pokrajine ostajajo v zakladnici naše kulture.«

Pa naj še kdo reče, da Vlasto Kopač ni bil človek mladosti in življenja, ki ga predvsem naši mladini in družbi nasploh močno primanjkuje!

Viri in literatura:

- Dachauske risbe, 1985: Katalog Muzeja ljudske revolucije Slovenije, Ljubljana
 Kopač, Franjo; 1979: Franjo Kopač (1885-1941).- Razstavn katalog, Žiri-Skofja Loka
 Kopač, Franjo; 1991: Franjo Kopač (1885-1941).- Razstavn katalog Galerije Pegaz, Ljubljana
 Kopač, V.; 2006: Iveri z Grintovcev.- Ljubljana
 Kregar, J.; 1986: Utemeljitev predloga za Prešernovo nagrado arhitektu Vlastu Kopaču.- Tipkopis, Ljubljana
 Malovrh, C.; Orel, T.; 1973: Vlastu Kopaču ob šestdesetletnici.- Planinski vestnik, št. 6, 319 s, Ljubljana
 Naglič, M.; 1995: Iz nemškega v slovenski Dachau. In iz obeh v planine, v svobodo... Pogovor z arhitektom Vlastom Kopačem.- Žirovski občasniki, št. 6, 5 ss, Žiri
 Oblak, M.; 1998: Vlasto Kopač in njegovih 85 let.- Delo, 15.6.1998, Ljubljana
 Oblak, M.; 2003: Vlasto Kopač - devetdesetletnik.- Delo, 3.6.2003, Ljubljana
 Odredba o zavarovanju redke flore, 1947: Uradni list LRS, 158 s, 7.6.1947, Ljubljana
 Odredba o zavarovanju redke flore, 1947: Plakat - avtor V. Kopač
 Orel, T.; 1983: Vlasto, Kopač - 70-letnik.- Planinski vestnik, št. 12, 639 s, Ljubljana
 Pimovar, H.; 1999: Dachau. Fotografije in risbe iz koncentracijskega taborišča s komentarjem.- Ljubljana
 Pimovar, H.; 2003: Vlasto Kopač dopolnil 90 let.- Svobodna misel, št. 13, str. 30, 11.7.2003, Ljubljana
 Poročilo o delu v spomeniški službi z življenjepisom (tipkopis)
 Režek, B.; 1963: Obisk ob slavlju (ob Kopačevi petdesetletnici).- Planinski vestnik, št. 7, 339 s, Ljubljana
 Rot, B.F.; 1985: Predlog za Plečnikovo nagrado arhitektu Vlastu Kopaču (tipkopis).- Ljubljana
 Škarja, T.; 1993: Časten častni predsednik PZS. Osemdeset let Vlasta Kopača.- Planinski vestnik, št. 7/8, 295 s, Ljubljana
 Vogelnik, F.; 1992: Vlasto Kopač. Ustvarjali so zgodovino, v: Stoletje v gorah, 271, 272, Ljubljana

Zbranih imam že več kot 6000 besed

KRAJEVNI GOVOR OSTROŽNEGA

Nada Trebec

Brkini so bili do nedavnega skoraj pozabljena deželica med Krasom in Notranjsko. V osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja, ko so Evropo in Jugoslavijo zajele velike spremembe in se je tudi v Sloveniji začelo novo obdobje, smo velikokrat razmišljali, kako, na kakšen način bi Brkine umestili na prenovljeni zemljevid Slovenije. V političnem pogledu je bila prisotna utopična misel, da bi bilo bolje, če bi bili celotni Brkini organizirani v eni sami občini in ne razdeljeni na tri občine; tako, kot so sedaj. Drugi predlogi so se nanašali na možnosti razvoja kmetijstva, predvsem sadjarstva, za kar imajo ti kraji ugodne naravne možnosti. V povezavi s to dejavnostjo bi obnavljali stare sorte sadnega drevja, jabolk, hrušk in sliv; lahko bi prodajali proizvode: krljce, suhe slive, sadjevec, slivovko, kis. Ob tem bi se razvijal tudi turizem, ki bi izpostavil še vedno čisto, neokrnjeno naravo, pohodništvo, gobarjenje, kolesarstvo, obnavljanje starih, skoraj pozabljenih običajev. Ponudbo bi zaokrožile turistične kmetije z domačimi dobrotami.

Moje razmišljanje je šlo v drugo smer

Ko smo pred leti z dijaki postojnske gimnazije obiskali Preddvor, sedanji Sv. Anton v slovenski Istri, nas je tam pričakal gospod Dušan Jakomin in med drugo literaturo, ki nam jo je radodarno delil, podaril tudi svojo knjigo Narečni slovar Sv. Antona pri Kopru (Trst, 1995). Povedal nam je, da ni slavist, ampak je ljubitelj slovenskega jezika, in da se je za pisanje slovarja odločil zato, da bi jezik, ki ga je govoril v mladosti v svoji rojstni vasi, ne šel v pozabo.

Ob prebiranju Jakominove knjige sem pomislila, da bi bilo zanimivo zbirati »stare besede«, ki so jih v preteklosti govorili v moji rojstni vasi Ostrožno Brdo.

Slovenska narečja se po klasifikaciji Frana Ramovša, Tineta Logarja in Jakoba Riglerja iz leta 1983 delijo na sedem narečnih skupin: gorenjska, dolenska, štajerska, panonska, koroška, primorska in rovtarska. V okviru teh narečnih skupin živi 36 narečij in 12 govorov ter mešani kočevski govori. V primorsko narečno skupino sodijo: rezijansko narečje, istrsko narečje in zahodno slovenska narečja. Zahodno slovenska narečja se govorijo v porečjih jadranskih rek Soče, Rižane, Dragonje, Pivke in Reke. V to skupino se uvrščajo rezijansko, beneško, obsoško, istrsko, kraško in notranjsko narečje. Notranjsko narečje se govori na Notranjskem zahodno od Planinskega polja, Javornikov in Snežnika, po jugovzhodnih pobočjih Trnovskega gozda do Predmeje, v zgornji Vipavski dolini do Vrtovina, po vzhodnem robu Krasa do Dutovelj, v okolici Trsta in po Brkinih. Notranjsko narečje se govori na razmeroma velikem ozemlju, zato je razumljivo, da je tudi samo členjeno na manj obsežne govore, med katerimi so pogosto velike razlike.

Glede na to klasifikacijo govori v Brkinih in na Ostrožnem Brdu sodijo v notranjsko narečje in širše v primorsko narečno skupino. Narečni govor mojega rojstnega

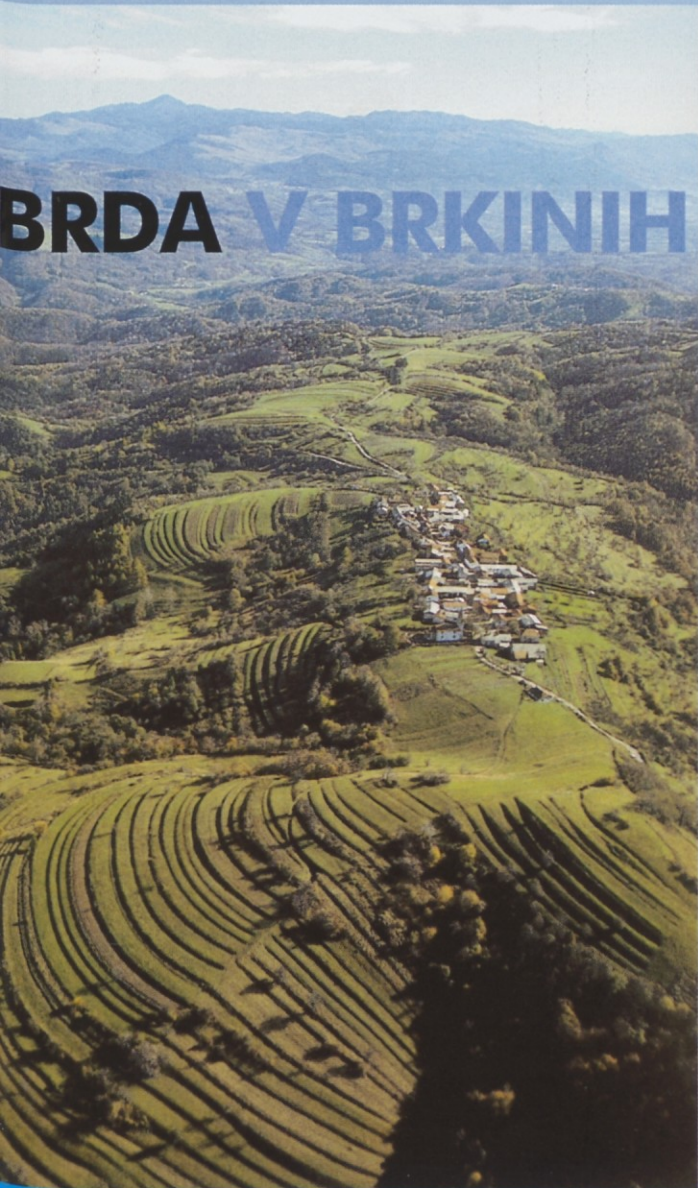
kraja se je dolgo razvijal ločeno od ostalega slovenskega govornega prostora, brez večjih vplivov iz širše okolice in se je le počasi spreminjal. Osnovni razlog je bilo pomanjkanje prometnih povezav s sosednjimi pokrajinami. Glavne prometne poti proti Trstu, Reki in Postojni potekajo ob vznožju Brkinov. Zaradi tega so ljudje dolgo ostajali doma in se ukvarjali predvsem s kmetijstvom, v vas pa tudi niso prihajali in se naseljevali ljudje od drugod. V Brkinih dolgo ni bilo asfaltiranih cest, po katerih bi lahko prihajal napredek, drugačen način življenja in bi se zaradi tega oblikovalo tudi novo, modernejše besedišče. Območje Brkinov je torej obrobno in odmaknjeno od večjih mestnih središč, zato je tudi govor ohranil veliko narečnih posebnosti, starih izrazov in pridih arhaičnosti.

Odločila sem se ljubiteljsko zbirati narečne besede iz naše vasi - torej krajevni govor Ostrožnega Brda

Odločila sem se, da bom ljubiteljsko zbirala samo narečne besede iz naše vasi, torej krajevni govor. Tudi za brkinske vasi namreč velja pravilo, da ima vsaka vas svoj glas. Vas Ostrožno Brdo vključuje tudi dva zaselka in že tam govorijo nekoliko drugače; manjše razlike v govoru pa so tudi v vasi, odvisno od tega, ali nekdo živi na začetku, na koncu ali v sredini vasi. Različni odtenki v govoru so vezani tudi na način življenja in dela v posameznih družinah. Govor je lahko nekoliko drugačen tudi zaradi sklepanja zakonskih zvez. Če se je nekdo v vas poročil in priselil od drugod, je s seboj prinesel značilnosti svojega govora in vplival na spreminjanje govora v vsej vasi.

Začela sem tako, da sem narečne besede (bolj za šalo kot zares) ročno zapisovala, nato pa razvrščala in urejala po abecednem redu. Pri tem so mi pomagali najstarejši

BRDA V BRKINIH - I. del

Pogled na vas Ostrožno Brdo v Brkinih z značilnimi terasastimi travniki, njivami in sadovnjaki - Fotografija: Slovenija - pokrajine in ljudje, Mladinska knjiga, 1998

vaščani, ki so vse življenje preživeli doma, na vasi in so govor spreminjali samo pod manjšim vplivom novega, sodobnejšega načina življenja (časopisi, radio, televizija).

V največjo pomoč in oporo mi je bila mama Antonija Trebec in stričeva žena Antonija Krebelj, obe rojeni 1917. leta. Obe sta vse življenje preživeli kot gospodinj in kmetici; redko sta zapuščali domačo vas in živeli »idilično« kmečko življenje. Obiskovali sta le italijansko šolo in nista imeli veliko stika s knjižno slovenščino, zato je njun govor ostal preprost, naraven in pristen, vseeno pa barvit, sočen in bogat. Prirčno sta znali izražati svoje razumevanje življenja, opisati različna čustvena razpoloženja, svoje pripovedovanje domiselno dopolnjevati s starimi pregovori in reki, povedano pa tudi podkrepiti z zgodbicami in anekdotami. S starimi domačimi izrazi sta izražali preproste, a pomembne življenjske resnice. Njun govor je izražal lastno doživljanje svetâ, vendar je bilo v ozadju njunih pripovedovanj pogosto čutiti

duhâ prednikov; kot da iz njenega pripovedovanja veje duh preteklosti, daljnih časov in ljudi.

Pri zbiranju so z veseljem sodelovali tudi moji domači; zbiranje besed je postalo pravi družinski konjiček.

Ob zbiranju »starih besed« sem iskala literaturo s tega področja, ki bi mi dala nove ideje in vzpodbudo za nadaljevanje mojega dela. Ugotovila sem, da poleg slovarja Dušana Jakomina obstaja kar nekaj narečnih slovarjev.

Najprej sem odkrila delo Ivana Tominca (Črnovrški dialekt). Tominc je prvi avtor takšnega dela pri nas, v katerem na znanstveni način predstavlja govor ene same vasi.

Zanimiv, vendar našemu narečju zelo oddaljen, je slovar Franca Novaka (Slovar beltinskega prekmurskega govora), v katerem je prikazan beltinski prekmurski govor.

Pozneje sta izšla še slovarja Rade Kossutta (Narečna podoba Križa pri Trstu), v katerem je znanstveno predstavljeno narečje, ki ga govorijo v Križu pri Trstu, in slovar Barbare Ivančič Kutin (Slovar bovškega govora).

Pozitivno je na moje delo vplivala knjiga Nelde Štok-Vojška: Tega živega vse toka Istrske prigode (Koper, 1998), napisana v narečju, ki vsebuje šaljive zgodbe in anekdote iz Istre. Ob vsaki zgodbici je naveden tudi slovarček manj znanih narečnih besed.

Velika vzpodbuda mi je bila knjiga, ki sta jo izdali Nada Kerševan in Marija Krebelj: Dûša na bicikli - Folklorne pripovedi iz Brkinov, doline Reke in okolice (Ljubljana, 2003). Tudi ta knjiga prinaša različne pripovedi v narečni govorici in obsežen slovar manj znanih besed. Knjiga mi je blizu predvsem zato, ker je napisana v mojem domačem narečju in ker vsebuje besedišče, ki ga dobro poznam. Ob izidu njune knjige sem spoznala, da je zbiranje »starih besed« potrebno, saj se te besede v vsakdanji govorici opuščajo in se marsikje zelo redko uporabljajo, ohranile pa se bodo vsaj v zapisani obliki.

Zbrala sem okrog 6000 besed in nastajajoča zbirka bi lahko postala "slovar" in k sodelovanju sem pritegnila slavistko

Ker sem v začetku imela besedno gradivo zapisano le ročno, sem se po premisleku odločila za vnos besed v računalnik. S tem se je končalo prvo obdobje mojega zbirateljskega dela. Ker je število besed, ki sem jih zapisovala, naraščalo (doslej sem jih zbrala okrog 6000), se je sama od sebe ponudila priložnost, da bi nastajajoča zbirka lahko postala »slovar«. Moj namen seveda ni napisati popolnega in izčrpnega slovarja, ampak zapisati čim več »starih besed«; težišče je torej ves čas na besedišču.

Zbranih imam že več kot 6000 besed

KRAJEVNI SLOVAR

Nada Trobec

Ostrožno Brdo v celoti, na levi cerkev sv. Antona Padovanskega. V ozadju Nanos in gorski masiv Trnovskega gozda.

Ko sem razmišljala o slovarju, sem ugotovila, da bi bilo treba narečno besedno gradivo strokovno primerno zapisati, besede opremiti z naglasnimi znaki, s pravilnimi končnicami, določiti besedne vrste in podobno, pa tudi bolj ustrezno razložiti pomen posameznih besed.

Glede na to, da po izobrazbi nisem jezikoslovka - slavistka, mi je bilo jasno, da tej nalogi sama ne bom kos in da bom morala poiskati pomoč nekoga, ki ima jezikovno znanje, ki je doma z naših krajev in ki ima občutek za narečni govor. K sodelovanju sem pritegnila slavistko prof. Anito Nedeljkovič Andlovic, ki je v diplomski nalogi raziskovala krajevni govor na Pivškem. Pripravljena je bila sodelovati in šele z njenim prihodom se je začelo pravo strokovno delo. Počasi napredujeva ter upava, da bo delo nekoč sklenjeno in da bo ugledalo luč svetla v obliki knjige, čeprav zbiranje besed ni nikoli dokončano delo ...

Marija Stanonik v delu Slovstvena folklorja v domačem okolju citira Zmago Kumer, ki daje navodila za zapisovanje prozne folklore: »...naj bo zapis sicer verna slika besedila z narečnimi posebnostmi, vendar toliko preprost, da ga je mogoče brez težav pravilno prebrati«. Temu preproste mu in jasnemu navodilu pri zapisovanju besed slediva tudi midve.

Poseben problem predstavljajo razlage posameznih narečnih besed... Ugotavila sem, da se z razlago osnovnemu pomenu narečne besede marsikdaj samo približamo, da so

torej razlage lahko samo približki pravega pomena, medtem ko narečna beseda zadene pravo bistvo stvari ali pojava in izrazi njen osnovni pomen.

Da bi bile razlage bolj razumljive, sem se odločila, da tam, kjer lahko, dodam stavek z besedo v stalni ali pogosti rabi, pregovor, reklo, staro ljudsko modrost ali resnico. Tako smisel besede bolje spoznamo in doživimo. Stalne in pogoste besedne zveze so še posebej dragocene, saj beseda ni osamljena, ni iztrgana iz žive, običajne govornice. Narečna beseda v takšni zvezi še posebej lepo zaživi in ima posebno izrazno moč.

Za podkrepitev navedenega navajam štiri »navadne« besede: glava, okno, denar in sveti, ki so v rabi zelo pogosto in niso ravno »stare besede«. Razlage teh besed razumljivo niso potrebne, vendar pa besede dobijo še drugačen, širši pomen, če jim dodamo primere stalnih besednih zvez in pregovorov, v katerih smo jih pogosto uporabljali in ki se vežejo na opis starih običajev. Pri marsikateri razlagi zato nujno zaidemo na področje etnologije.

»Glava« je primer besede, pri kateri je v razlago vključenih več različnih pomenov, kar je označeno s številkami (1., 2., 3.) in dodano navodilo (glej); s to navedbo bralca usmerimo, da poišče sorodne besede, ki so predstavljene na drugem mestu.

g'lava -e ž **1. glava:** je 'jemu g'lavo ku polo'nik (imeti veliko misli v glavi); si je 'dau u g'lavo (nekaj si za-

Kamnití križ pri Ostrožnem Brdu iz leta 1877, ki ga je dal postaviti Jakob Kovačič.

misлити); je 'biu od'pørte g'lave (biti bister, sposoben); je 'dəržou u g'lavi (veliko si zapomniti); je z'nou z g'lave (znati na pamet); mi je 'uəšlu z g'lave (pozabiti); je 'dau z g'lave (rešiti se skrbi, neprijetnih misli in opravil); mi je ne g'lavi (nekaj me teži); 'nuoset ko'šaro ne g'lavi (glej **gla'vetina, gla'vina**) **2. zeljnata glava** **3. število govedi**: 'jəmamo 'tuku g'lau u š'tali.

uknu in **'uoknu** -a, s *okno*: ne 'uoknih suo i'meli 'ruəže; ze s'viətgə 'Janeza suo op'letali 'uokna (za sv. Janeza, to je 24. junija, na predvečer kresovanja, je bila navada krasiti okna s kresničevjem in cvetjem, da bi se na ta način pregnalo čarovnice); o'kul 'uokən smo o'pevali (hoditi okrog oken in zvedavo opazovati dogajanje v hiši); g'riə s'kuzi 'uoknu 'vən in ne v'ratih 'nuətər (oznaka za radodarnega človeka, ki je rad daroval in tako dobil večkratno povrnjeno)-

d'nar -ja m *denar*: se 'lyče d'nar k'je z lo'pato s'kuz 'uoknu (zapravljati oziroma razmetavati z denarjem); 'kəadər je d'nar, je 'kukər de bi 'jemu d'vej 'sərçi (ko imaš denar, si zelo močan, radosten); d'nar je 'lakomən; d'nar ne g're z 'ruk; ze no'ben d'nar ne bi 'šeu; ga 'nej d'narje, de bi 'tu ne'riədu (glej **'fīcək, 'fīčnik**).

s'viət a -u prid. *sveti, tudi oznaka za svetnike*: 'nesi ku s'viətu 'uəle (oznaka za nekaj zelo dragocenega, s čimer je bilo potrebno skrbno ravnati); so ga 'diənli u s'viətu 'uəle (zakrament krščanskega maziljenja pred smrtjo); s'viət ve'čiar (oznaka za tri večere pred večjimi krščanskimi prazni-

ki, to so 24. december - večer pred božičem, 31. december - silvestrovo in 5. januar - večer pred prihodom svetih treh kraljev); s'viət Ma'tije 'liət rez'bije, če ga 'nej, ga ner'di; s'viətu 'rešnje te'lu (krščanski praznik).

Manj znane, redkeje uporabljane »stare besede«, pa potrebujejo širšo razlago; tudi te razlage opremljva s primeri pogostih besednih zvez.

saj'nišče -a s *gredice na prisojni strani vasi, namenjene za zgodnje sejanje zelja, (navadno se jih je prekopalno na prvi petek v marcu, da se je posejalo zeljno seme)*: ko'šaro saj'nic p r'nestəs saj'nišča ne g'lavi, je b'la 'lepa 'reč (glej **saj'nica, Saj'nišče**).

'pihent 'kašo 'pihnem 'kašo, dov. *verbalno ali fizično premagati koga*: je u'sem 'pihniu 'kašo (glej **u'pihent 'kašo**)

s'podmolatu g'liədat prisl. arh. *grdo gledati, gledati izpod čela*: je b'la hi'du s'labe 'vuəle in je s'podmolatu g'liədala.

sp'riəč sp'riəžem dov. **1. spreči, navadno vprežno živino**: smo sp'riəgli k'rave **2. zaradi starosti ali bolezni ne biti več zmožen opravljati fizičnega dela**: 'buo t'reba 'anmalu sp'riəč; gospo'dar 'niəče sp'riəč in 'niəče 'dat 'čias (gospodar - kljub nezmožnosti za delo - noče izročiti kmetije nasledniku)

Urejenega je že polovica gradiva

Doslej sva uredili že dobro polovico gradiva. Za ta zapis sem izbrala najbolj zanimive primere. V prvi skupini so najstarejše, arhaične besede, ki se jih v vsakodnevem govoru ne uporablja več. V drugi in tretji skupini so zbrane izpeljanke in besede z več pomeni. V ostalih skupinah pa so besede razvrščene po posameznih področjih: kmečka hiša in gospodarsko poslopje, kuhinja in jedi, orodja in najpogostejša opravila doma in na polju, rastline in domače živali, sorte sadnega drevja, vremenske značilnosti, pomembni dnevi v letu, prazniki in običaji, oznake za izgled, videz in značajske lastnosti ljudi, izrazi, ki označujejo človeka pri delu, oblačila, nekdanji značilni poklici ter besede v povezavi s šolo in cerkvijo.

Najstarejše, arhaične besede

d'rykana prid. arh. samo za ženski spol *oznaka za veliko tiskano črko* (glej **d'ryk**)

ga'ruəfelj -ljna m arh. *nagelj*

g'lastouca -e ž arh. *lastovica* (glej **'lastouca**)

g'listi ž mn. neskl. arh. *dva trama nad ognjiščem, kjer se je navadno sušilo drva*

'henik -a m arh. *pled, žensko ogrinjalo*

'jeraft -a m arh. *rejniki, oskrbniki otrok brez staršev*

'pakelec -a m arh. *zavoječek, paketek*: 'pakelec to'baka

'pednjət ped'njam nedov. arh. *šivati*: 'kəda səm z'miram 'kej ped'njala

s'vatvica -e ž arh. *družica na poroki*

'uodvent ad'venta m arh. *advent*

ur'biəžən -žna -e prid. arh. *oznaka za pogumnega, hrabrega človeka*

'uržeh -a m arh. *napaka*
 ukar'dat se -am dov. arh. dogovoriti se, navadno so se ob sv. Juriju gospodarji dogovarjali s hlapci in deklami glede njihovega služenja (glej ukar'dan)

Izpeljanka - iz ene besede ali več besed

a) tri izpeljanke

'fačik -čka m *robček* (glej fa'čuolič, 'fačou 2.)
 'fačou in 'fačeu fa'čuola m 1. *ruta* (navadno žensko pokrivalo) 2. *robec*: si je z'viezou 'fačou ne š'tiri vo'gale (navadno so si jih moški tako vezali kot zaščito pred soncem) (glej fa'čuolič, 'fačik)
 fa'čuolič fačo'lice m *robček* (glej 'fačik, 'fačou 2.)

'vicjest -a -u prid. *muhast, težaven* (glej 'vicja)
 'vicat se -am nedov. *truditi se, mučiti se, trpeti*: 'vicala se je po n'jivah
 'vicja -e ž pogostejša raba v mn. *muha, razvada*: 'kuonj 'jema 'suoje 'vicje (glej 'vicjest)

židgōn -gna m 1. *pokopališče* 2. *blagoslov*: 'niest h 'židgni (glej 'židgnan, 'židgnat)
 'židgnan -a -u prid. *blagoslovljen*: 'židgnana 'uoda; 'židgnana h'rana; 'židgnan 'uogenj (blagoslovljen ogenj v obliki goreče lesne gobe, ki ga je cerkovník na veliko soboto (pred veliko nočjo) nosil od hiše do hiše in s tem prosil sv. Florijana za obrambo pred požarom z besedami: Sđm pđr'niđsu 'uogenj, 'buh 'vas 'vari in s'viđt Flor'jan) (glej 'židgōn, 'židgnat)
 'židgnat -am nedov. *blagosloviti*: 'Buh 'židgnej (glej 'židgōn, 'židgnan)

'židhta -e ž *ročno pranje perila*
 'židhtat -am nedov. 1. *prati* 2. *zbiranje okrog kotla, navadno v času kolin, kuhanja žganja ipd.* (glej 'židhtnik 2.)
 'židhtnik -a m 1. *močan, zavaljen človek* 2. *oznaka za človeka, ki se je rad smukal okrog kotla* (glej 'židhtat)

b) štiri izpeljanke

ždr'nada -e ž *dnina*
 ždrnadca -e ž *priložnostno delo*: je 'luoviu ždr'nadce
 žer'nadōnca -e ž *dninarica*
 žer'nadnik -a m *dninar*

g'liha -e ž 1. *vrstnik*: je 'muoje g'lihe (sva iste starosti) 2. *oznaka za ljudi istih poklicev, izobrazbe in premoženja*: g'liha u'kep š'triha
 g'lih prisl. *ravno prav*: g'lih p'rou (glej 'lih, ug'lih, u'lih)
 g'lihat -am nedov. 1. *pogajati se za ceno*: 'tardu g'lihat, poš'tenu p'lačet (glej g'lihōnga) 2. *ravnati* (glej pog'lihat, por'ounat, r'ounat)
 g'lihōnga -e ž *pogajanje za ceno* (glej g'lihat 1.)

g'rabelce g'rabelc ž *grabljice, navadno kovinske* (glej g'rabit 1., g'rable, grable'čica, grab'lica, g'rabōšče)
 grable'čica -e ž navadno mn. *ženska, ki grabi seno* (glej g'rabit 1., g'rable, g'rabelce, grab'lica, g'rabōšče)
 grab'lica -e ž navadno mn. *ženska, ki grabi seno* (glej g'rabit 1., g'rable, g'rabelce, grable'čica, g'rabōšče)
 g'rabōšče g'rabōšča s *leseno držalo za grablje* (glej g'rabit 1., g'rable, g'rabelce, grable'čica, grab'lica)

'japčeta mn. 'japčet s *drobna nekvalitetna jabolka*
 'japčnik -a m 1. *jabolčnik, mošt* 2. *vrsta jedi, zmečkana kuhana jabolka in nezmečkan fižol, zabeljen z maslom in moko*
 'japka mn. 'japk s *jabolka*: ze s'vietga Me'teuža so 'japka z'rela
 'japkouna -e ž *zmlata jabolka, iz katerih se je stiskal mošt*

c) pet izpeljank

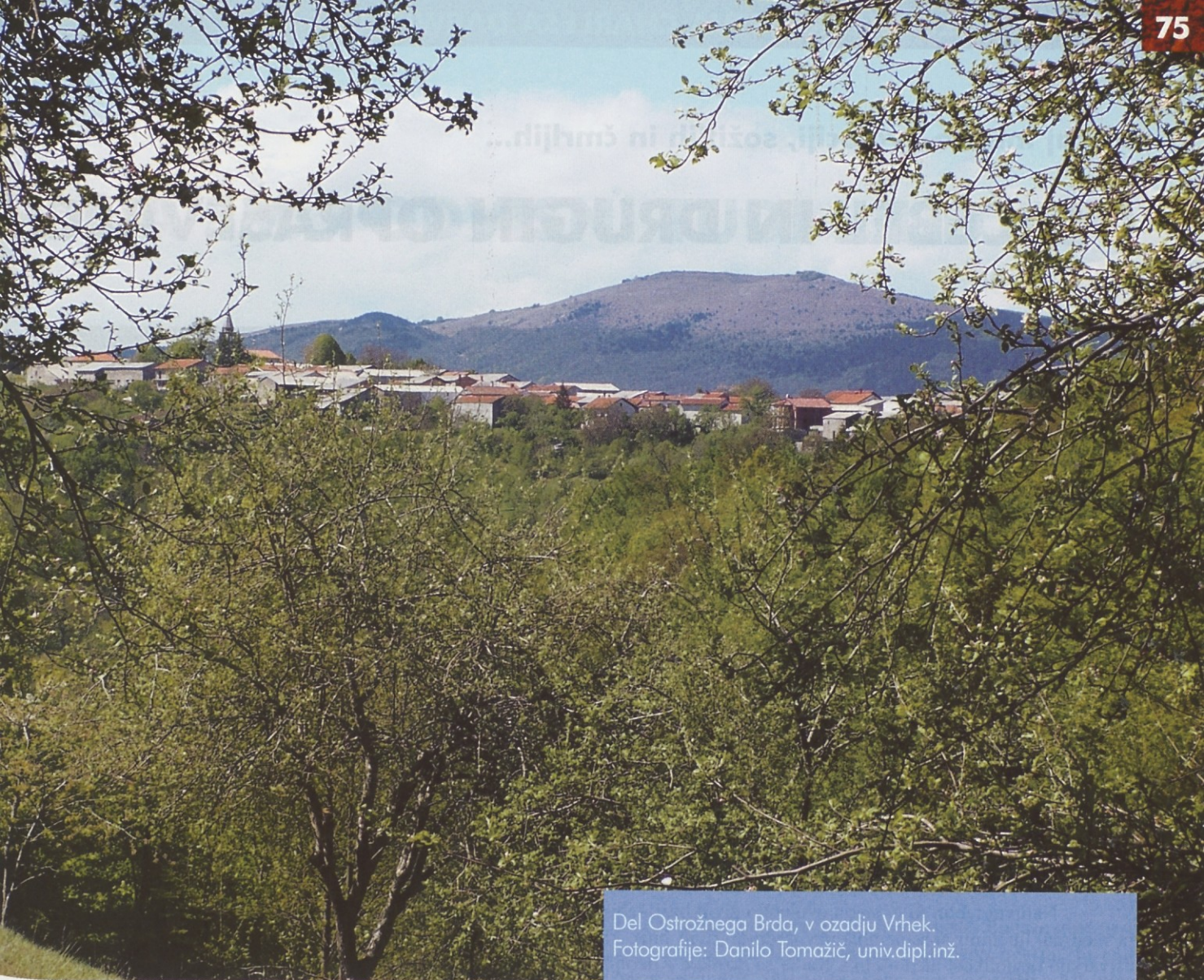
g'laš -ža m 1. *kozarec*: g'laš ku š'tirna (glej g'lažik, glažen'tina, gla'žetina) 2. *stekleni del petrolejke za zaščito plamena* 3. *oznaka za čisto, gladko, jasno*: se s'veti ku g'laš; je g'latku ku glaš; je 'jasnu ku g'laš
 g'lažik -ška m *kozarček*: 'dej mi 'an g'lažik (glej g'laš 1., glažen'tina, gla'žetina)
 glažen'tina -e ž *velik kozarec* (glej g'laš 1., g'lažik, gla'žetina)
 gla'žetina -e ž *velik kozarec* (glej g'laš 1., g'lažik, gla'žetina)
 g'lažeuna -e ž *razbito steklo, črepinje*

'dac -a m *davek* (glej 'dacar, 'dauk, 'daukar, dauka'rija)
 'dacar -ja m *davkar* (glej 'dac, 'dauk, 'daukar, dauka'rija)
 'dauk -a m *davek* (glej 'dac, 'dacar, 'daukar, dauka'rija)
 'daukar -ja m *davkar* (glej 'dac, 'dacar, 'dauk, dauka'rija)
 dauka'rija -e ž *davčna uprava* (glej 'dac, 'dacar, 'dauk, dauka'r)

'piätler -ja m *berač*: 'piätler je 'biu ne 'jenpərji (izraz, s katerim se je označevalo, da je berač lahko pri kom prenočil in navadno dobil hrano, nato pa nadaljeval z beračenjem) (glej 'piätlerca, 'piätlerčik, petle'rija, 'piätlet)
 'piätlerca -e ž *beračica* (glej 'piätler, 'piätlerčik, petle'rija, 'piätlet)
 'piätlerčik -čka m *beraček* (glej 'piätler, 'piätlerca, petle'rija, 'piätlet)
 petle'rija -e ž *beračenje, prosjačenje, tudi uboštvo, revščina* (glej 'piätler, 'piätlerca, 'piätlerčik, 'piätlet)
 'piätlet -em nedov. *beračiti, prosjačiti* (glej 'piätler, piätlerca, 'piätlerčik, petle'rija)

d) šest izpeljank

'valer -ja m *valjar za valjanje testa* (glej 'valič)
 valerček -čka m *priprava za poslikavo stene*
 'valič va'liča m *majšni valjar* (glej 'valer)
 'valet -em nedov. *valjati testo*
 'valet se -em nedov. *valjati se, navadno po tleh*
 'valet in 'jest *oznaka za človeka, ki prekomerno je in pije*: je 'valiu in 'jeu (glej 'razvalet se)

Del Ostrožnega Brda, v ozadju Vrhek.
Fotografije: Danilo Tomažič, univ.dipl.inž.

e) devet izpeljank

'fant -a m *fant*: 'fant od 'fare (oznaka za dobrega in postavnega fanta) (glej *fan'tavat*, 'fantək, 'fantič, fan'tina, fan'točo, 'fantouski, fantu'lin, fərku'lac)

fan'tavat -am nedov. *zabavati se po fantovsko* (glej 'fant, fan'tina, fan'točo, 'fantouski, fantu'lin)

'fantək -tka m *deček* (glej 'fant, 'fantič)

'fantič -a m *deček* (glej 'fant, 'fantək)

fan'tina -a m *oznaka za odraščajočega fanta* (glej 'fant, fan'tavat, fan'točo, 'fantouski, fantu'lin, fərku'lac)

fan'točo -ta m *oznaka za odraščajočega fanta* (glej 'fant, fan'tavat, fan'tina, 'fantouski, fantu'lin, fərku'lac)

'fantouski -a -u prid. *fantovski*: je p'laču 'fantousko (s plačilom pijače je postal član fantovske družbe) (glej 'fant, fan'tavat, fan'tina, fan'točo, fantu'lin)

fantu'lin -a m *oznaka za odraščajočega fanta* (glej 'fant, fan'tavat, fan'tina, fan'točo, 'fantouski, fərku'lac)

fərku'lac -a m *oznaka za odraščajočega fanta* (glej 'fant, fan'tina, fan'točo, fantu'lin)

Viri in literatura

- Logar, Tine, 1975: Slovenska narečja.- Mladinska knjiga, Ljubljana
Enciklopedija Slovenije12, 1998: Mladinska knjiga, Ljubljana
Enciklopedija Slovenije15, 2001: Mladinska knjiga, Ljubljana
Tominec, Ivan, 1964: Črnovški dialekt.- Inštitut za slovenski jezik, SAZU, Ljubljana
Cossutta, Rada; 2001: Narečna podoba Križa pri Trstu.- Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, Koper
Ivančič Kutin, Barbara, 2007: Slovar bovškega govora.- Založba ZRC, SAZU, Ljubljana
Novak, Franc; Novak, Vilko; 1996: Slovar beltinskega prekmurskega govora.- Pomurska založba, Zbirka Panonika, Murska Sobota
Štok-Vojška, Nelda, 1998: Tega živega vse toka Istrske prigode.- Knjigarna Libris, Koper
Kerševan, Nada; Krebelj, Marija; 2003: Dūša na bicikli - Folklore pripovedi iz Brkinov, doline Reke in okolice, Kmečki glas, Ljubljana
Snoj, Marko, 1997: Slovenski etimološki slovar.- Založba Mladinska knjiga, Ljubljana
Stanonik, Marija, 1993: Slovstvena folklor v domačem okolju.- Zavod R Slovenije za šolstvo in šport, Ljubljana

**Nadaljevanje in konec v naslednji številki
revije Kras!**

Nekaj misli o evoluciji, sožitjih in čmrljih...

OD ČEBEL IN DRUGIH OPRAŠEVALCEV VETJA SMO ODVISNI TUDI LJUDJE

Andrej Gogala

Ob 150. obletnici izida knjige »O izvoru vrst z naravnim izborom« in ob 200. obletnici rojstva Charlesa Darwina, ki jo je napisal, praznujemo uveljavitev znanstvenih spoznanj o evoluciji, o stalnem prilagajanju in spreminjanju živih bitij v boju za obstanek. Ta spoznanja so močno vplivala na najrazličnejša področja človekovega razmišljanja in delovanja. Žal pa so mnogi zamisel razumeli in še razumejo le kot pravilo o »preživetju najmočnejšega«, ki ima pravico izriniti in uničiti vse »manjvredne«. Ta ideja je prišla prav brezobzirnemu kapitalistom in tudi ustvarjalcem mitov o večvrednih rasah in narodih. Gre za veliko poenostavitev in napačno razumevanje Darwinove ideje. A do izkrivljanja in izkoriščanja zamisli velikih duhov človeštva je v človeški zgodovini prihajalo redno.

V resnici so pred živimi bitji, ki si prizadevajo preživeti med množico živih in neživih nevarnosti, zelo različne možnosti. Ena med njimi je v resnici ta, da osebkki postajajo vedno večji in močnejši. Tako postajajo varnejši pred plenilci. Toda spomnite se usode dinosavrov. Težava velikih živali, ki prej ali slej vedno izumrejo, je v omejenih virih hrane. Vsaka živalska vrsta ima glede na svoje potrebe v okolju določeno količino virov, ki jih lahko izkorišča za hrano. Če so osebkki živalske vrste majhni, jih lahko z omejeno količino hrane preživi več kot velikih osebkov. Z večanjem velikosti osebkov neke živalske vrste se torej nujno manjša število osebkov te vrste. In zakaj je to pomembno?

Naravni izbor, ki usmerja evolucijo živih bitij, izbira med naključnimi spremembami v dednini živih bitij, ki ustvarjajo raznolikost med osebki. Kadar se razmere v okolju spremenijo (lahko se spremeni podnebje, pride do epidemije bolezni ali kar koli drugega), preživijo le osebkki, ki bolje prenašajo spremenjene razmere. Med velikim številom osebkov neke vrste se hitro najdejo taki, ki so na nove razmere bolj pripravljeni. Če pa je osebkov neke vrste malo, je veliko manj možnosti, da so med njimi tudi taki, ki lahko preživijo v novem okolju. Preživetje le največjih in najmočnejših torej kratkoročno zagotavlja varnost osebkkom, na dolgi rok pa vodi v izumrtje vrste, ki se ne more prilagoditi spremembam.

Obstaja tudi druga pot, ki jo lahko uberejo živa bitja v evoluciji. Lahko se povezujejo v družbene povezave osebkov iste vrste, ali pa se povežejo v sožitja z drugimi, pogosto povsem drugačnimi vrstami živih bitij.

V družbeni skupnosti živimo tudi ljudje in brez medsebojne pomoči v zgodovini zagotovo ne bi preživeli. O skupnostih družbenih žuželk, kot so mravlje, termi, čebele in ose, pišem v nadaljevanju... Tudi za sožitja bitij zelo različnih vrst lahko naštejemo celo vrsto primerov. Drevesa v gozdu živijo v povezavi z glivami, ki razkrajajo odpad na gozdnih tleh. Orhideje imajo tako drobna semena, da sploh ne morejo kaliti, če jim pri tem ne pomaga gliva. Prežvekovalci ne bi mogli preživeti brez drobnih enoceličnih bitij v želodcih, ki jim pomagajo prebaviti celulozo. Školjke in korale v morjih v svojem tkivu gostijo enocelične alge, ki jih oskrbujejo s hrano, pridobljeno s fotosintezo. Ob globokomorskih vrelih vroče mineralne vode živijo veliki črvi, ki

sploh nimajo prebavila. Živijo na račun mikroorganizmov v svojem tkivu, ki izkoriščajo bogate mineralne vire. Na kopnem pa je vsepovsod prisotno eno izmed najpomembnejših sožitij med rastlinami in živalmi, od katerega smo odvisni tudi ljudje. To je sožitje med rastlinami cvetnicami in njihovimi opraševalci. Rastline se ne morejo premikati, opraševanje s pelodom drugih osebkov pa je nujno za zagotavljanje raznovrstnosti potomcev. Pelod se lahko prenaša z vetrom, kar izkoriščajo mnoge rastline. Take rastline pa morajo rasti v gostih sestojih. Nekatere rastline so ubrale drugo pot. Na svoje cvetove vabijo žuželke. Poleg peloda jim ponujajo medicino v medovnikih, na cvetove pa opozarjajo z barvitimi venčnimi listi in dišavami. Žuželke, predvsem čebele, metulji, muhe trepetavke in druge, izkoriščajo ponujeno hrano zase in za svoje potomce, rastlinam pa je z njihovim letanjem od cveta do cveta zagotovljena oprashitev. Na ta način pridobljeni plodovi predstavljajo pomemben delež naše hrane in hrane živali, ki jih gojimo za prehrano. Od čebel in drugih opraševalcev smo torej odvisni tudi ljudje.

Medonosne čebele, ki jih človek že dolgo goji, so le ena izmed mnogih vrst čebel. Večina čebeljih vrst živi samotarsko in nimajo družin. Domačim čebelam sorodni pa so

čmrlji. Ti imajo prav tako družine, vendar te jeseni propadejo, prezimijo le mlade matice. Spomladi zasnujejo nova gnezda v rovih v tleh, med kamenjem ali v gostih šopih trave. Njihov prvi zarod so precej manjše delavke, ki so samice, vendar se jim jajčniki ne razvijejo do konca. Prevzamejo vsa dela v gnezdu in letajo na pašo po pelod in medicino. Čmrlji so odlično prilagojeni na hladno podnebje, zato so pogosti tudi visoko v gorah in lahko letajo ob hladnem in oblačnem vremenu, ko večina drugih čebel miruje. Delavke čmrljev lahko z drgetanjem mišic v svojih gnezdih vzdržujejo stalno temperaturo okrog 30 C. Če je prevroče, ob vhodu prhutajo s krili. Samotarske čebele pa lahko letajo šele takrat, ko jih sonce dovolj ogreje.

Raziskovalci evolucije si že dolgo belijo glave z vprašanjem, kako so se razvile družbene skupnosti, kakršne so razvite pri mravljah, osah in čebelah, z delitvijo na reproduktivne osebkke in na osebkke, ki se ne razmnožujejo, temveč se žrtvujejo z delom za skupnost. Pri nekaterih vitkih čebelah obstajajo majhne skupnosti samic, ki so vse reproduktivno sposobne, a ena med njimi si pridobi vodilni položaj, ker je največja in najagresivnejša. Požre vsa jajčeca svojih sostanovalk, ki delajo kot delavke. Prednost take skupnosti pred samotarskim gnezdenjem je v tem, da je gnezdo vedno varovano pred zajedalci in plenilci, saj je v njem vedno vsaj ena čebela. Ko samotarska čebela odleti na pašo, ostane gnezdo nebranjeno. Večino genov, ki se prenesejo na novo generacijo, pa v skupnosti čebel prispeva matica. To je še veliko bolj izrazito pri višje razvitih družbenih skupnostih mravelj, medonosnih čebel in čmrljev. Matica s svojimi geni torej ne vpliva le na lastnosti matic prihodnjih generacij, temveč tudi na lastnosti prihodnjih delavk. Delavke so torej le del organizma, tako kot celice v telesu.

Tudi telo večceličnega organizma, kakršno je naše, je sestavljeno iz velikega števila celic v različnih organih. Vsaka celica opravlja svojo nalogo in sodeluje z drugimi v organizmu. Svoje gene pa prenesejo na potomstvo le spolne celice iz spolnih organov. Podobno lahko gledamo na skupnost mravelj ali čebel, ki je nekakšen nadorganizem, v katerem članice delujejo povezano in v skupno korist, le nekatere med njimi pa gene prenesejo naprej v novo generacijo.

Pod vplivom iluzij o vsemogočnosti tehnologije in ob odtujenosti od narave je človek postal prepričan v samozadostnost in vsemogočnost. S svojimi dejanji ogroža preživetje bitij, s katerimi je nekoč živel v sožitju. **Ljudje, ki škropijo polja, vrtove in sadovnjake, ne pomislijo, da uničujejo tudi žuželke, od katerih so usodno odvisni, saj brez njih ni plodov.** Redno poročajo o pomorih domačih čebel, medtem ko čmrlji in samotarske čebele umirajo skrite našim očem. Čmrlji in druge čebele imajo vedno manj prostora za gnezdenje. Strojna košnja pokonča veliko gnezd čmrljev. Vedno več je intenzivno gojenih travnikov, na katerih raste le trava, ki je vetrocvetka in čebelam ne nudi hrane.

Kras je območje, ki je še vedno bogato z naravnimi suhimi travišči, polnimi cvetočega cvetja. Je eno izmed območij Slovenije, kjer imajo čmrlji najboljše možnosti za preživetje. Toda tudi tu opažamo upadanje številčnosti divjih čebel in njihove raznovrstnosti. Zadnji čas je, da se začne človek zavedati pomena sožitij v naravi, saj brez njih tudi sam ne bo mogel preživeti.

Dr. Andrej Gogala - Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana

Vitke čebele grintovčanke (*Halictus scabiosae*) gnezdiijo v rovih, ki jih skopljejo v tla. Delavka na sliki spet zapuščča gnezdo, potem ko je vanj odložila pelod in medicino. V gnezdu ostaja matica in ga brani pred zajedavci in drugimi vsiljivci.

Delavka kamnjarskega čmrlja (*Bombus lapidarius*) na cvetu škrobotca.

Vrtni čmrlj (*Bombus hortorum*) ima zelo dolg jeziček. Z njim doseže medicino tudi v najglobljih cvetovih.

Pomemben in dragocen knjižni dragulj

PREGLED STOLETNE ZGODOVINE OPENSKEGA ZADRUŽNEGA BANČNEGA ZAVODA

Dušan Kalc

Knjižno zakladnico tržaškega slovenskega zamejstva je obogatil nov pomemben in dragocen dragulj. Na pobudo Zadrुžne kraške banke je maja meseca uradno zagledala luč svetâ zajetna publikacija z naslovom "Zadrुžna kraška banka / Credito Cooperativo del Carso - Sto let delovanja / Cent'anni di attività - 1908 2008. Že sam naslov pove, da gre v prvi vrsti za pregled stoletne zgodovine zadrुžnega

Kar gre v zvezi z izidom te več kot 330 strani obsega joče knjige velikega formata posebej poudariti, je to, da ne obsega le zgodovine zadrुžnega bančništva na Tržaškem, temveč predstavlja tudi širšo zgodovino Trsta in slovenske komponente v njem, hkrati pa, da ni namenjena samo slovensko govoreči javnosti našega mesta, temveč je v svoji dvojezični obliki (z odličnim prevodom Maje Pertot Kokorovec) izjemna priložnost, da se tudi italijanska javnost seznaní s to zgodovino. Nastanek in izid publikacije je sad kar širokega sodelovanja. Uredil jo je nekdanji ravnatelj ZKB Claudio Brajnik, slovenska besedila je lektoriral Robert Petaros, italijanska Patrizia Vascotto, za fotografsko dokumentacijo so poskrbeli arhiv ZKB, Peter Suhadolc, Andrej Štekar, Foto Loredana, NŠK in Galerija Zala iz Ljubljane, grafično oblikovanje je delo Studia Link iz Trsta, za tisk pa je poskrbela tiskarna Graphart S.r.l.

Knjiga je nekako razdeljena v tri sklope. Prvi del izpod peresa samega Brajnika obsega podroben prikaz razvoja banke od ustanovitve nekdanje Hranilnice in posojilnice na Opčinah in prvih korakov pred prvo svetovno vojno do današnjih dni. Za drugi del, namenjen razčlenjenemu in poglobljenemu prikazu zgodovine Trsta in Slovencev v njem, je poskrbel zgodovinar Boris M. Gombač, ki sicer živi in dela v Ljubljani, a je s srcem še vedno tudi v svojem rodnem mestu ob zalivu. Tretji, krajši del pa obsega zapisa Petra Suhadolca o poštne uradu na Opčinah in Andreja Štekarja o denarju, ki je krožil na Tržaškem od leta 1908 do danes.

Brajnikov oris stoletnega življenja banke ni le faktoografski in kronološki pregled glavnih etap razvoja denarnega zavoda, temveč izčrpno in poglobljeno beleži splošen utrip družbenega in narodnostnega okolja skozi različne zgodovinske faze, od razgibaníh, a družbenorazvojno izjemno plodnih časov pred prvo svetovno vojno, ko so se z openskim tramvajem in Južno železnico razbohotile možnosti razvoja, prek nelahkega prehoda z avstroogrške na italijansko upravo z uvedbo nove valute, pa tudi z uvedbo raznarodovalne politike, do prvih povojnih let, ko je bilo treba na novo postavljati

bančnega zavoda in da je želela banka z njo proslaviti svoj pomembni jubilej. Dejansko je bila predstavitev publikacije, do katere je prišlo 12. maja letos, zadnji in morda eden izmed najpomembnejših aktov intenzivnega proslavljanja okrogle obletnice obstoja nekdanje kmečke hranilnice in posojilnice, ki se je razvila v pomemben davčni zavod z vrsto podružnic in s cvetočo dejavnostjo.

to, kar je druga vojna vihra uničila. In naprej do današnjih dni, ko gre beležiti nenehen vzpon in vrsto večjih in manjših dogodkov, predvsem pa zaslužnih ljudi, ki so vodili kraški bančni zavod do višin, ki jih poznamo danes.

V drugi polovici knjige je zapis Borisa M. Gombača z naslovom Prispevki za zgodovino Slovencev na Tržaškem. Gombačeva slika Trsta s specifično osredotočenostjo na slovensko prisotnost v njem, ki gre od antike, prek srednjega veka, habsburške vladavine, dveh svetovnih vojn in razgibanega povojnega razdobja, je morda najizčrpnjša in najpopolnejša, kar nam jih je doslej o tej témi serviralo zgodovínopisje. Gre za izjemen pripomoček, ki omogoča boljše poznavanje in razumevanje naše preteklosti. Zapis zagotovo lahko služil tudi kot izreden učni tekst za študirajočo mladino. Hkrati pa je edinstven prispevek za pripadnike večinskega naroda, ki jim je zgodovina Slovencev v glavnem neznaná.

"To moje pisanje, nam je dejal na dan predstavitev avtor knjige, je nekakšno turbolentno potovanje skozi našo preteklost v zameglene pokrajine naše zgodovine. Nikdar si ne bi upal napisati enozvočne zgodovine tržaških Slovencev, ne da bi upošteval celotnega razvoja mesta in okolice. Čeprav sem se pri opisovanju zgodovinskih dogodkov posluževal tudi ironije, ne moremo prezreti tudi tragičnih dogodkov preteklosti. Objava tega dela daje možnost, da vsak spozna delček slovenske prisotnosti v tem prostoru, za kar ni vsakodnevne možnosti. Trst je lahko tudi privilegiran observatorij. Kdor želi razumeti to bogastvo, lahko, če želi, črpa iz dveh kultur in si lahko v Trstu privoščí obisk predstave Gigija Progettija ali Roberta Benignija ali pa sledi najsodobnejši slovenski dramatikí, filmu ali znaností."

"In v tem smislu, je še dejal Boris M. Gombač, daje izid te knjige možnost, da pogledaš čez sosedovo ograjo, ga spoznaš in oceniš. Da bi ga vzljubil, je mogoče utopija; da ga spoštuješ, pa je verjetno naš skupen cilj..."

Iz jubilejnega zbornika "Zadružna kraška banka /
Credito Cooperativo del Carso"

ZAČELO SE JE 5. JANUARJA 1909 NA OPČINAH

Iz jubilejnega zbornika "Zadružna kraška banka /Credito Cooperativo del Carso - Sto let delovanja / Cent'anni di attività" smo za bralce revije Kras izbrali uvodni opis začetka banke - takrat Posojilnice in hranilnice na Opčinah, katerega avtor je urednik zbornika Claudio Brajnik, izjemen poznavalec zgodovine bačništva in dolgoletni sodelavec Zadružne kraške banke, ki je bil v zadnjih letih, pred upokojitvijo, tudi njen ravnatelj... Takole začenja svoj opis o ustanovitvi posojilnice:

Naslovnica monografije Zadružna kraška banka /
Credito Cooperativo del Carso

ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA
CREDITO COOPERATIVO DEL CARSO

1908

STO LET DELOVANJA / CENT'ANNI DI ATTIVITÀ

2008

ZKB

Na začetku prejšnjega stoletja so se ob istočasnem splošnem gospodarskem razvoju avstro-ogrskega cesarstva in pri nas še posebej tržaškega pristanišča začele razvijati tudi vasi. Precejšen razvoj je bil opazen tudi na Opčinah, in to še predvsem po dograditvi openskega tramvaja ter po uveljavitvi železniškega prometa, še posebej Južne železnice.

Ob gospodarskem napredku pa se je čutila tudi potreba po domačih denarnih zavodih, saj so bile vasi po večini odvisne v glavnem od mestnih bank, ki so bile pogosto v rokah tujih kapitalistov, ki so velikokrat izkoriščali stisko ali začasno krizo vaških kmetov, trgovcev, gostilničarjev in celotnega podeželskega prebivalstva.

To potrebo so čutili tudi na Opčinah, kjer se je skupina daljnovidnih domačinov odločila, da ustanovi krajevno bančno ustanovo v obliki zadruga, to je posojilnico. Za odločitev in izbiro zadružniške oblike je bilo več razlogov. Med prve bi lahko brez dvoma navedli sorazmerno nizko obveznost začetnega kapitala, ki je sorazmerno malo bremenila posameznega člana. Za posojilnice, ki so bile ustanovljene kot zadruga z neomejenim jamstvom, ni bilo obveze minimalnega kapitala, saj so člani s celotnim svojim premoženjem jamčili za obveze posojilnice, to pa je morebitne zaupane hranilne vloge oziroma za povračilo posojil in drugih obveznosti, ki jih je posojilnica sprejemala pri drugih bankah ali ustanovah.

Kot drugi razlog bi lahko navedli podporo, ki jo je vsaki ustanovitvi kakršnekoli zadruga nudila Zadružna zveza. V mislih imamo namreč predvsem upravno in pravno pomoč, ki jo je Zadružna zveza dajala vsem tistim, ki so se odločali, da ustanovijo zadrugo in s tem pripomorejo k razvoju krajevnega gospodarstva. Če upoštevamo takratno šolanje podeželskih ljudi, ki so, razen izjem, obiskovali le osnovno šolo, si lahko predstavljamo, da bi se zelo težko našla skupina ljudi, ki bi samostojno uresničili pobudo in brez zunanje pomoči ustanovila in kasneje vodila zadrugo oziroma posojilnico.

Kot tretji in tudi najodločilnejši razlog pa je bila brez dvoma zadružna vzajemnost, kajti čut odgovornosti in še posebej potreba po medsebojni pomoči je bila v tistih časih zelo občutena in razširjena, saj je zadružno gibanje doživljalo svoj razcvet tudi po zaslugi takratnih narodnih buditeljev in voditeljev, ki so prav v zadružništvu videli

možnost gospodarskega razvoja in premagovanja revščine, ki je prevladovala še predvsem na podeželju. Ob gospodarskem napredku pa je naraščalo tudi istočasno narodnostno osveščanje, ki se je v tistih časih razplamtelo med vsemi nemškimi narodi avstro-ogrškega cesarstva in tudi drugod. Ne smemo nadalje prezreti dejstva, da pri zadrugah od vedno ni pglavitni cilj zaslužek, temveč pomoč članom, kar omogoča, da zadruga lahko posluje drugače od drugih kapitalskih družb, katerih glavni cilj je običajno dobiček oziroma donosnost naloženega kapitala.

Nedvomno pa je na ustanovitev vplivalo tudi dejstvo, da so bile med člani načelstva in nadzorništva in še prej seveda pobudniki za ustanovitev posojilnice nekatere osebe, ki so bile vodstveni kadri Posojilnega in konsumnega društva Opčine, ki se je naknadno preimenovalo in nadaljevalo svoje poslovanje kot Zadruga gostilna, to je ljudje, ki so že delovali na zadrugiškem področju v korist krajevne skupnosti.

Kot že omenjeno, je bil glavni cilj ustanovitve posojilnice "... pospeševati gospodarstvo svojih članov s tem, da jim preskrbuje v njih gospodarstvu potrebni kredit" razberemo v drugem členu pravil. Delovno območje zadruga pa je bilo omejeno "na župnije Opčine in Veliki Repenj", ugotovimo v prvem členu pravil. Povezanost z Zvezo zadrug jasno izhaja iz 38. člena, ki se zaključuje s stavkom "... pristopi zadruga k Zvezi slovenskih zadrug v Ljubljani".

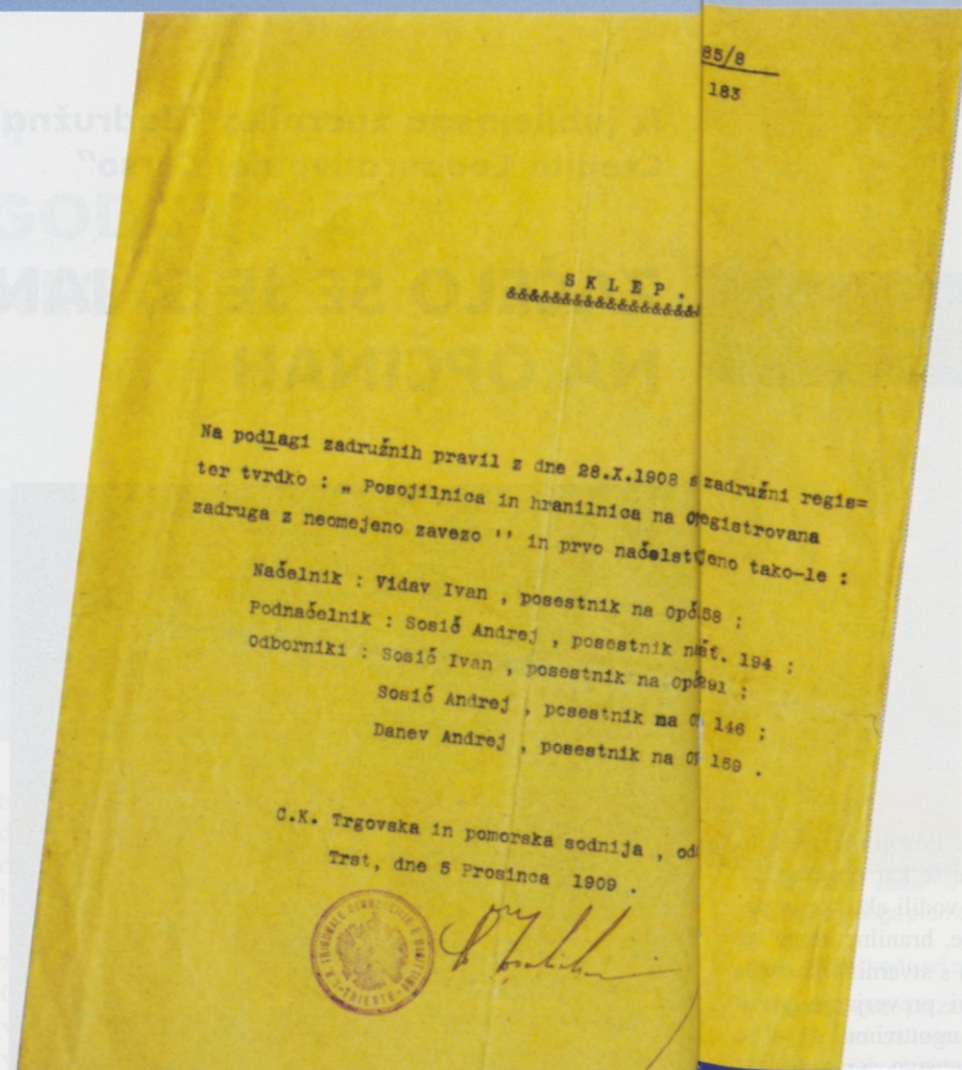
Ustanovni občni zbor je bil dne 29. oktobra 1908 na Opčinah na sedežu tedanjega konsumskega društva. Trgovo in pomorsko sodišče v Trstu je z dopisom v slovenščini dne 5.1.1909 potrdilo vpis in s tem je bila Posojilnica pooblašena, da začne s poslovanjem.

Podpora Zadrugne zveze je očitna že pri kolkovanju in oštevilčenju obveznih knjigovodskih knjig. Slednje so bile overovljene na sodišču v Ljubljani, kar je nekoliko nelogično, če posmislimo, da je bilo veliko bližje sodišče v Trstu.

Pred začetkom poslovanja si je Posojilnica zagotovila vse obvezne knjigovodske knjige, ki so bile seveda v tistih časih vse ročno vodene. Temeljna knjiga je bila **glavna knjiga**, to je knjigovodski dnevnik, ki je vseboval vse dnevne povzetke vseh računov, ki so beležili kakršenkoli promet, in na osnovi katerega se je imelo zaključni pregled stanja v knjigovodstvu, to je v posojilnici.

Osnova vseh knjigovodskih izkazov pa je bil **blagajniški dnevnik**, v katerega so sprotno in zaporedno beležili in oštevilčili katerikoli prejemek ali izdatek. Zaporedna številka v blagajniškem dnevniku ali knjigi je bila tudi osnova za vsa nadaljnja knjiženja. Dopolnitev blagajniškega dnevnika je bil **blagajniški razdelnik**, v katerega so vpisovali povzetek blagajniškega prometa glede na vrsto knjigovodskih računov, ki so istega dne izkazovali promet oziroma vknjižbe. V tej knjigi je bil dnevno povzet knjigovodski promet, porazdeljen na glavne račune stroškov, dohodkov, posojil, hranilnih vlog, itd.

Seveda niso smele manjkati **glavna knjiga posojil, hranilnih vlog, tekočih računov, stroškov in dohodkov** ali **razdelnik prejemkov in stroškov**, kot so ga tedaj imenovali. V glavne knjige so zapisovali zaporedno podeljena posojila ali odprte hranilne vloge in tekoče račune.

Slika zgoraj:
Sklep C. Kr. Trgovske in pomorske sodnije z dne 5.1.1909
o vpisu Posojilnice in hranilnice na Opčinah v register podjetij.

Slika na desni:
Prva, druga in zadnja stran izvirnega statuta
z lastnoročnimi podpisi ustanovnih članov.

V knjigi posojil so dejansko imeli vse podatke o posojilu: osebne podatke posojilojemalca, vrsta jamstva - hipoteka, poroštvo, posojilni pogoji - obrestna mera, anticipativne ali posticipativne obresti, navedba višine in časovno razmerje obroka ter seveda datum sklepa upravnega odbora o podelitvi posojila. Glede knjigovodskega stanja pa je knjiga vsebovala višino izplačanega posojila z oznako vseh pristojbin, ki jih je bil dolžnik dolžan poravnati; to so bili razni koliki, morebitni stroški v zvezi s podpisom posojila, višina in rok, do katerega so bile obresti plačane ter seveda plačani obroki glavnice in preostali dolg. Zabeležili so tudi morebitne spremembe obrestnih mer.

Bolj ali manj enake podatke so vpisovali v knjigo hranilnih vlog in tekočih računov, kjer so bili poleg naslovljenca navedeni tudi morebitni pooblaščenca, ki so lahko "delovali" na računu oziroma vlogi. Vsaka pozicija je seveda imela označeno začetno vlogo in nadaljnje pologe, dvige ali pri tekočih računih

druga izplačila ali nakazila ter seveda dozorele in priznane obresti oziroma plačane na tekočih računih in posojilih.

Povezava med posameznim razmerjem in blagajniškim dnevnikom je bila sprotna zaporedna številka, ki je bila vpisana v blagajniški knjigi in ki je bila istočasno povezava z vsemi drugimi knjigovodskimi vknjižbami oziroma mandati za izplačila ali potrdili o vlogah.

Član ali stranka je prejel za lastno evidenco in seveda tudi kot dokaz za podeljeno mu posojilo oziroma odprto hranilno vlogo posojilno ali hranilno knjižico, ki je bila, kot je še danes, dokaz odprtega razmerja in stanja le-tega.

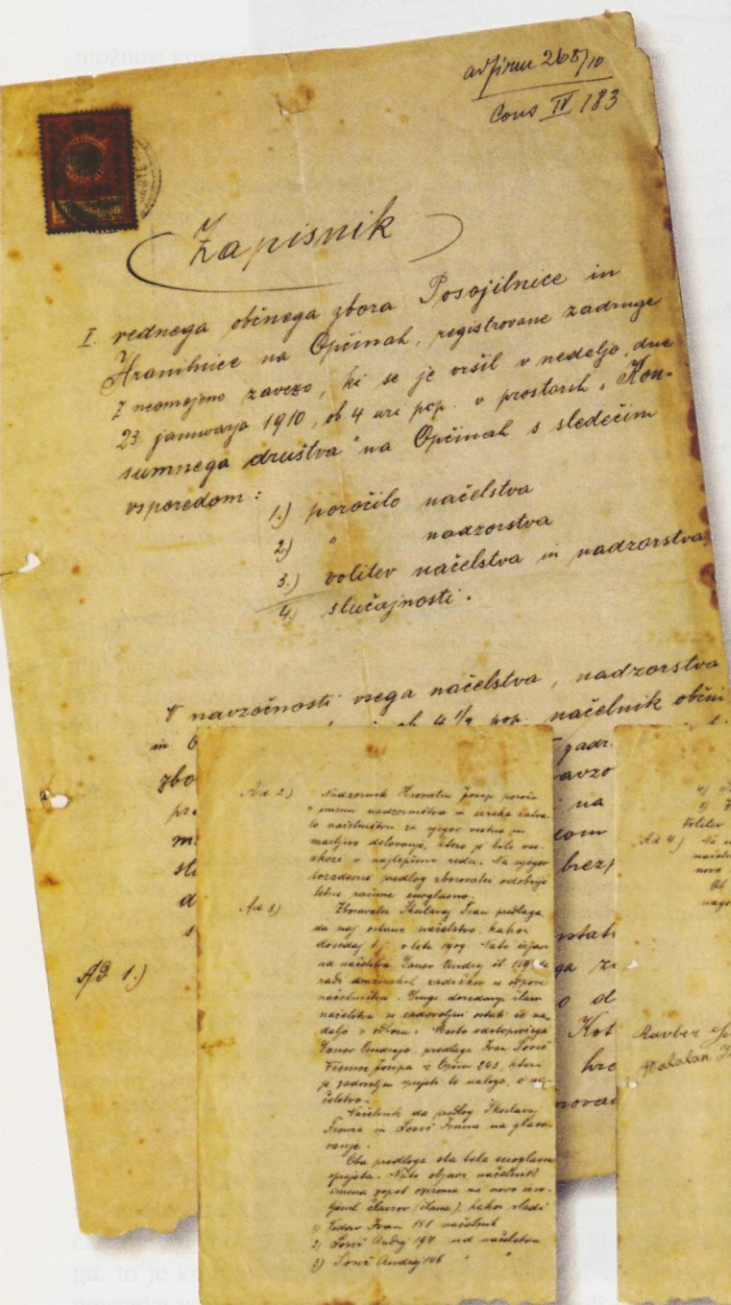
Razdelilnik prejemkov in stroškov je bila knjiga, v kateri so bili povzeti pod skupnim imenom vsi dohodki in stroški. Podatki so bili evidentirani po glavnih skupinah stroškov in dohodkov, kot so na primer upravni stroški in še njihova nadaljnja porazdelitev v poštno stroške, davke in takse, stroške za osebje, pasivne obresti ter ravno tako v razne

dohodke, kot so aktivne obresti, to je obresti od posojil, vlog pri bankah, obresti na vrednotnicah, itd. Knjiga je dejansko dnevno izkazovala dohodninski račun posojilnice na osnovi vnovčenih dohodkov oziroma izplačanih stroškov.

Med obveznimi knjigovodskimi knjigami je bil še **inventar**. V to knjigo so zapisovali opremo posojilnice in letni obračun.

Kot pomožne knjige so imeli knjigo podeljenih posojil in pogojev, imenik ali indeks vlog, posojil in članov in knjigo kopij poslanih pisem. V knjigo podeljenih posojil so vpisovali vsa odobrena posojila, pogoje posojila: višino obrestne mere, morebitne zaračunane stroške, način plačevanja obresti - anticipativne ali posticipativne, višina in časovni rok obroka ter trajanje posojila, jamstvo - hipoteko ali poroštvo. V imenikih so po abecednem vrstnem redu zapisovali posojilojemalce in morebitne garante, vlagatelje, imetnike tekočih računov in seveda člane.

Registrirani zapisnik prvega rednega občnega zbora
z dne 23. januarja 1910.

Poslovanje Posojilnice je bilo za takratne razmere še kar obsežno, če upoštevamo, da so vodili aktivne in pasivne tekoče račune, hranilne vloge ter podeljevali posojila s stvarnim ali osebnim jamstvom. Pri preverjanju prvih podeljenih posojil ugotovimo, da se je zahtevalo stvarno jamstvo za posojila, ki so preseгла 500 kron. Hipoteke so vpisovali na zgradbe in tudi na zemljišča. Za cenitev le-teh so se posluževali neposrednega poznanja nepremičnin ali pa tudi cenitev, ki so jih dajali takratni vaški župani.

Uradniško delo sta opravljala v glavnem dva člana načelstva, in sicer načelnik Ivan Vidav in odbornik Ivan Sosič.

Iz zapisnikov je razvidno, da je kar lepo število krajanov že od samega začetka prosilo za članstvo in naknadno za posojilo, iz česar lahko sklepamo, da so si v tistih letih številni ljudje popravljali ali večali gospodarske zgradbe oziroma se ubadali z različnimi gospodarskimi dejavnostmi. Dlje časa se je načelstvo, to je upravni odbor, ubadalo izključno s sprejemanjem članov in podeljevanjem posojil.

Kot prva točka prve seje načelstva, ki je bila 7. svečana (februarja) 1909, je bil pristop k Zvezi slovenskih zadrug v Ljubljani. Na isti seji so odobrili vpisnino za člane v zadrugi, ki je znašala 2 kroni. Nadalje so bile določene obrestne mere na vloge in posojila, prve v višini 4,5 %, druge pa 5,5 %. Sklenjeno je bilo nadalje, da posluje Posojilnica v prostorih Posojilnega konsumnega društva (v bližini openske cerkve na takratni hišni številki 399) ter so bile določene uradne ure ob nedeljah od 8. do 12. ure ter v torkih popoldne od 3. do 8. ure...

Tak začetni knjigovodski ustroj je ostal v veljavi nad 50 let, in sicer do uvedbe prvega knjigovodskega stroja leta 1960.

Poleg knjigovodskih knjig so na začetku poslovanja uvedli še dva zapisnika, in sicer **zapisnik sej načelstva** ali upravnega odbora in **zapisnik sej nadzorstva**. V prvih letih poslovanja pa ni zaslediti zapisnika občnih zborov.

V predhodnih določenih zadružnih pravilih zasledimo še sestavo **načelstva** v naslednjih funkcijah: načelnik Ivan Vidav, posestnik na Opčinah št. 158; podnačelnik Andrej Sosič, posestnik na Opčinah št. 194; odborniki: Ivan Sosič, posestnik na Opčinah št. 291; Andrej Sosič, posestnik na Opčinah št. 146, in Andrej Danev, posestnik na Opčinah št. 105.

Kot prvi **nadzorniki** so opravljali funkcijo gospodarje Josip Hrovatin, Opčine 70, kot načelnik; člani pa so bili Ivan Sosič str., Lovrenc Sosič in Anton Sosič.

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Zavarujmo naš dom pred točo in drugimi naravnimi katastrofami.

Nepremičnine so pomemben del našega premoženja, zato jih je nujno ustrezno zavarovati pred morebitnimi nesrečami. Hišo ali stanovanje lahko ogrozi vrsta dogodkov, ki nas lahko neprijetno presenetijo v vsakdanjem življenju. Našo običajno največjo naložbo lahko uničijo ali poškodujejo požar, strela, toča, vihar, potres, izliv vode, poplava.... Kako torej najbolje zavarovati nepremičnino? V zavarovalnici Adriatic Slovenica nudimo celovito zavarovanje doma, tako stanovanjskega objekta kot tudi premoženja v njem, nepremičnino pa najbolje zavarujemo z zavarovanjem na novo vrednost.

Katere so prednosti zavarovanja nepremičnine na novo vrednost pri Adriaticu Slovenici v primerjavi z zavarovanjem na dejansko vrednost?

Velika prednost tega zavarovanja je, da se pri zavarovanju **na novo vrednost** pri obračunu škode ne upošteva zmanjšana vrednost objekta zaradi njegove starosti. V primeru uničenja ali poškodbe objekta zavarovalnica tako obračuna in izplača znesek, ki zadostuje pokritju stroškov izgradnje novega objekta ali obnovo dela nepremičnine z enakimi lastnostmi in enake kakovosti, kot je bil poškodovan stanovanjski objekt, seveda pa največ do višine zavarovalne vsote. S takšnim zavarovanjem v celoti ohranimo vrednost našega premoženja.

Je izplačilo škode pri zavarovanju na novo vrednost torej višje?

V primeru škode pri zavarovanju na dejansko vrednost se upošteva znižanje vrednosti zaradi starosti, obrabe in ekonomske zastarelosti (amortizacije) objekta. Del škode si s takšnim zavarovanjem nadomestimo, vendar izplačilo ne zadošča za izgradnjo novega objekta. **Zato vsem zavarovancem Adriatic Slovenice priporočamo sklenitev zavarovanja na novo vrednost, pri katerem si lahko z izplačano škodo dejansko zgradijo novi objekt ali pa na primer povsem obnovijo poškodovano streho.**

Na kaj moramo biti pozorni pri sklepanju zavarovanja na novo vrednost?

Že pri sklepanju zavarovanja je potreben razmislek o višini zavarovalne vsote. Priporočljivo je, da se kar najbolj približa današnji gradbeni vrednosti objekta v kraju, kjer stoji. Poudariti želimo, da govorimo o gradbeni in ne tržni vrednosti, po kateri bi stanovanjski objekt ali stanovanje lahko kupili oz. prodali.

Ali veljajo kakšne omejitve glede starosti objekta?

Pravila zavarovalne stroke ob normalnem vzdrževanju objekta navadno dovoljujejo, da se **na novo vrednost** zavaruje stanovanja in stanovanjske objekte, ki niso starejši od 50 let.

Kakšne pa so v primeru zavarovanja na novo vrednost dolžnosti zavarovanca?

Izplačilo škode v primeru uničenja objekta je namenjeno izgradnji novega objekta, ki služi enakemu namenu kot objekt pred škodo. Objekt mora biti zgrajen na istem mestu najkasneje v treh letih po obračunu škodnega primera, sicer zavarovalnica izplača samo dejansko vrednost objekta.

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Z njim bo vaše imetje zavarovano na novo vrednost, kar pomeni, da vam v primeru nesreče povrnemo vrednost v višini cene novega zavarovanega predmeta.

**Premoženjska zavarovanja
Adriatic Slovenica**

Odločite se modro!

MODRA ŠTEVILKA
080 11 10

www.adriatic-slovenica.si

Adriatic Slovenica

Adriatic Slovenica d.o.o. | Črna Trga 60 | Ljubljana

Z VAMI USTVARJAMO NOVE PRILOŽNOSTI.

Z odprtim pogledom smo z vami rasli. Z željo, da bi vam nudili več, ustvarjamo nove priložnosti. Na trdnih temeljih in z dolgoletnimi izkušnjami nadaljujemo svojo pot kot članica mednarodne bančne skupine Intesa Sanpaolo, za katero ste vi najpomembnejši.

Z vami smo nastali in z vami se razvijamo.

Z vami gledamo naprej.

BANKA KOPER

Z vami gledamo naprej.

Zmogljiv prenosnik, ki že vsebuje Instant Internet.

Lenovo | **249 €***
ThinkPad SL500+ L

Na internetu ste takoj, ko odprete prenosnik. Doživite ga s paketom Instant Internet **neomejeno** za samo **29 €** mesečno.

Odkrijte popolno Instant Internet izkušnjo s prenosnikom **Lenovo ThinkPad SL500+L**. Odslej lahko internet ves čas nosite s seboj. V prenosniku, ki ga odlikuje kar 3 GB delovnega pomnilnika in 250 GB diska ter varovanje vaših podatkov z vgrajenim bralnikom prstnih odtisov. Ob kavici v mestu lahko prebirate svoje e-maile, na klopici v parku klepetate s spletnimi prijatelji ali pa svojo pisarno preprosto prestavite ven. Izkoristite izjemno ponudbo in si privoščite podatkovni paket **Instant Internet neomejeno**. Vključuje neomejeno količino prenesenih podatkov v Mobitelovem omrežju za samo **29 €** mesečno. Izjemno mobilnost in visoke hitrosti pri uporabi interneta zagotavlja najboljše tehnično omrežje v Sloveniji!

POZNANJE REVUJE
connect
TEHNIČNO
NAJBOLJŠE
MREŽJE

Paket Instant Internet neomejeno vam, za samo 29 EUR/mesec, omogoča neomejeno uporabo paketnega prenosa podatkov v Mobitelovem omrežju in brezžičnem omrežju NeoWLAN. Za uporabo širokopasovnega interneta je potreben ustrezen signal Mobitela ali tujih pogodbenih operaterjev. Dejanska hitrost prenosa podatkov je odvisna od stanja omrežja, radijskih razmer in drugih dejavnikov na prenosni poti. Za povezavo na internet je potrebna aktivna naročniška SIM kartica, ki omogoča prenos podatkov in vzpostavljena podatkovna povezava.

* Ponudba prenosnika velja ob sklenitvi/podajšanju naročniškega razmerja Mobitel GSM/UMTS za 24 mesecev in hkratni 24-mesečni uporabi paketa Instant Internet neomejeno/Poslovni Internet neomejeno. Velja za vse, ki nimate veljavne aneksa UMTS št. 14/2005 ali UMTS št. 14/2005 Povezani. Ponudba velja do odprodaje zalog za vse naročniške pakete, razen za osnovni SOS paket, Enotni paket, paket Telemetrija in Izbrani paket na pripadajoči številki v storitvi Avtotelefon. Vse cene so v EUR ter vključujejo DDV. Družba Mobitel si pridržuje pravico do spremembe cen in pogojev. Slike so simbolične.

Dodatne informacije na www.mobitel.si ali na brezplačni številki za Mobitelove uporabnike 041 700 700.

Najmočnejše vezi so tiste,
ki jih ne vidimo.

**Banka tržaškega teritorija
je pristala na obrežju.**

Riva Gulli 4

tel. 040.214 98 90

fax 040.214 98 95

Urník

pon-pet

8.20 - 13.20

14.35 - 16.05

ZKB
1908 credito cooperativo del corso
zadrúzna kraška banka

Razlikujemo se.

*Barčica je iz recikliranega ekološkega papirja.

www.zkb.it